LAISVĖ

RUGSĖJIS
1982

Algimantas S. Gečys
LIETUVOS LAISVINIMO VEIKLA: KAIP YRA IR KAIP GALĖTŲ BŪTI

Anatolijus Kairys
RAŠYTOJŲ TYLA

Dr. Bronius Nemickas
APGAULĖS IR SMURTO SĄMOKSLAS

Vytautas Vaitiekūnas
BENDRUOMENĖ RINKIMUOSE

Vytautas Volertas
LAIKO RĖŽIAI VALDŽIOJE IR ŽMONĖSE

Bronius Zumeris
DU LIETUVIAI — DU DRAUGAI, O TĖVYNEI TIK VARGAI

VEDAMASIS

Nr. 85 (122)

LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ TARYBA

P. Algis Raulinaitis, Tarybos prezidiumo pirmininkas,
1501 Riverside Drive
Burbank, CA. 91506, USA

Edmundas Arbas, Tarybos prezidiumo sekretorius,
306-22nd Street
Santa Monica, CA 90402, USA

Dr. Zigmas Brinkis, Tarybos prezidiumo narys, Los Angeles, CA.

Juozas Kojelis, Tarybos prezidiumo narys, Santa Monika, CA.

Dr. Kazys Ambrozaitis, Dunes Acres, Chesterton, Ind.

Vytautas Aušrotas, Weston, Ont. Kanada

Juozas Ardys, Fairview, Penn.

Dr. Kajetonas J. Čeginskas, Europos LFB pirm., Muenchen, Vokietija

Alina Grinienė, Muenchen, Vokietija

Dr. Petras Kisielius, Cicero, Ill.

Balys Raugas, JAV ir Kanados LFB centro valdybos pirmininkas,
415 Main St., Delran, N.J. 08075

Vacys Rociūnas, "Į Laisvę" red., Independence, Ohio

Antanas Sabalis, Woodhaven, New York

●

Rankraščiai, nuotraukos ir knygos siunčiamos redaktoriaus adresu: 7328 Midland Road, Independence, Ohio, 44131

Užsakymus ir prenumeratos mokestį siųsti administracijos adresu: Jonas Prakapas, 14 Thelma Dr., Bakersfield, CA 93305

Metinė prenumerata: Australijoje, Jungtinėse Valstybėse ir Kanadoje — $7.00, kitur — $5.00.

Straipsniai, autoriaus pasirašyti pavarde, slapyvardžiu ar inicialais, nebūtinai reiškia ir redakcijos nuomonę.

Spaudžia TĖVŲ PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

Į LAISVĘ

Nr. 85 (122)
1982 RUGSĖJIS

POLITIKOS ŽURNALAS

TURINYS

Skaitytojų žodis 2
Algimantas S. Gečys: Lietuvos laisvinimo veikla:
Kaip yra ir kaip galėtų būti 7
Anatolijus Kairys: Rašytojų tyla 21
Dr. Bronius Nemickas: Apgaulės ir smurto sąmokslas 24
Prezidento Proklamacija 29
Balys Gaidžiūnas: Partizano mirtis 30
Vytautas Vaitiekūnas: Bendruomenė rinkimuose 31
Vytautas Volertas: Laiko rėžiai valdžioje ir žmonėse 36
Bronius Zumeris: Du lietuviai — du draugai, o Tėvynei tik vargai 47
Nauji leidiniai 68
Vedamasis 71

"Į LAISVĘ" — lietuvių politikos žurnalas.
Leidžia Lietuvių Fronto Bičiuliai.

"Į LAISVĘ" (TOWARD FREEDOM): Lithuanian magazine of politics, published three times a year by the **Friends of the Lithuanian Front.**

Vacys Rociūnas, Redaktorius/Editor
7328 Midland Rd.
Independence, Ohio 44131

Jonas Prakapas, Administratorius/Circulation Manager
14 Thelma Drive
Bakersfield, CA 93305, USA

Lietuvos sienų problemose.

Dr. J. Balys, straipsnyje "Lietuvos sienų problemos", peržvelgęs Europos valstybių neišspręstas etnines nuoskaudas (ĮL Nr. 84) įtaigoja, kad mums nedera siekti atgauti savas žemes, siekiančias toliau šiandieninių okupacijos administracinių ribų. Jis kreipiasi į "liaudį" pagalvoti apie tai, nes, girdi, "akademinį išsilavinimą turį asmenys šitokiems siekiams nepritaria". Jis lengva širdimi palieka jas kaimynams, ieškodamas, bet nerasdamas įtikinančio pateisinimo šitokiam išankstiniam duosnumui kitiems, kai tauta veda žiaurią kovą už išsilaikymą ateičiai.

Pagal JB, istorinės teisės sienų nustatyme nieko nereiškia. Tarptautinių organizacijų sprendimai taip pat nieko nereiškia. "Kiti argumentai, kaip istoriniai, etnografiniai, ekonominiai, neturi lemiamos reikšmės. O teisinių išvedžiojimų ir pretenzijų tai niekas nepaiso". Čia pat JB prieštarauja pats sau pripažindamas, jog "Gerai, kad lietuviai susigriebė laiku suorganizuoti savo kariuomenę ir išnaudojo politines aplinkybes". Taigi gerai. Ta kariuomenė, tačiau, nesusiorganizavo be idealistinės atramos ir nenukrito iš dangaus "politinių aplinkybių išnaudoti". Jos vadai, kariai, politikai ir visuomenė tikėjo tautos istoriniams, etnografiniams ir kitiems argumentams atstatyti nepriklausomybę nors ir labai grėsmingose aplinkybėse. Jais vadovaudamiesi susiorganizavo ir išėjo kovoti ir net mirti pasiėmę stiprybės iš praeities. Taigi šie argumentai turėjo lemiamos reikšmės lietuvių tautos laisvei. Dėl kaimynų grobuoniškumo valstybei nepavyko atsistatyti pilnoje teritorijoje. Šių pastangų tąsa tenka tolimesnėms kartoms, ypač laisvajame pasaulyje gyvenantiems ir tėvynės ateitimi susirūpinusiems tautiečiams, taigi, šiuo atveju mums patiems. Lietuvos rytinės ir pietinės sienos, o taip pat mažoji Lietuva laukia reikšmingų pataisų. Tai labai sunkus uždavinys, reikalaujantis geriausių tautos sūnų rimto darbo ir neatlaidaus pasišventimo. Žinoma, tai negali būti atsiekiama jau iš anksto, nurašant lietuvių tautos gyvenimo erdvę kitiems.

Savo samprotavimų vizijose JB ne tik nestiprina šias parblokštai tautai sunkias pastangas, bet netgi skelbia, jog natūralu mūsų tautai likti apiplėštai. Esą "mes matėme, kai milijonai įvairių tautybių asmenų neturi savo tautinės valstybės, yra išskirstyti tarp kelių valstybių arba atplėšti nuo savo tautos kamieno. Kodėl turi būti "išimtis" lietuviams".

Šitokių politinių išmonių lietuvių tautos laisvės tematikoje dar neteko sutikti ne tik akademikuose, bet nei "liaudyje".

Algis A. Regis
VLIKo Tarybos Lietuvos
Studijų komisijos sekretorius

"Džiunglių teisė"

Dr. Jono Balio straipsnis "Lietuvos sienų problemos" ("Į Laisvę" Nr. 84) yra labai pesimistiškas. Dr. J.B. pripažįsta tik "džiunglių teisę" tarp valstybių, o ne tarptautinę teisę.

Deja, iš to turime pasimokyti, kaip reikia išsikovoti geriausias ir natūralias sienas — upėmis — su mūsų kaimynais lenkais, gudais ir latviais. Turime atgauti visas etnografines, istorines lietuvių, prūsų ir jotvingių žemes.

Įdomu, kieno interesus dr. J. Balys gina? Tikriausiai ne lietuvių!

Kolonistai vokiečiai jau neteko savo kolonijų buvusiuose Rytprūsiuose, Mažojoje Lietuvoje ir tikriausiai jie ten daugiau nesugrįš. Kam norėtų tas žemes dr. J. B. atiduoti — lenkams, rusams ar vėl vokiečiams? Dr. J. B. turbūt yra žinoma, kad per 90% visų vietovardžių Rytprūsiuose yra grynai lietuviški ar prūsiški.

Jei visi taip, kaip dr. J.B. galvosime, tai niekada nieko neišsikovosime.

"Liaudis" — S. G.
Woodhaven, N.Y.

Kodėl?

Naujasis "Į Laisvę" Nr. 84 įdomus. Yra ko pasiskaityti ir jaunų veidų pamatyti. Man neaiškus "Kelias į Baltų Laisvės Lygą" strp.

Tegu Lyga išaiškina žurnale, kodėl paskelbta "Baltų Laisvės diena" birželio 14 d. Mes visi mirtinai išgyvenam Birželio liūdesio, okupacijos dienas, ypač išvežtųjų į Sibirą smurto panaudojimą prieš patriotus Lietuvos žmones. Tai yra gedulo ir skausmo diena. Kodėl pavadinti "Laisvės diena", kai tauta tapo pavergta?

Balys B.
Chicago, Ill.

Rekomendacija?

Perskaitęs "Į Laisvę" numery (84/121) J. Kj. rašinį "Kelias į Baltų Laisvės Lygą", prisiminiau seną žmonių išmintį, sakančią, kad "Ne kiekvienas nusičiaudėjimas eina į sveikatą", todėl ir ne visada toks nusičiaudėjimas palydimas linkėjimu — "Į sveikatą".

Straipsnio gale rašoma, kad Maskvos ir Vilniaus radijas ABLL darbą piktai puolęs, ir tai esanti geriausia rekomendacija tos organizacijos darbams. Taip pat prisiminiau, kad Maskva ir Vilnius kai kada keikiasi ir ant čikagiškių "Naujienų" su visa jų "gudelijada" ir "svilonijada", bet tai dar nėra jokia rekomendacija, pagal kurią "reorginis" darbas patarnautų lietuviškiems reikalams. Taigi, ar nevertėtų atsisakyti tokio mato geriems darbams matuoti?

L. Balvičius,
Los Angeles

Patiko

Man patiko Kęstučio Lingailos straipsnių serija "Užmirštas kovų žmogus". Senoji karta čia pamato kaip prieš veidrodį anuos šiurpius Lietuvos okupacijos pradžios laikus. O būsimieji istorikai ir istorinių romanų rašytojai čia ras gyvą liudijimą apie Lietuvos okupaciją ir valstybės nepriklausomybės žlugimą.

Ignas Kazlauskas,
Great Neck, N.Y.

Ar kritinis žodis reiškia "niekinimą"?

Gerb. Redaktoriau,

labai džiaugiuosi Jūsų taip gražiai ir skoningai redaguojamu "Į Laisvę" žurnalu. Kiekviename jo numeryje galima rasti eilę kruopščiai ir išsamiai parengtų straipsnių, kuriuose dažniausia aptariami ne tolimos praeities, bet gyvenamosios kasdienybės politiniai klausimai.

Mūsuose jau kuris laikas yra įsivyravęs labai negeistinas paprotys. Kai tik yra sukuriamas koks nors naujas politinis junginys, tai pirmoje eilėje jo pradininkai šokasi visomis priemonėmis sumenkinti visus kitus iki šiol veikusius veiksnius ir taip pat numenkinti jų atliktus darbus.

Labai tenka apgailestauti, kad ir Jūsų, iš esmės kūrybingo, leidinio kai kurie bendradarbiai yra nepagydomai užsikrėtę šia liga.

Štai, balandžio m. Nr. 84 J. Kj. (net nedrįsdamas pasirašyti pilna pavarde) parengė straipsnį apie Baltų Lygą. Tik labai gaila, kad šio straipsnio iš 490 eilučių vos tik 224 panaudojo pasirinktajai temai, o likusias 266 eilutes paskyrė Vyr. Lietuvos Išlaisvinimo Komitetui ir jo veiklai suniekinti.

J. Kj. skelbia, kad "Vlik-as aukso amžiaus niekad neturėjo". Norėčiau J. Kj. ir "Į Laisvę" skaitytojams priminti, kad VLIK-o aukso amžius buvo anuo metu, kai pačioje Lietuvos žemėje, okupantui siautėjant, visos mūsų politinės jėgos pajėgė susiburti į bendrą vieningą politinę tautos vadovybę ir visam civilizuotam pasauliui viešai paskelbti tautos laisvės valią ir jos narių ryžtą besąlyginai už šią valią kovoti. Nė vienas šio aukso amžiaus dalyvių šią drąsą apmokėjo savo gyvybių auka, o kiti atkentėjo nežmoniškas kančias nacių kalėjimuose ir konclageriuose. Galbūt to viso jiems nebūtų tekę išgyventi, jeigu jau ir tada Hannaford Company už gerą atlyginimą būtų pasiėmusi bent dalį šio ryžto atlikti . . .

Kitas Jūsų bendradarbis Juozas Kojelis plačiai aprašo JAV LB tarybos sesiją ir VLIK-o šeimą. Tik gaila, kad ir šis aprašymas yra labai šališkas ir niekinantis VLIK-ą. J. Kojelis išskaičiuoja (gaila tik neišvardina) VLIK-ą sudarančias grupes, kurios "neturi nei vieno skyriaus, jokios centrinės vadovybės, nevykdo jokių rinkimų ir iš viso organizuotai nepasireiškia".

Tik labai gaila, kad Jūsų bendradarbis nepastebėjo, kad vis dėlto tos "neveikiančios" grupės į metinį VLIK-o seimą iš 45 turinčių teisę dalyvauti sugebėjo atsiųsti 43 (95%) atstovus. O tuo tarpu JAV LB tarybos sesijoje iš 70 visuotinai ir demokratiškai rinktų narių vos 38 (55%) teikėsi pirmąją dieną posėdžių salėje pasirodyti. O antrąją dieną net ir kvorumo jau nebebuvo. Ir tai įvyko nežiūrint, kad, anot J. Kojelio, VLIK-o seimo narių amžius bent dešimtmečiu aukštesnis už LB tarybos sesijos narių amžių. O aš dar norėčiau pridurti, kad LB tarybos narių ir piniginis pajėgumas tulu atveju yra didesnis.

J. Kojelis ragina, kad "nebeveikiančių organizacijų palikuonys turėtų jausti patriotinę pareigą tuojau pat savo grupių dalyvavimą VLIK-e atšaukti". Aš norėčiau dar pridurti, kad ir ta dauguma JAV LB tarybos narių, kurie neranda reikalo bent sykį į metus atvykti į tarybos sesiją, turėtų jausti patriotinę pareigą arba visai nedalyvauti tarybos demokratiškuose rinkimuose arba tuojau iš tarybos pasitraukti. Ir tada J. Kojeliui nebereikėtų "apgailestauti, kad į šią tarybos sesiją dalis narių neatvyko".

Šiuose dviejuose straipsniuose yra dar daugiau giliausia pagieža prieš VLIK-ą persunktų minčių. Tikrai tenka labai apgailestauti, kad panašūs straipsniai randa vietos Jūsų taip akylai redaguojamame politikos žurnale. O mums ypatingai skaudu, kad tokiu beatodairiniu VLIK-o niekinimu užsiima "Į Laisvę", kurį leidžia Lietuvių Fronto Bičiulių Taryba. Juk ši organizacija savo laiku yra atlikusi lemiamą vaidmenį organizuojant VLIK-ą. Lietuvių Frontas ir šiandien yra veiksmingas VLIK-o narys ir šiuo metu jo taryboje turi net tris atstovus — daugiau negu bet kuris kitas junginys.

Jonas Daugėla
Florida

Žinomo visuomenės ir Liaudininkų Sąjungos veikėjo laiškas aiškiai parodo, kaip skrupulingai jautriai reaguojama net į objektyvius svarstymus, iškeliamus faktus bei negeroves mūsų pagrindinėse organizacijose. J. Kojelio dalykinis straipsnis vertina realią Vliko padėtį. Jis neniekina Vliko, ten nėra "giliausios pagiežos", kaip teigia J. Daugėla. "Vlikas mums reikalingas, ir pirmoje vietoje reikalingas mums patiems. Jo šaknys siekia rezistencinį pogrindį Lietuvoje ir galėtų būti reikšminga jungtimi, siekiant pagrindinio tikslo — Lietuvos laisvės. Tačiau mums reikalingas Vlikas, kuris atviras realybei, bet ne nuo jo užsisklendęs", ten rašo J. Kojelis.

LFB yra pasisakę už tvirtą Vliką, bet, jei bijome išklausyti net objektyvų kritinį žodį, jei nedrįstame atviromis akimis pažvelgti į realią padėtį ir nesvarstę iš anksto atmetame bet kokius pasiūlymus, tai mūsų visų ir geriausių norų pastangos uždus senųjų, kai kieno vadinamų nelie-

čiamų "dogmų" dulkėse.

Laikas negailestingas. Jis ir mums stato reikalavimų, kuriems norime ar nenorime turime paklusti, turime ieškoti naujų būdų ir priemonių mūsų efektingai veiklai sustiprinti. Ir ne kiekvienas nepataikaujantis žodis ar sakinys jau reiškia "niekinimą".

Charakteringa, kad Vliko reformų pageidauja ir Liaudininkų Sąjunga, kurios aktyviu, vadovaujančiu nariu yra ir Jonas Daugėla. Varpininkų - liaudininkų sąjungos suvažiavime, įvykusiam 1982 m. liepos 31 — rugpiūčio 1 d. Toronte, buvo priimti nutarimai, po kurių yra ir J.D. pavardė, ir jų penktajame paragrafe skaitome:

"Suvažiavimas konstatuoja, kad didelis politinių junginių skaičius VLIKe klaidingai vaizduoja mūsų tautos politinį pasiskirstymą, yra labai sunkiai suprantamas priaugančiai kartai ir tuo pačiu kenkia bendrajai tautos laisvinimo talkai.

LVL S-ga 1963 metais patvirtino VLIKo apsijungimo protokolą tik su sąlyga, kad jame būtų įrašyta, kad "VLIKas ieškos galimybių ir skatins gimininiogoms organizacijoms jungtis tarpusavyje".

Suvažiavimas apgailestauja, kad iki šiol šis reikalas liko užmirštas ir nieko nėra padaryta. Tad suvažiavimas įgalioja S-gos atstovus VLIKo taryboje iškelti šį klausimą ir stengtis įgyvendinti VLIKo grupių susitarimą".

Red.

Kas redaguoja "Į Laisvę" žurnalą?

Tokio klausimo antrašte Lietuvių Vienybės sąjūdžio narys Juozas Pažemėnas "Akiračiuose" (1982 Nr. 4) yra paskelbęs savo laišką, kuris privalo kai kurių patikslinimų.

Dabartinis "Į Laisvę" redaktorius tęsia buvusių jos redaktorių liniją: straipsniai, autorių pasirašyti pavardėmis, slapyvardžiais ar inicialais, nebūtinai reiškia ir redakcijos nuomonę. Todėl J. Pažemėno pastangos, kad "Į Laisvę" nedėtų T. Remeikio knygos pristatymo referentų pasisakymų, nebuvo pagerbtos. Tačiau jam pačiam buvo leista dėl tų pasisakymų savą nuomonę pareikšti.

Skaitydamas "Į Laisvę" rašinių pirmąją korektūrą (tuo būdu talkina redaktoriui, V. Vaitiekūnas atkreipė redaktoriaus dėmesį, kad būtų tikslinga Pažemėno atsiliepimo paliestiesiems leist pridurt savas pastabas, kad žurnalo skaitytojams būt lengviau susigaudyt susikryžiavusiose nuomonėse. Spaudos praktikoje tai nėra naujiena ir redaktoriui nebuvo pagrindo tai minčiai atmesti.

J. Pažemėno insinuacija, kad jo atsiliepimas nepateko į "Į Laisvę" 82 nr. dėl Vaitiekūno įsikišimo tiesos neatitinka. Būtų žurnale buvę vietos, būtų gerb. Pažemėno atsiliepimas ir pastabos buvę įdėti į 82 nr. Vietos pristigus, buvo palikta 83 nr. Vaitiekūnas čia nieku dėtas.

Siųsdamas redaktoriui T. Remeikio knygos pristatymo rankraštį, V. Vaitiekūnas pasiūlė prie Vl. Šakalio pasisakymo dvi redakcijos pastabas. Redaktorius tą siūlymą priėmė. Kodėl Pažemėnas tatai laiko Vaitiekūno piktnaudžiavimu — neaišku. Įdomu, kad savo paties pastangų redaktoriui paveikt, kad nedėtų pasisakymą apie T. R. knygą, J. Pažemėnas nei piktnaudžiavimu, nei juoda ranka, nei pogrindiniu redagavim nelaiko. A. a. Brazaitis veikiausiai dėl tokios J. Pažemėno "veiklos", karčiai šypsodamasis, pastebėtų: "Senstame, broliai!".

Nauji veidai, vertos dėmesio mintys, linkėjimai ateičiai . . .

"Į Laisvę" 84 nr. įdomus keliais atžvilgiais. Pirma, jame pasirodo naujų ir seniai besirodžiusių veidų: A. Plukas, dr. Z. Prūsas, dr. J. Balys. Antra, dėmesio vertos autorių mintys. Pvz. A. Pluko straipsnis tarsi nušluosto dulkes nuo Lietuvos valstybingumo tarptautinės padėties. Pro tas natūralias laiko ir dirbtines sovietinio okupanto dulkes kai kam Lietuvos valstybingumo tarptautinės padėties reikšmė jau neįžiūrima. Net kai kurių grupių atstovai Vlike tos reikšmės jau nebeatpažįsta.

Dr. Balio pastabos apie valstybių sie-

nas apsprendžiančius bendruosius veiksnius prašosi pratęsiamos į Lietuvai jautrų Rytprūsių tolimesnio konkrečios perspektyvos klausimą tų veiksnių sąvaikoje.

"Į Laisvę" redaktoriui norėtųsi linkėti dviejų dalykų: 1) sutelkti kad ir negausią ekipą nuolatinių bendradarbių, įsipareigojusių jei ne kiekvienam, tai kas antram ar trečiam "Į Laisvę" numeriui duoti po straipsnį, ir 2) patobulinti žurnalo kalbą, pasitelkiant kalbos bendradarbį, kuris nuvalytų žurnalo kalbos dulkes. Beje, nors punktualumas tik karalių savybė, bet ji labai praverstų ir "Į Laisvę" sėkmei.

Vytautas Vaitiekūnas

AMERIKOS BALTŲ LAISVĖS LYGA
THE BALTIC AMERICAN FREEDOM LEAGUE —
yra pelno nesiekianti organizacija.
POST OFFICE BOX 29657
LOS ANGELES, CA. 90029

Anthony B. Mažeika — pirmininkas
Saulius Damušis — iždininkas

Organizacinis komitetas:

Simas Kudirka
Vladas Šakalys
Danutė G. Barauskaitė
Dr. Ansis Blakis
Saulius Damušis
Karlis Kalejs
Juozas Kojelis
Jonas Matulaitis
Heino Nurmberg
Valdis Pavlovskis
Avo Piirisild
Viivi Piirsild
P. Algis Raulinaitis
Leonardas Valiukas

Mielas Skaitytojau,
Pastabas apie šį "Į Laisvę" numerį prašau siųsti iki 1982.XII.1

Lietuvių Fronto Bičiulių poilsio - studijų 1983 m. savaitė įvyks Dainavoje. Prasidės liepos 31 d. ir baigsis rugpiūčio 7 d.

LFB CENTRO VALDYBA

LIETUVOS LAISVINIMO VEIKLA: KAIP YRA IR KAIP GALĖTŲ BŪTI

ALGIMANTAS S. GEČYS

Tautos pavergimui užsitęsiant ilgiau negu ir didžiausi pesimistai yra galvoję, daugėja pavojai kovoje už laisvę palūžti. Šie pavojai tyko tiek mūsų tautą, per 40 metų pavergtą, tiek ir mus pačius. Žvelgdami į kenčiančią tautą, matome ją okupanto varginamą ir prievartaujamą, bet gyvą ir laisvės betrokstančią. Didžiuojamės tautos noru visais būdais bei priemonėmis siekti laisvės.

Tautai kovojant už išlikimą, mums, išeiviams, yra uždėta pareiga tautai padėti vedant kovą už jos teisę savarankiškai tvarkytis savo valstybėje. Šis tautai valstybingumo siekimas yra priežastis ir šios politinės konferencijos, kurioje jau antra diena klausimus intensyviai svarstome.

Man duota tema "Lietuvos laisvinimo veikla: kaip yra ir kaip galėtų būti" yra nepaprastai plati. Ją vienoje ar kitoje formoje esate svarstę ankstyvesniuose Kalifornijos studijų savaitgaliuose, daug pasisakoma mūsų spaudoje. Šia tema kalbėdami tačiau laiko neeikvojame. Siūlau peržvelgti laisvinimo klausimus gyvai svarstančio *Į Laisvę* prieš 20, 10 ar 5 metus išleistus numerius ir pastebėsite, kad laisvinimo srityje darome progresą, kad kai kurie iškelti pasiūlymai yra buvę įgyvendinti, kad visumoje laisvinimo veiklos balansas tiek Lietuvoje, tiek išeivijoje yra pozityvus skaičius ir žymėtinas pliusu.

Temą žadu vystyti ją kiek apribojęs, ją įdėdamas į sumažintus rėmus. Pirma, neliesiu Lietuvoje vykstančios laisvinimo veiklos, nors ten ir esama pagrindinio kovos lauko. Tai veiklai analizuoti dar neturime užtenkamai duomenų ir iš saulėtos Kalifornijos pavergtiems tautiečiams duoti veiklos receptus iš mūsų pusės būtų perdėtas pasikliovimas savimi. Antra, ribosiuos laisvinimo veikla vykdoma iš JAV-ių, nes ją gerai pažįstu. Trečia, laiko taupymo sumetimais, prileisiu, kad šiandieninė auditorija yra neblogai susipažinusi su mūsų laisvinimo veiksnių struktūra, jų istorija, nuveiktais darbais ir esamomis tarpveiksninėmis įtampomis. Tikiuosi, kad Jūs, laiką taupant, būsite man atlaidūs už kai kurių išvadų staigesnį darymą, problemos iš esmės neišnagrinėjus ir faktų bibliografinėmis išnašomis neparėmus. Šiuo atveju

drįstu jūsų prašyti, kad man, vienuolika metų vadovavusiam JAV LB-nės žinioje dirbamam laisvinimo darbui, nors mažą dalelytę ekspertizės paliestuose klausimuose pripažintumėt.

Iliuzinis optimizmas

Tie, kurie iš Lietuvos atvyksta Amerikoje gyvenančių giminių aplankyti ir atsilanko į mūsų Tautinių Šokių šventę Chicagoje, lengvai gali susidaryti nerealų gyvosios lietuvybės išeivijoje vaizdą. Yra būtina Amerikoje ilgėliau pabūvoti, kad pažinti tas problemas, su kuriomis susiduriame savose kolonijose puoselėdami savąją kultūrą, lituanistinį švietimą ir tradicijas.

Panašiu apibendrinintu iliuziniu ir nerealiu žvilgsniu galima vertinti ir išeivijoje vykdomą Lietuvos laisvinimo veiklą. Faktų tam nestokojame: praėjus per 40 metų nuo Lietuvos pavergimo, JAV-ės aneksijos į Sov. Sąjungą nepripažįsta. Teisiniu požiūriu Lietuvos respublika tebeegzistuoja. Veikia pasiuntinybė Washingtone, konsulatai, ir mūsų atstovas kviečiamas dalyvauti diplomatams skirtose funkcijose. Diplomatinio atstovavimo tęstinumo problema esanti išspręsta, prez. J. Carteriui sutikus suteikti akreditavimą 1940 metais Lietuvos diplomatinėje tarnyboje netarnavusiems asmenims. Belieka Lietuvos atstovui Washingtone, diplomatijos šefui pritariant, paskirti asmenis būti Lietuvos diplomatais. Kuriam laikui taip pat yra pavykę išspręsti Lietuvos diplomatinę tarnybą varginusį finansinių kreditų rūpestį. Sėkmingai sprendžiasi ir pasiuntinybės Washingtone remonto klausimas dviem oponentams — Amerikos Lietuvių Tarybai ir JAV LB-nei — šiuo klausimu suradus bendrą kalbą.

JAV-bių valdinių įstaigų ir administracijos dėmesys Lietuvai ir lietuviams yra padidėjęs. Prieš kelerius metus, po ilgų memorandumų rašymo ir durų valstybės departamente varstymo, buvo gautas sutikimas į valdinius žemėlapius įtraukti pastabą, kad "JAV-bės nepripažįsta Estijos, Latvijos ir Lietuvos aneksijos į Sov. Sąjungą". Pereitų metų pabaigoje JAV Geografo įstaiga tą pastabą iš žemėlapio kampo sutiko perkelti prie Pabaltijo valstybių teritorijos ir žemėlapiuose pradėti žymėti Pabaltijo valstybių sienas. Po 30 metų pertraukos, Madride vykusioje Europos Saugumo ir Kooperacijos konferencijoje Amerikos atstovas W. Zimmermann drąsiai kėlė smurtu įvykdytos Pabaltijo valstybių okupacijos klausimą ir reikalavo joms suteikti tautų apsisprendimo principo pritaikymą. Pereitų metų spalio mėnesį JAV delegatas Jungtinėse Tautose Carl Gershman vėl kėlė Pabaltijo valstybių okupacijos klausimą. Negalima taip pat neprisiminti ponios Carter JAV LB Tarybos sesijos proga Baltuosiuose Rūmuo-

se suruošto priėmimo 250 lietuvių.

Rezoliucijų komiteto darbuotojų pamokyti išmokome prieiti ir prie JAV Kongreso atstovų. Kongrese paminima Vasario 16-sios ir Baisiojo Birželio sukaktys. Pereitais metais pavyko Kongrese sukurti ad hoc komitetą Pabaltijo valstybėms ir Ukrainai, kurio paskirtis yra pagreitinti Kongreso reagavimą į tas tautas liečiančius klausimus.

Svetimųjų informavimo srityje taip pat progresuojame. Veikia VLIKo, ALTo, LB informacinės tarnybos, informacijos centrai New Yorke ir Kalifornijoje, sėkmingai darbuojasi Lietuvos vyčiai. Baltic American Freedom League pastangomis angažuojami kitataučiai žurnalistai rašyti apie Lietuvą ir lietuvius.

Netrūksta išeivijai laisvinimo veiksnių ir organizacijų laisvinimo srityje pagelbėti. Šalia VLIKo, ALTo ir LB-nės savo duoklę Lietuvai atiduoti siekia Jaunimo Sąjunga, Lietuvos Laisvės Komitetas, Moterų Klubų Federacija, BATUNas, BAFL, lietuviai demokratai ir respublikonai, Lietuvos Vyčiai ir kt.

Tai optimistinis žvilgsnis. Deja, vien iš optimistinio taško Lietuvos laisvinimo veiklą vertindami, save apgaudinėjame. Toks žvilgsnis yra pavojingas, nes jis turi tendenciją padėtį apibendrinti, suprastinti, ir neleidžia mums pastebėti dūmų, iš kurių kilusi liepsna gali sunaikinti mūsų jėgomis per ilgus metus išvystytą laisvinimo veiklos procesą. Perdėtas optimizmas, aplenkdamas galimas ateities komplikacijas, turi tendenciją mus užliūliuoti ir neatskleisti problemų, kurioms jau dabar turėtume skirti savo dėmesį.

Mažėjanti visuomeninė bazė

Laisvinimo veiklą iš arčiau analizuodami pastebime, kad visuomeninė bazė, kuria mūsų laisvinimo veiksniai remiasi, metams slenkant mažėja. Tai liudija kai kurių mūsų kolonijų išnykimas (Roselandas, Bridgeportas), drąstiškas laikraščių prenumeratorių mažėjimas, savaitraščio *Keleivio* užsidarymas, lietuviškų parapijų nykimas (Šv. Kryžiaus), mokinių skaičiaus mažėjimas lituanistinėse mokyklose, o taip pat ir lietuviško gyvenimo tempo, išsiskyrusio parengimų kolonijose gausa, smarkus sumažėjimas. Tikrų duomenų neturime, bet daug nesuklysime teigdami, kad gyvąja lietuvybe persisunkusios visuomenės didesnė pusė yra peržengusi 55 metų amžiaus slenkstį.

Kasdien susiduriame su lietuviškojo aktyvo ribotumo problema. Kalbame apie svarbą tą aktyvą didinti, jį tinkamai panaudoti, veiklos metodų patobulinimą, funkcijų apibrėžimą, senosios emigracijos kartos atžalų į lietuvišką veiklą atvedimą, tačiau nedaug ką konkretaus tuo klausimu darome. Liekame išsibarstę po

gausybę organizacijų, skaitome susilpnėjusius laikraščius ir neskatiname juos susijungti, laviruojame tarp kelių laisvinimo veiksnių, nepastatydami sau klausimo: "O kaip bus su laisvinimo darbu po 10, 15 ar 20 metų?".

Sąmoningai nusiteikusios lietuviškos visuomenės mažėjimas pradeda atsiliepti ir į laisvinimo srities veiklą. Ryškiausiai tai pastebima iš mažėjančių laisvinimo darbui surenkamų aukų. Nuo lietuviško gyvenimo atitolstanti jaunesnioji karta savo aukomis neužpildo spragos, kuri susidarė vyresniąjai kartai išeinant amžinybėn. Palyginamai dosniomis aukomis laisvę remiančią vyresniųjų generaciją stipriai yra palietusi infliacija, finansinis pajėgumas sumažėjęs perėjus prie ribotų pensininko pajamų. Jei kultūros ir švietimo sritys ankstyvesniame lygyje gali laikytis Lietuvių Fondo teikiamų finansinių transfūzijų dėka, tai laisvinimo darbe VLIKui, ALTui ir LB-nei tenka tenkintis mažėjančia laisvinimo darbui skirta bendra suma. Tiesa, šių trijų veiksnių tarpe aukų proporcija keičiasi, tačiau bendroji suma (šiuo metu apie ketvirtis milijono dolerių), paėmus dėmesin infliaciją ir dolerio perkamosios galios nukritimą, rodo tendenciją mažėti. Esame pastatyti prieš klausimą, ar mūsų veiksniai už 10 ar 20 metų pajėgs vykdyti bent pagrindinius laisvinimo srities uždavinius? Konkretesnių žygių sukurti Lietuvių Fondo pavyzdžiu specialų fondą laisvinimo veiksniai iki šiol nėra padarę.

Lietuviško jaunimo išeivijoje politinio sąmoningumo ugdymas buvo ir tebėra per mažai efektyvus. Jaunimo Kongresas yra pastebėjęs, kad lietuvių jaunimas mažai domisi politine veikla. Gilesnis politinis sąmoningumas ne vien stiprintų Lietuvos laisvinimo pastangas, bet duotų pagrindus ateities kartoms perimti vadovavimą laisvinimo veiklai. Dėl jaunimo politinio sąmoningumo ribotumo kaltė skirtina lituanistinėms mokykloms per mažai akcentuojančioms politinį veiklos aspektą, ideologinėms jaunimo organizacijoms šią sritį apleidusioms, mūsų spaudai nesugebančiai įvertinti ir pavyzdžiu pastatyti sėkmingus jaunimo prasiveržimus. Kaltė tenka ir laisvinimo veiksniams, neišdrįstantiems jaunąjai kartai patikėti atsakomybę ir atiduoti kreditus.

Pasigendame laisvinimo veiksnių talkos, moralinės ir finansinės, paskiriems veikėjams ir organizacijoms. Tos talkos ypač pasigenda tie, kurie jaučia reikalą išeiti su Lietuvos byla į plačiąją amerikiečių visuomenę. Jūs, kaliforniečiai, tai patyrėte kurdami Rezoliucijų komitetą ir šiuo metu bandydami veiksnius sudominti amerikiečių profesionalų angažavimu talkinti laisvinimo veikloje idėja.

Santykių su kraštu klausimą dar

išeivijai nėra pavykę išspręsti. Nors Clevelando rezoliuciją pakeitę White Plains veiksnių konferencijos nutarimai buvo neabejotinas progresas šio klausimo sprendime, santykių su kraštu klausimą sprendžiame taip, kaip okupantas nori — asmenų užpuldinėjimais spaudoje, jų diskreditavimu, šalinimu iš visuomeninio darbo. Kalta mūsų spauda, tačiau nemažiau kalti ir kai kurie veiksniai, pasirašytus nutarimus savo elgesiu ne kartą paneigę. Šiame klausime puikiu pavyzdžiu šviečia a. a. prof. Juozas Brazaitis prieš maždaug dvidešimtmetį paveikęs veiksnius ir spaudą — neduoti eigos per abejotinus šaltinius atėjusiai informacijai, kuria buvo inkriminuojamas tuometinis VLIKo pirmininkas. Bendravimo su kraštu klausimu geriausius patarimus, turbūt, yra suteikęs tremtinys poetas Adomas Mickevičius: "Turėk širdį, žvelk į širdį!" ir filosofas Spinoza posakiu: "Nereikia teist, bet suprast, mėgint suprast".

Kritiškai tenka vertinti ir apgailestauti laisvinimo veiksnių nepajėgumą užmegzti ryšių su Lietuvos pogrindžiu. Kažkodėl Lietuvos rezistencija labiau pasitiki atokiau nuo veiksnių esančiais asmenimis. Tenka rausti, kad daugiau kaip dešimtmečiui praėjus nuo pogrindžio spaudos Lietuvoje reguliaraus pasirodymo, ji laisvąjį pasaulį pasiekia aplenkdama mūsų laisvinimo veiksnius. Parama Lietuvos rezistentams taip pat yra teikiama ne veiksnių ar jų įgaliotinių, bet privačių asmenų iš savos kišenės. O juk veiksnių pareiga būtų remti politinius kalinius ir jų šeimas, pogrindžiui parūpinti lėšas, magnetofonus, spausdinimo mašinas, rašomąją medžiagą ir t.t. Tinkamos Lietuvai literatūros parūpinimu taip pat rūpinasi daugumoje privatūs asmenys. Teigiamai reikia vertinti Pasaulio LB vykdomą persispausdinimą pogrindžio spaudos. Dalis šių brošiūrų dydžio leidinukų yra spausdinami su tikslu būti grąžinti atgal į Lietuvą.

Politinių kalinių gelbėjimo klausime mūsų veiksnių indėlis taip pat yra labai ribotas. Nepajėgiama išvystyti konkrečios, ištisos ir nuolatinės veiklos bei sukurti jiems ir jų šeimoms pagelbėti organizaciją. pasistengiama tik pavardes ir kalėjimų adresus spaudoje paskelbti ir tik retais atvejais bandoma į gelbėjimo akciją įtraukti plačiąją visuomenę. Šviesiu pavyzdžiu yra kun. K. Pugevičius, kuris politinių kalinių klausimą judina amerikiečių spaudoje, ir šioje srityje sugeba gauti talkos iš JAV katalikų hierarchijos, dvasiškių ir net žydų organizacijų. Vilčių šiame klausime teikia Amerikos Lietuvių Jaunimo Sąjunga, sėkmingai pasidarbavusi doc. Vyt. Skuodžio akcijoje. Gaila tačiau, kad sėkmingai padirbėjus, ilgesnį laiką ilsimasi.

Svetimtaučių informavimo sri-

tyje paskutinio dešimtmečio bėgyve buvo padarytas nemažas progresas. Iš Lietuvos ateinanti pogrindžio spauda sudarė galimybę operuoti faktine informacija. Tai palengvino įsiterpti į svetimųjų spaudą. Apie Lietuvą informuoti visi trys veiksniai išlaiko savo informacijos tarnybas. Medžiaga spaudai pateikiama gan gerai, nors ir neprofesionaliniame lygyje, tačiau rezultatai menkoki. Padeda turėti pažinčių amerikiečių spaudoje, kad užtikrinti siunčiamos informacijos išspausdinimą. O tokių pažinčių veiksniai mažai teturi. Šlubuoja ir svetimomis kalbomis išleistų knygų apie Lietuvą paskleidimas svetimųjų tarpe. Ne vienu atveju aplenkiamos didžiosios mokslo institucijos, į kurių bibliotekas veikalai turėtų patekti. Dar vis tebelaukiame mokslinių veikalų, nušviečiančių nacių okupacijos laikotarpį, kultūrinį genocidą, lietuvių padėtį Gudijoje, žydų — lietuvių santykius ir t.t.

Ekonomišku požiūriu veiksniams apsimokėtų bendrai finansuoti vieno informacijos centro išlaikymą. PLB-nė siūlė tokiu centru padaryti kun. K. Pugevičiaus vadovaujamą Lietuvių Informacijos Centrą New Yorke. Deja, VLIKui ir ALTai atsisakius, projektas negalėjo būti pilnai įgyvendintas. Yra būtina, kad nustatytas procentas veiksnių aukų forma surinktų pinigų eitų veikalų Lietuvos klausimu paruošimui ir išleidimui.

Vienintelė iš veiksnių, kuri tai reguliariai vykdo, yra Amerikos LB-nė.

Amerikos lietuvių ir Lietuvos interesų reprezentacijos klausimą mūsų veiksniai sprendžia gan gerai. Prie įtakingų pareigūnų prieiname neblogiau už gausesnes tautybes, nors ne visad norimų rezultatų pavyksta sulaukti. Praėjo tie laikai, kai veiksnių atstovai, Algirdo Landsbergio žodžiais tariant, pravirkdavo iš džiaugsmo partijos kandidatui suvalgius lietuvišką cepeliną. Kad nevisuomet gauname, ko prašome, yra natūralu, žinant, kad Amerikos užsienio politikos kursas išplaukia iš tam tikrų geopolitinių nusistatymų, kurie nėra palankūs Lietuvai ir bendrai Sov. Sąjungos rėmuose esančioms tautinėms mažumoms. Mūsų pareiga yra paveikti Amerikos užsienio politikos vadovus, kad jie atkreiptų dėmesį į tautybių klausimą Sov. Sąjungoje. Dėmesys turi būti kreipiamas ne vien tik iš moralinių pozicijų, bet ir dėl Amerikos savanaudinių sumetimų. To su vien informacijos centrais nepadarysime. Mums reikia, pasak dr. Aug. Idzelį *(Į Laisvę* 1981 m. rugsėjis) mokslinių židinių, kurie pajėgtų analizuoti įvykių eigą ir paruošti mokslines prognozes. Šiame reikale neapsieisime nepasitelkę įtakingų profesionalų tarpininkų, "public relations" specialistų, kad politikos formuluotojų nuomonę galėtume pakreipti Lietuvos klausi-

mui palankia linkme. To siekia ir kaliforniečių iniciatyva suorganizuotas Baltic American Freedom League vienetas. Būtų gaila, jei dėl lėšų stokos šis užsimojimas nebūtų pilnai išbandytas.

Susumuojant aukščiau suminėtus teigimus, išvada būtų sekanti: Laisvinimo veiksniai stokoja į ateitį žvelgiančios planingos ir koordinuotos veiklos programos. Kiekvienam veiksniui, priklausant nuo jį remiančios visuomenės, veiksniai nėra linkę veiklą koordinuoti bei konsoliduoti, nes pasitraukimas iš kurio nors specifinio darbo lauko bus palaikytas jų silpnėjimo požymiu ir atsilieps į visuomenės teikiamos finansinės paramos dydį. Ar mažėjančios laisvinimo darbo lėšos turės kokią įtaką į veiksnių ar darbo sričių konsolidavimą, yra sunku pasakyti. Realiai žiūrint, reikia skaitytis su faktu, kad joks veiksnys nesusilikviduos. Kiekviena institucija turi nepaprastą ištvermingumą išlikti, nors kartais ir sustingusiame stovyje. Lietuvybei kenktume, tyčiomis griaudami, šmeiždami, iš vidaus skaldydami bet kurią instituciją, dirbančią konkretų politinį darbą. Laikas, institucijos vadovybės dinamiškumas ir visuomenės apdairumas nustatys, kuriam veiksniui bus lemta išlikti.

Veiksnių tarpusavio santykiai

Per ilgus metus laisvinimo veiksnių tarpe tebevyraujančios vidinės įtampos ir tarpusavio kovos yra paveikusios mūsų išeivijos nusistatymą veiksnių atžvilgiu. Tai atsiliepė į veiksnių finansinį rėmimą, jungimąsi į politinių sąjūdžių veiklą ir tiesioginį laisvinimo srities darbą. Iš kitos pusės, negalime paneigti, kad tarpveiksninė konkurencija neleido veiksniams aptingti. Tų ko-

Algimantas S. Gečys

vų balansas tačiau vertintinas neigiamai. Tarpveiksniniai ginčai neleido išeivijai išugdyti mums būtinus autoritetus, nes jiems kylant, opozicija pasistengdavo juos su purvu apteplioti. Veiksniai savo santykiuose nepajėgė oponuoti, diskutuoti, į kompromisus eiti, kaip daroma demokratiškų tautų visuomenėse. Leng-

viau buvo pasirinkti pulti ne idėją, bet asmenį, jo šeimos narius, segioti zoologinius epitetus.

Liūdna konstatuoti, bet per paskutiniuosius kelerius metus mūsų nesutarimai yra perkeliami į svetimtaučių tarpą. Keletas pavyzdžių: Veiksnio atstovas valstybės departamento pareigūnui praneša, kad pasimatyme nedalyvaus, jei bus pakviestas LB-nės atstovas. Kitu atveju, Washingtone atsidūręs *Naujienų* redaktorius skambina į Baltuosius Rūmus ir pareiškia nepasitenkinimą dėl Rimo Česonio įtraukimo į Madrido konferencijos visuomenės atstovų sudėtį. Lyg to neužtektų, ALTos pirmininkas *Dirvoje* laišku redakcijai aiškina, kad Česonis neturėjo būti paskirtas. O turėjome džiaugtis sulaukę lietuvio paskyrimo! Neigiamoje šviesoje tenka statyti prieš kelis mėnesius ALTos panaudotą veto LB-nei įeiti į Jungtinį Amerikos Baltų Komitetą ir dviejų didžiųjų veiksnių spaudoje išėjimą prieš iniciatyvą organizuoti Baltic American Freedom League, pareiškimais, iškreipiant šio vieneto tikruosius tikslus. Kad tokie išpuoliai vyksta, kalta ir mūsų visuomenė, nes ji toleruoja neleistiną elgesį ir tautinį solidarumą ardančius asmenis nesudraudžia.

Tebesitęsiančią krizę laisvinimo veiksnių s. kiuose atskleidžia faktas, kad VLIKas ir PLB-nė per paskutinius du ir pusę metų nėra suėję pasitarti laisvinimo veiklos klausimais. Trijų metų bėgyje ALTas atsisakė tvirtinti jos ir LB-nės atstovų Rochestery ir Detroite pasiektus susitarimus. Tenka apgailestauti, kad mūsų spauda dėl šių nesėkmių nesijaudina, lyg ir kitaip negalėtų būti. Veiksnių nesutarimų reikalu teisingai yra pasisakęs dr. Petras Kisielius:

"Veiksnių kova yra per aštri, per ilga, naudojanti neleistinas priemones, šmeižtus ir prasimanymus. Tokiai kovai mūsų tarpe vietos neturėtų būti. Deklaruokime vienybę įvairume, o strėlių smaigalius nukreipkime į okupantą". (*Į Laisvę*, 1973 m. rugsėjis).

Problemos palietusios laisvinimo veiksnius

Temos vystymas verčia nors trumpai apžvelgti problemas, palietusias mūsų pagrindinius laisvinimo veiksnius VLIKą, ALTą, JAV LB-nę ir Amerikoje esančios Lietuvos Diplomatinės Tarnybos atstovus. Užmerkti tam akis būtų netikslu, nes, veiksniams vidinius sunkumus išsprendus, palengvės tarpveiksninių santykių pataisymo galimybės.

VLIKas. VLIKe vyraujančios problemos kyla ne dėl to, kad nustojo savo pirmykštės paskirties, bet dėl nesugebėjimo prisitaikyti prie laiko reikalavimų, pakeisti savo archajišką struktūrą. Kažin kodėl buvo prisirišta prie to, kas buvo tikslu 1943 metais ir

atsisakyta išlaikyti gyvenimo raidos tempą, neatsilikti nuo gyvenimo. Užsilikusi VLIKo partinė sąranga neleidžia VLIKui atsijauninti, pritraukti jaunimą, po savo sparnu suburti pajėgiausius laisvinimo srities darbuotojus. Šiandieninis VLIKas pergyvena ir savitos veiklos bazės ieškojimo krizę, bandydamas įsiterpti tarp ALTo ir LB-nės. Būtų visiems geriau, jei VLIKas būtų šviesius asmenis apjungiantis senatas, nustatąs veiksniams ekspertiškai išdirbtas gaires, telkiąs ir analizuojąs gaunamą dokumentaciją, ją sutvarkytą pateikdamas veiksnių panaudojimui. Gal VLIKui ir vertėjo likti Europoje, kur labiau respektuojama tradicijos ir veiklos dirva žymiai platesnė?

Nepasitarnavo VLIKui ir jo tarybos perkėlimas iš New Yorko į Čikagą, kad sudarytų palankų užnugarį naujam pirmininkui. Nors tuo opozicija ir buvo pritildyta, VLIKui nepavyko išvengti "reorgų" spaudimo ir jų įtakos. O norėtųsi VLIKą matyti prideramoje aukštumoje, vadovaujantį išeivijai ne iš Lietuvos atsivežtų kredencialų kėlimu, ne deklaracijomis, bet išmąstytais planais, nustatytomis gairėmis.

Amerikos Lietuvių Taryba. Amerikos Lietuvių Tarybos aukso amžiumi tenka skaityti jo egzistencijos pirmąjį dvidešimtmetį. Tame laikotarpyje buvo išrūpinta okupacijos nepripažinimo užtikrinimas, sukurtas BALFas, pravesti Kersteno komisijos apklausinėjimai. Su šaltojo karo pabaiga pradėjo mažėti ir ALTos pajėgumas. Amžiaus naštai spaudžiant, per kelis dešimtmečius pareigose esančius ALTos kūrėjus, nuovargis persidavė į organizacijos gajumą. Norint veiklos monopolį išlaikyti savo rankose, ALTo vadovų pradėta stabdyti iš Amerikos lietuvių tarpo kylančią iniciatyvą (pvz., Rezoliucijų komiteto veiklą). Tremtiniams perėmus ALTos vadovavimą, susilpnėjo senosios emigracijos teikta parama.

ALTo veiksmingumą silpnina jo nepajėgumas atsiplėšti nuo Čikagoje kursuojančių visuomeninių "skersvėjų" ir įsivėlimas į perdėtą biurokratizmą. Enciklopedija biurokratizmą pažymi "kaip valdininkų valdžią, neprieinamą visuomenės kontrolei . . . atsakingą tik savo vyresnybei". Biurokratizmo dėka ALTe yra valdžios centralizacija ir pastovumas. Biurokratija tačiau neigiamai paveikė ALTo santykius su savo skyriais, su visuomene dėl per didelio kišimosi į visus reikalus ir privačios iniciatyvos užgožimo. Taip pat ALTo veiksmingumui kenkia jo federacinė struktūra. Federacijoje individo balsas sumažėja ir privačiai iniciatyvai galimybių mažai tėra. Federaciniu pagrindu įeinančios organizacijos pirmoje vietoje dėmesį skiria savo problemoms, o tik vėliau ALTo reikalams. Problemos susikomplikuoja, esant

ALTo sudėtyje mirštančioms organizacijoms, kurios nors prie konkrečios veiklos neprisideda, turimais balsais pajėgia atmesti būtinas reformas ir tarpveiksninius susitarimus. ALTo sudėtyje tačiau esama asmenų, linkusių eiti į kompromisus, siekiančių surasti kalbą su LB-ne, ALTą sugrąžinti į prideramą aukštumą. Ypač pozityviai veikia lietuviai respublikonai, vadovaują ALTos - LB santykių normalizavimo akcijai.

Kelia rūpesčio kursuojantieji gandai, kad ALTo kai kurie pareigūnai yra JAV-bių žvalgybos įtakoje. Vieša paslaptis, kad šaltojo karo metu kai kurie centro valdybos pareigūnai Amerikos žvalgybai dirbo. Abejoju, kad šiuo metu tokių būtų. Tačiau ar pajėgta visiškai atsipalaiduoti tos žvalgybos turėtos įtakos? Klausimus ir rūpestį kelia ALTos draudimas demonstrantams Kudirkos išdavimo sovietams atveju plakatuose kritikuoti JAV valdžią, užsikabinimas už Helsinkio akto "meškerės", vengimas tvirtai angažuotis kovai su Teisingumo departamentu su sovietų pagalba ieškančių nacių kolaborantų. JAV-bės yra mūsų sąjungininkės prieš Lietuvos pavergėją, tačiau Lietuvių ir JAV-bių interesams retkarčiais susikryžiuojant, yra naudingiau su jokiom žvalgybos įstaigoms santykių neturėti.

JAV Lietuvių Bendruomenė. JAV LB-nė laisvinimo srityje centrinių organų koordinuojamą veiklą pradėjo tik apie 1968 metus. Įsijungimas į laisvinimo darbą tebuvo formalizuotas 1971 metų pradžioje. Bendruomenė tad dar tėra naujokė šios srities veikloje ir jos gan impozantiškus laimėjimus yra būtina vertinti su atitinkamais rezervais. Ateitis parodys, ar LB-nei buvo lemta daugiau negu meteorui sušvisti, ar ji, kaip ir kiti veiksniai, bus paliesta stagnacijos, išsisėmimo, veikėjų užsisenėjimo postuose.

Vertinant LB-nės atsiekimus, yra taip pat svarbu atsiminti, kad LB-nė į laisvinimo sritį atėjo ALTo ir Rezoliucijų komiteto pramintais takais, užpildyti vakumą, kuris susidarė ALTui praradus iniciatyvą. LB-nės darbuotojų veiklą žymiai lengvino jos demokratiniais rinkimais pagrįsta struktūra, neturėjimas politinę veiklą varžančių tradicijų ir įstatų, galėjimas pradžioje savo veiklai pasirinkti specifines darbo sritis. Praėjus dešimtmečiui ir, susikūrus nusistovėjusias veiklos tradicijas bei apsidraudus įvairiais įstatais, pastebimas ir LB-nės biurokratėjimas, o su juo ir ankstyvesnio veržlumo sumažėjimas.

Nežiūrint sukeltos įtampos mūsų visuomenėje, LB-nės įsijungimą į laisvinimo srities veiklą tenka vertinti teigiamai. Veiksnių tarpe iššaukta konkurencija laisvinimo veiklą padarė gyvą, ieškančią naujų veiklos formų ir Lietuvai bičiulių. Spaudoje vyku-

sios diskusijos dėl veiklos metodų, santykių palaikymo su JAVbių valdinėmis įstaigomis, "Laisvės" radijo transliacijomis pasinaudojimo, ryšių palaikymo su amerikietiškų partijų vadovybėmis vertė visuomenę pagalvoti ir rinktis puses. LB-nei pavyko į laisvinimo darbą įjungti jaunus žmones, baigusius mokslus Amerikoje ir gerai susipažinusius su amerikietišku gyvenimu. Matydami ALTo problemas, LB-nės darbuotojai pasistengė veiklą decentralizuoti, dalį uždavinių pavesdami periferijose esantiems LB vienetams. Ir šiandien LB-nės Visuomeninių reikalų taryba yra daugiau veiklą koordinuojantis, o ne egzekutyvinis organas.

Nors LB-nei savo energinga veikla pavyko laimėti didesnę dalį lietuviškosios visuomenės, faktas yra, kad tradiciniai veiksniai, ALTas ir VLIKas šalininkų taip pat nestokoja. Ypač vyresniajai kartai, dešimtmečius laisvinimo srityje reiškęsi VLIKas ir ALTas, buvo artimesni. Be to, daugeliui vyresniųjų LB-nės veikėjų būta per staigiai esamą tvarką radikaliai keisti. Gal mažesnis veiklos tempas, lėtesnis senų mitų griovimas, būtų mažiau sukrėtęs mūsų lietuviškąją išeiviją? Dažnai manęs klausia, kodėl nepalaukėme, kol ALTas numirs? Atsakau V. Kudirkos eilėraščio posmu: "Kol, jaunas, o broli . . .".

Iš visų veiksnių, ateitis turėtų atrodyti šviesiausia LB-nei, nes jos gretose esama amžiumi jaunų visuomenininkų. Be problemų tačiau ir čia neapsieinama. Rūpestį kelia jaunimo paruošimas politinei veiklai, ypač kiek tai liečia lituanistinėse mokyklose susikrauto žinių bagažo papildymą. Naujai ateinančių lietuvių kalbos žinojimas dažnai yra minimalus ir, nors puikiai sugebama anglų kalboje išsireikšti ir klausimą diskutuoti, pranešimą ar straipsnį rašyti mūsų spaudai jau dažnai tenka šauktis kitų pagalbos. Žymiai geriau su iš Jaunimo sąjungos ateinančiais laisvinimo srities darbuotojais, nes šie yra politiniame darbe daugiau patyrę ir lietuvių kalbą geriau moka. Yra būtina stiprinti mūsų jaunimo lituanistinį ir politinį švietimą. Tam lituanistinė mokykla ir jaunimo organizacijos turėtų glaudžiau koordinuoti auklėjimo programas.

Lietuvos Diplomatinė Tarnyba. Lietuvos diplomatams JAV-se, nežiūrint arti 20 metų visuomenę drumstusio šefystės klausimo, visumoje yra pavykę išlaikyti išeivijos pagarbą ir pasitikėjimą. Diplomatai, su mažomis išimtimis, sugebėjo išlaviruoti tarp besiginčijančių laisvinimo veiksnių. Savo ruožtu, mūsų visuomenė diplomatams buvo atlaidi, nes jie buvo nepriklausomos Lietuvos simboliai. Žinota, kad jiems iškeliavus amžinybėn, Lietuvos valstybingumas nukentės, nes nebus kas užima jų vietas. Laisvinimo veiksniams taip pat buvo

svarbu neužsitraukti diplomatų rūstybę, turėti juos, jei ne pilnai savo, tai nors ne oponentų pusėje.

Istorijai teks įvertinti, ar diplomatų atžvilgiu veiksnių ir visuomenės rodytas visapusiškas nuolankumas buvo Lietuvos reikalui naudingas. Esu nuomonės, kad iš diplomatų, kaip iš politiniu požiūriu stiprių ir dargi apmokamų Lietuvos valstybės pareigūnų, turėjome teisę gauti daugiau kaip sėkmingą reprezentavimą. Pirma, jie savo turimu autoritetu turėjo būti mūsų veiksnių tarpe kilusių nesutarimų lygintojai. Antra, jie turėjo būti daugiau matomi Amerikos moksliniame ir visuomeniniame gyvenime savo dalyvavimu, mokslinėmis studijomis, spaudoje paskelbtais straipsniais ir laiškais redakcijoms. Trečia, jie turėjo turėti diplomatinės ir pilietinės drąsos valstybės departamente, o jei tas nepadėtų, spaudoje iškelti dviveidės JAV-ių politikos Pabaltijo valstybių atžvilgiu buvimą. Pirminio protesto pareiškimas dėl Pabaltijo valstybių pašalinimo iš valstybinių žemėlapių, dėl JAV konsulų bičiuliavimosi su tariamais "Tarybų Lietuvos užsienio reikalų ministeriais", dėl JAV Tesisingumo departamento Vilniuje priiminėjimų sovietų sufabrikuotų liudijimų prieš lietuvius JAV-se turėtų būti Lietuvos atstovo pareiga. JAV-bių mums deklaruojamas okupacijos nepripažinimas negali būti dviveidis. Kiek tai liečia reziduojančių diplomatų varžymus, noriu pastebėti, kad Estiją JAV-se atstovaujančio gen. konsulo E. Jaakson laiškus gan dažnai galime užtikti "New York Times" laikraštyje, o Latvijos atstovas dr. Spekke sugebėjo paskelbti visą eilę straipsnių ir išleisti mokslines knygas. Dr. P. Daužvardis taip pat savo duoklę informavimui Lietuvos klausimais su kaupu atidavė. Latvijos pasiuntinybė Washingtone tebeleidžia puikiai redaguojamą biuletenį, nušviečiantį padėtį Latvijoje, o mes tenkinamės mūsų spaudoje pateiktomis žinutėmis apie dalyvavimą diplomatiniuose priėmimuose.

Sunku pateisinti, kad daugiau kaip metams praslinkus nuo prez. J. Carterio administracijos sutikimo suteikti akreditaciją Lietuvos, Latvijos ir Estijos charge d'affaires paskirtiems diplomatams, neprisirengta šiuo JAV-bių palankumu pasinaudoti. Nei vienas asmuo iki šiol nėra akreditavimui pristatytas. Ko laukiama? Tai būta svarbiausio laimėjimo ir mūsų veiksnių bei visuomenės pareiga yra reikalauti skubaus diplomatų paskyrimo.

Džiaugiamės planuojamu Lietuvos Pasiuntinybės rūmų remontu, ir visuomenė skatintina jį finansiniai įgalinti. Norisi tikėtis, kad Amerikos lietuvių įneštas kapitalas bus teisiniais dokumentais apdraustas nuo galimų sovietų užmačių, jei kartais aneksijos nepripažinimo politikai būtų

lemta keistis. Kokių norime Pasiuntinybės rūmų, sėkmingai pareiškė jau miręs Levas Prapuolenės *"Į Laisvę"* žurnalo skiltyse (1950 m.):

"Mūsų pasiuntinybių rūmai tremties sąlygomis neturi būti kažkoks nuo viso lietuvių gyvenimo izoliuotas gheto, bet kaip tiktai to gyvenimo judriausias židinys. Juk ne tam Lietuva milijonus išleido, kad šiandien kai kurių pasiuntinybių rūmai kiekvienam pašaliečiui akis badytų savo tuštuma, be gyvybės. Pasiuntinybių rūmai šiandien turėtų būti laisvojo pasaulio lietuvių gyviausieji akcijos centrai".

Baigiamosios mintys

Dviem skirtingais žvilgsniais teko vertinti išeivijoje vykdomą Lietuvos laisvinimo veiklą. Atmečiau iliuzinį optimizmą, kaipo savyje slepiantį pavojų mums aptingti, ir tenkintis minimalia veikla. Iškėliau pagrindines šių dienų laisvinimo darbo problemas ir bandžiau analizuoti mūsų veiksnių vidinius sunkumus. Išeivija yra pastatyta prieš klausimą, ar ji yra pajėgi tas problemas spręsti, atlikti laisvinimo veiksnių ar bent jų specifinių uždavinių konsolidaciją, sustiprinti tautinį švietimą ir jaunimo politinį auklėjimą ir pritaikinti politinę veiklą laiko reikalavimams. Kitos išeities neturint — galime ir privalome. Sėkmė priklausys nuo mūsų sugebėjimo remtis gyvąja dabartim, sukūrimo visuomeninės atmosferos tarpveiksniniam bendravimui, atsisakymo defenzyvinio veiklos charakterio, baimės eksperimentuoti ir baimės jaunosioms kartoms patikėti politinio gyvenimo vairą. Kad būtume laisvinimo darbe sėkmingi, nėra būtina dirbtinu būdu veiksnius sujungti į vieną ar kurį nors esamą veiksnį likviduoti. Lietuviškoji išeivija šiuo metu yra per daug blaškoma įvairių nusistatymų, per daug poliarizuota, kad vienam kuriam dabartiniam veiksniui suteiktų absoliutų mandatą vadovauti laisvinimo srities veiklai ar pritartų naujo veiksnio sutvėrimui. Tad, bet koks sprendimas privalo remtis mūsų veiksnių gera valia ir savo tarpe susitarimu. Veiksnių susitarimas yra įmanomas, jei plačioji mūsų visuomenė ir atsakomybės jausmą nepraradusi mūsų spauda, to intensyviai sieks.

Turiu jūsų atsiprašyti, kad aplenksiu antrąją temos dalį "...kaip galėtų būti". Aplenkiu, nes tai būtų grynai utopinis pasivaikščiojimas laisvinimo srities pievose, prašmatnios laisvinimo pilaitės statyba. Amerikiečiai tai pavadintų "Alice in wonderland approach". Šiandien aš tegaliu jums pasiūlyti vieną išeitį — atremontuoti mūsų turimą laisvinimo namelį (kuris būtų patogus gyventi, jei dūmai negraužtų akių), sugrąžinti sutariančius laisvinimo šeimos narius prie vieno stalo, leidžiant kiekvienam likti individu ir tikint, kad aukštasis

tikslas — laisvė Lietuvai — sugrąžins tarpusavį pasitikėjimą ir sugyvenimą. Mano receptas tam yra sekantis:

1. Pasaulio LB-nė imasi iniciatyvos surasti įtakingus neutralius asmenis, kurie tarpininkautų sušaukti visų laisvinimo veiksnių konferenciją tarpusavio santykių suderinimui. Šioje konferencijoje nebūtų liečiama veiksnių kompetencijos ribų ir finansų kėlimo klausimai, bet būtų paruoštas ilgalaikis Lietuvos laisvinimo darbo planas ir įsipareigojama specifinius darbus atlikti. Konferencijai turėtų būti gerai pasiruošta, įvairiais klausimais pasisakyti kviečiant ekspertus. Visuomenėje turėtų būti pasistengta sudaryti nuotaikas, kurios persiduotų į veiksnius ir jiems neleistų ignoruoti visuomenės valios.

2. Laisvinimo veiksnių konferencija sukuria **nuolatinę politinę komisiją** planams detalizuoti, visuomenei įtikinti planų prasmingumu, ryšiams su pogrindžiu megzti ir informacijai Lietuvos reikalu telkti. Komisijos finansinį užnugarį sudaro veiksnių metinės kontribucijos. Komisijai rotaciniu būdu nustatytą terminą vadovauja laisvinimo veiksnių paskirtas atstovas. Komisija samdo profesionalą reikalų vedėją, kuris yra atsakingas už profesinio štabo veiklą. Principiniais klausimais nutarimai komisijoje yra daromi vienbalsiai juos priėmus. (Tenka pastebėti, kad tokios komisijos pavyzdžių turime. Washingtone panašiomis gairėmis veikia Jungtinė Baltų Amerikiečių Taryba).

3. Laikui pribrendus, laisvinimo veiksniai politinei komisijai paveda savo kai kuriuos iki šiol vykdytus uždavinius — rūpinimąsi politiniais kaliniais, informacijos tarnybas, leidinių platinimą, archyvinės medžiagos saugojimą, Lietuvos atstovavimą politinėse konferencijose, rūpinimąsi "research grants" gavimu ir t.t.

4. Veiksnių susitarimu yra steigiamas fondas laisvinimo veiklai remti. Fondo palūkanos naudojamos išimtinai tik politinės komisijos darbo finansavimui, leidinių apie Lietuvą leidimui, profesionalų talkininkų angažavimui, pogrindžio rėmimui.

Siūlomo naujojo organo stiprybė yra ta, kad jis nepaneigia nei vieno veiksnio egzistencijos, tenkinasi atlikimu tik visų veiksnių sutarimu jam patikėtų funkcijų, nepaneigia veiksniams reprezentacinių funkcijų valdžios įstaigose ir sudaro galimybę veiksnių tarpusavio bendradarbiavimui bei pasidalinimui informacija. Svarbiausia, kreditas už politinės komisijos atliktus darbus atitenka visiems laisvinimo veiksniams.

Lietuvos išlaisvinimą lems ne išeivija, bet krašte pasilikusi tauta. Mūsų pareiga jiems pagelbėti, laisvajam pasauliui perduoti jų laisvės šauksmą. Išeivijos jėgų telkimas Lietuvos reikalui bus efektyvus, jei laisvinimo veiks-

niai turės tiek politinį, tiek moralinį autoritetą. Politinis autoritetas jungia visuomenę tikslui atsiekti, moralinis — palaiko lietuvio meilę lietuviui. Dėl Lietuvos ir savo vidinės laimės bendromis jėgomis tuos veiksnių autoritetus atstatykime. Laikas yra pribrendęs uoliau ieškoti jungčių tarp senimo ir jaunimo, tarp senosios išeivijos ir tremtinių, tarp išeivijos ir Lietuvos. Dievas mums tepadeda!

RAŠYTOJŲ TYLA

Išeivijos spauda yra privačiose rankose, kaip ir privalo būti laisvame krašte. Nei LRD-ja, nei paskiri jos nariai negali nei leidėjų, nei redaktorių nusistatymo keisti, ar jiems ką nurodinėti. Nėra nė reikalo. Tačiau visa tai nesumažina rašytojų atsakomingumo, neatleidžia nuo idėjinės pareigos pasisakyti kultūriniais ar visuomeniniais klausimais. Nuo amžių žinoma, kad rašytojai yra laikmečio sąžinės balsas. Ir tasai "sąžinės balsas" gali būti, o gal ir privalo būti, išgirstas tiktai spaudos dėka.

Žinau, kad rašytojai yra nuolatos kviečiami bendradarbiauti, užpildyti laikraščių ar žurnalų puslapius, tačiau rašytojų dalyvavimas nėra pakankamas. Ypatingai šaltas dėmesys kreipiamas, jei iš viso, į kitų rašytojų keliamas mintis ar šio laikmečio diktuojamus rūpesčius. Rašytojui turėtų būti ne vistiek, kokios idėjos laikraščiuose keliamos, ne vistiek, kas ir kaip formuoja visuomenės nuomonę, ne vis tiek, kokios politinės mintys kursuoja ir kaip jos pristatomos skaitančiai visuomenei, kokie tautiniai idealai keliami, kokie nutylimi. Adomas Mickevičius, buvęs anuo metu "laikraščio sąžinės balsas" egzilėje, turėtų būti geras pavyzdys kiekvienam dabartiniam išeivijos rašytojui. Ar mūsų rašytojas bent kiek primena Adomą Mickevičių? Labai mažai, nepastebimai mažai.

Tokios mintys ateina gana dažnai sekant išeivijos kultūrinį judėjimą bei stebint mūsų rašytojų tylą. Tylą, dar pakartoju. Beveik besidomėjimą, kol jis pats nepaliečiamas. Iš tiesų rašytojai, tarp kitų darbų, yra pasižymėję kantria tyla. Kas bebūtų iškelta spaudoje, tik labai retais atvejais rašytojas atsiliepia, sakytum, rašoma ir kalbama kam nors kitam, ne rašytojui, ne tam "laikmečio sąžinės balsui". Pavyzdžiui, neretai DRAUGO kultūriniame priede pasirodo Jurgio Jankaus laiškai savo bičiuliui Kazimierui Bradūnui. Ten paberiama daug ir gražių, aktualių minčių, teigiamų

ir neigiamų, vertų platesnio dėmesio, kolegų reakcijos, išsamesnės analizės. Kazimieras laiškus sąžiningai atspaudžia, nežiūrint jų ilgumo, tuo viskas ir baigiasi. Tyla. Jokio balso, jokio atgarsio, rašytojai neatsiliepia, diskusijų nepratęsia, nors liečiamos šio meto problemos, literatūriniai klausimai. Arba, prof. A. Maceina dažnai ten pat iškelia idėjas, specialiai inteligentijai, gyvai ir įdomiai, bet ir jo mintis nustelbia rašytojų tyla.

Net ir beletristai, amžinai nustumti į poezijos šešėlį, tyli. Arba, štai, mirė prof. Jonas Grinius. Šis didysis mūsų literatūros kritikas beveik apie visus rašytojus, su labai mažomis išimtimis, rašė pozityviai, daug ir sąžiningai bet atvirai, visus mylėjo ir visus gynė, nelyginant savo tikruosius brolius, o kai jis mirė — rašytojai ištisus metus jį "gerbė" absoliučia tyla, tartum būtų miręs visai nepažįstamas žmogus. Arba, Tėviškės Žiburiuose per septynias atkarpas ėjo mano straipsnis apie Čikagoje vykusį Mokslo ir Kūrybos simpoziumą, kuriame lituanistika, Lietuvos istorija, kultūra ir kūryba buvo paliesti trumpai, paviršutiniškai ir nebūtinai teisingai. Iškėliau Kultūro kongresų reikalingumą. Nors gavau apie 15 laiškų iš savo draugų, palaikančių mano keliamas mintis, tačiau viešai niekas nepasisakė, nepalaikė. O kam, jei ne rašytojams, privalo rūpėti romanas, poezija, drama ir kitokia kūryba arba jos reprezentacija, išeivijos rašytojų santykis su tėvynėje gyvenančių kūryba, vienų kitiems įtaka ir t.t.? Nė žodžio. Tyliausia tyla! Rašytojai neatsiliepia, nekovoja už savo pačių interesus. Nuo to kenčia ir spauda, nes nuolatos skundžiamasi, kad laikraščiai neįdomūs, nedramatiški, nieko neintriguoja, juose nieko nėra naujo etc. O kas naujo, jei "sąžinės balsas" lieka "sąžinė be balso?" Nuo to kenčia rašytojas, kenčia skaitytojas, kenčia spauda. Arba, premijų skirstymo ginčas. Kairioji ranka bando diskredituoti dešinę, kada iš tiesų žmogui abi rankos lygiai reikalingos, ir būtų gana įdomios imtynės, pav., kuri ranka — kairioji ar dešinioji — rašytojui patogesnė. Atsiliepė tik pora, tiesioginiai paliestųjų, o klausimas visuotinas, liečiąs visus rašytojus. Arba, LB kultūrinė veikla. Ji toli gražu nėra patenkinama, tačiau ir ją lydi šiurpi rašytojų tyla, sakytum LB Kultūros Tarybos veikla nebūtų jų dalykas. Tai kieno, jei ne rašytojų, tremties "sąžinės balso?" LB Kultūros Tarybai, šia proga, tenka priminti, kad premijų skirstymas dar nėra veikla, o tik kūrybos skatinimas. Ir premijų taisyklėse pilna nepriimtinų spragų, pav. rankraščių premijavimas. Ketvirto skyriaus mokinys žino, kad rankraštis nėra dar knyga, toli gražu. Ir $3,000.00 suma atrodo jau nebe premija, o parama, nes pralenkia svarbiausią premiją: Lietuvių Rašytojų Draugijos premiją. Todėl turėtų būti leista ją

skelti pusiau, tai yra premijuoti du arba premijuoti viso gyvenimo autoriaus kūrybą — kitaip jos suprasti neįmanoma. LB Kultūros Taryba pasinešusi remti rašytoją ir kūrinių leidimą, o kaip skaitytojas? Ar skaitytojai nukris iš dangaus? Ar platinimo tinklo organizavimas nėra lygiai svarbus, kaip ir knygų leidimas? Kam gi leisti knygas, jei nėra kam jų skaityti, niekas ar mažai kas perka ir jomis domisi? Teko dalyvauti savo Apygardos suvažiavime. Ji yra didžiausia. Keliolika LB Apylinkių pirmininkai darė pranešimus — ausys skaudėjo klausant! Nė viena iš apylinkių, net pačios didžiausios: Marquette parko, Brighton parko, Cicero, Lemonto etc. — nė viena — per visus metus nesurengė nė vienos knygos, bet kokios knygos, pristatymo, sutiktuvių, neparodė kultūrinio džiaugsmo ar šventės! Tai kur gi yra ta kultūrinė veikla? Kur ji turi reikštis, jei ne Apylinkėse, išeivijos masėse? Kam knygos rašomos ir leidžiamos, jei niekas neturi pareigos rūpintis jų platinimu, skleidimu, supažindinimu su plačiąja visuomene? Ar tai nėra LB Kultūros Tarybos veiklos sritis?

Parinkau tik būdingesnius pavyzdžius, galėčiau duoti kelis puslapius, bet ar reikia? Visi supranta, kad kalbama apie tylą. Rašytojai nereaguoja, ignoruoja kartais labai pozityvias savo kolegų mintis, o turėtų būti priešingai, ypač ten, kur specialiai liečiamas rašytojas ir skaitytojas, jų santykis, jų vaidmuo. Ir vėl — Adomui Mickevičiui nebuvo vistiek, kas ir kaip rašoma ar kalbama ar daroma. Nebuvo vistiek ir daugeliui mūsų rašytojų Nepriklausomybės laikais ar anksčiau.

Kas iš tiesų šis nesidomėjimas yra? Nusivylimas? Defetizmas? Ambicija? Žinau, rašytojo pagrindinis tikslas yra kurti, bet šiame amžiuje kūryba ir knyga dar ne viskas, ypač išeivijoje, kur poezijos parduodama 200, o romano 500 egz. Knyga ne daug ką pasiekia, o ir nupirkta nebūtinai perskaitoma. Laikraščių tiražai tuo tarpu dar skaičiuojami tūkstančiais: Draugas virš 7000, Tėviškės Žiburiai, Darbininkas, Dirva sukasi apie 4000. Taigi, spauda kur kas veiksmingesnė priemonė rašytojų mintims ir idėjoms realizuotis. Apie 25% mūsų draugijos narių naudojasi spauda savo kūrybai skelbti, bet čia aš kalbu ne apie kūrybą, o apie kultūrines apraiškas, apie rašytojų abejingumą dienos aktualijai, kas neretai duoda ir kūrybai akstiną. Bičiuliai rašytojai, jūs esate savo pašaukimu — norit ar nenorit — "laikmečio sąžinės balsas". Kviečiu tokiu "sąžinės balsu" ir būti. Dėkui už dėmesį.

Anatolijus Kairys

Žodis, tartas Rašytojų draugijos suvažiavime Clevelande 1982.5.22-23 d.

APGAULĖS IR SMURTO SĄMOKSLAS

Molotovo - Ribbentropo slaptuosius protokolus analizuojant

Dr. BRONIUS NEMICKAS

"Į Laisvę" žurnalo praeito numerio (1982 m. balandis, Nr. 84 (121) "Skaitytojų žodyje" dr. J. Balys, — tapęs vienu tų, kaip jis pats tartų, "politinių iškrypėlių, kurie, būdami išmesti iš politinio balno, stengiasi įsikibti bent į politikos žirgo uodegą" ("Naujoji Viltis" Nr. 13, 1980), — bando nepagrįstai įrodyti, kad 1939 m. Molotovo - Ribbentropo slaptieji protokolai turį juridinės galios nuo pat jų pasirašymo dienos. Jis Lietuvos nepriklausomybę užsmaugusiam Sovietų Sąjungos - Vokietijos apgaulės ir smurto sąmokslui, kitaip vadinamam Molotovo - Ribbentropo slaptaisiais protokolais, stengiasi "įpūsti" juridinę galią, kitais žodžiais tariant, nepagrįstai pavaizduoti juos saistančių tarptautinių sutarčių veikalu, nors, tarptautinės teisės akimis, jie yra ab initio neteisėti, niekiniai. Tokia jo stanga sutampa su Lietuvos okupanto užmačia tariamai teisiškai pagrįsti klasta ir pabaida suokalbininkių de facto sukurtą ir Sovietų Sąjungos smurtu tebetęsiamą neteisėtą pavergtį.

Siekdamas susilpninti mano teiginį, kad Molotovo - Ribbentropo slaptieji protokolai neturi juridinės galios, Balys tepasisako (ir tai nevykusiai) tiktai dėl vieno to teiginio motyvų, būtent: tų protokolų neregistravimo Tautų Sąjungos sekretoriate. Betgi pro kitus mano išdėstytus motyvus, — kad Lietuva nebuvo to sandėrio šalis; kad nei lietuvių tauta, nei Lietuvos vyriausybė niekad jo nėra pripažinusio (1981 m. gruodžio "Į Laisvę" Nr. 83/120, 53 psl.), — prašliaužia patylomis, tartum tų dalykų nė nebūčiau nurodęs. Jo išvedžiojimai yra grindžiami keista logika, jieškančia palyginimų, panašos, analogijos ten, kur jų nėra, ir dar "papuošiami" Baliui būdingais pramanais.

Jis Sovietų Sąjungą per anksti "išvaduoja" iš Tautų Sąjungos statuto saistomumo, neteisingai tvirtindamas ją nebebuvus Tautų Sąjungos nariu, tuos slaptuosius protokolus pasirašant. Iš tikrųjų gi Sovietų Sąjunga, priešingai Balio teigimui, 1939 m. rugpiūčio 23 d. - rugsėjo 28 d. (tų protokolų pasirašymo laikotarpiu) dar tebebuvo Tautų Sąjungos narys. Tik vėliau Suomiją užpuolus Sovietų Sąjungai, ji

1939 m. gruodžio 14 d. buvo išmesta iš Tautų Sąjungos.

Jei Balys juridine galia "apšarvuoja" Molotovo Ribbentropo slaptuosius protokolus, tai ta pačia logika jis turėtų pripažinti teisėta, juridiškai galiojančia ir jiems analogišką tokią "sutartį", kuria koks nors sukčius ne tik be Balio įgaliojimo, bet be jo žinios bei sutikimo ir prieš jo valią "parduotų" jo namus kitam apgavikui.

Veltui Balys tapatina Molotovo-Ribbentropo slaptuosius protokolus su Jaltos susitarimais (apie juos dar paskelbia aibę netiesos) ir su Muencheno diktatu. Apie Jaltos susitarimus Balys šiaip nušneka: "Juk Jaltos susitarimai niekur nebuvo įregistruoti, ilgai jie nebuvo pilnai paskelbti, gal dar yra ir iki šiol nepaskelbtų slaptų susitarimų, tačiau jie *visi galioja iki šios dienos* (mano pabraukta, Br. N.), nes nei vienos pusės jie nėra atšaukti ar paskelbti niekiniais". Tiesa, kad Jaltos susitarimai nebuvo įregistruoti, nes Tautų Sąjunga Jaltos Konferencijos metu buvo jau visiškai galudienė, o Jungtinės Tautos dar neįsteigtos. Tiesa taip pat, kad ne visi susitarimai buvo paskelbti tuoj po Jaltos Konferencijos: kai kurie jų išvydo dienos šviesą tik 1947 m. kovo 27 d., vadinasi daugiau kaip po dvejų metų. Klausimas: ar yra dar ligi šiol nepaskelbtų slaptų susitarimų? — priklauso jau pranašysčių mėgėjams. Tačiau tvirtinimas, kad Jaltos susitarimai "visi galioja iki šios dienos", yra Balio nenuovoka, juo labiau, kad susitarimų ir paktų juridinę galią jis išveda tik iš de facto būklės, būtent: "tie susitarimai dėl Baltijos kraštų ir Rumunijos teritorijų buvo įvykdyti ir tokia padėtis tebėra **de facto** iki šios dienos. Išeina, kad tas paktas praktiškai tebegalioja". (Argi Balys jau užmiršo de facto ir de jure skirtį, kuria jis mėgdavo pasididžiuoti?) Faktinė būklė, kaip matysime, ją palygindami su čia cituosimomis susitarimų ištraukomis, yra kitokia negu kad buvo sutarta Jaltoje. Daug kas apvirto aukštyn kojom. Visa kirbinė susitarimų "liko tik popieriuje", kaip Balys tartų, todėl ir pagal jo teoriją neįgijo juridinės galios.

Stalino, Roosevelto ir Churchillio pasirašytojo Krymo (Jaltos) konferencijos pranešimo II-rojo straipsnio vienas posmų teigė:

"Mes esame nusistatę nuginkluoti Vokietiją ir paleisti visas jos ginkluotąsias pajėgas, visiems laikams išardyti jos generalinį štabą . . ." Betgi tikrovėje yra kitaip. Abi Vokietijos turi ir ginkluotąsias pajėgas ir po savo generalinį štabą: vienas vaidina svarbų vaidmenį Šiaurės Atlanto gynyboje, o antras — sovietinėje Varšuvos Pakto karinėje sistemoje.

Toliau to pat pranešimo V-tojo straipsnio kitas posmų pareiškė:

"Tvarka Europoje bus įvesta ir tautų ūkinis gyvenimas atsta-

tytas tokia veiksme, kuri įgalintų išlaisvintas tautas .... sukurti demokratines institucijas, kokių jos pačios nori. Tai Atlanto Chartos principai: visų tautų teisė pasirinkti valdžios formą, kurioje jos nori gyventi; suvereninių teisių ir savivaldos atstatymas toms tautoms, iš kurių tatai prievarta išplėšė agresinės valstybės". Jei Jaltos Konferencijos susitarimai, kaip porina Balys, "visi galioja iki šios dienos", kodėl gi Sovietų Sąjungos viešpataujamoje Rytų Europoje ir Pabaltyje nėra nė vienos valstybės, kurioje būtų buvę leista sukurti demokratinės institucijos, kokių norėtų patys žmonės, pati tauta; kodėl ten niekur neįgyvendinti Atlanto Chartos principai: nesuteikta teisė patiems žmonėms pasirinkti jų geidžiamą valdžios formą, kodėl neatstatytas agresinių valstybių išplėstasis suverenumas, negrąžinta nepriklausomybė?

Dar tolimesnis to pranešimo V-tojo straipsnio posmas prižadėjo:

"Trys vyriausybės vieningai padės tautoms bet kurioje išlaisvintos Europos valstybėje ar buvusioje Ašies satelitinėje valstybėje ... suformuoti laikines valdžias, plačiai atstovaujančias visiems demokratiniams sluoksniams ir pasižadančias kaip galima greičiau laisvais rinkimais sudaryti vyriausybes, atitinkančias žmonių valią ..." Argi yra bent viena Sovietų Sąjungos viešpataujama valstybė, kurios vyriausybė būtų kilusi iš plačių demokratinių sluoksnių ir sudaryta laisvais rinkimais, atitinkančiais žmonių valią?

Kaslink Lenkijos, to pranešimo VI-tas straipsnis skelbė:

"Vėl patvirtiname mūsų bendrą troškimą įsteigtą Lenkiją matyti tvirtą, laisvą ir demokratinę".

"Ši Lenkijos Tautinės vienybės laikinoji vyriausybė kiek galint greičiau praves laisvus ir nesuvaržytus rinkimus visuotinio ir slapto balsavimo pagrindu. Visos demokratinės ir antinacinės partijos turės teisę dalyvauti šiuose rinkimuose ir statyti kandidatus". Juk kiekvienam aišku, kad Jaltos susitarimai, liečią Lenkijos politinę sąrangą, jau seniai yra praradę bet kokią savo reikšmę.

Šios tik kelios iškarpėlės aiškiai byloja, kad Balys klysta teikdamas, jog Jaltos susitarimai "*visi galioja iki šios dienos*". Jeigu jie visi galiotų, tai Rytų Europos ir, reikia tikėti, Pabaltijo valstybių politinė sąranga būtų kitoniška.

Pagaliau negalima Molotovo - Ribbentropo slaptųjų protokolų sugrūsti tan pačian maišan su Muencheno diktatu, nes tarp šių sandėrių esama formalios skirties. Slaptieji protokolai yra sufabrikuoti už Lietuvos vyriausybės nugaros: jų sudarymo procesan Lietuva visiškai neįvelta. Tuo tarpu Čekoslovakijos vyriausybė, spaudžiama Anglijos ir Prancūzi-

jos, 1938 m. rugsėjo 30 d. vis dėlto yra formaliai priėmusi Muencheno diktatą. Kadangi Čekoslovakija buvo Vokietijos išprievartauta pabaida, todėl Muencheno diktatas nebuvo teisėtas, saistanti tarptautinė sutartis, ir jo priverstinis priėmimas vėliau, pasikeitus politinei pusiausvyrai, pasidarė pagrindu formaliai pripažinti jį niekiniu. Vakarų Vokietija ir Čekoslovakija 1973 m. gruodžio 11 d. savo abišalumo sutartimi sutarė laikyti Muencheno diktatą niekiniu tik tarpusavio santykių požvilgiu, tačiau neliesdamos teisinių padarinių, kurie fizinių ir juridinių asmenų atžvilgiu yra išriedėję iš nuo 1938 m. rugsėjo 30 d. (Muencheno diktato priėmimo data) ligi 1945 m. gegužės 9 d. (Čekoslovakijos vyriausybės Pragon grįžimo data) veikusios teisės.

Vis dėlto reiktų įsiminti, kad Molotovo - Ribbentropo slaptųjų protokolų tariamoji juridinė galia, — Balio taip stropiai, tačiau nepagrįstai, be reikalo ir ne be žalos laisvinimo bylai ginama, — bet jų niekinumas, neteisėtumas yra Lietuvos išsivadavimo iš sovietinės pavergties ramstis. Bandymas juridine galia "apšarvuoti" slaptuosius dokumentus stiprintų sovietinę Lietuvos inkorporacijos tezę. Betgi teisinis jų negaliojimas priešingai — ją silpnina. Juk iš jo išplaukia, kad dabartinė Lietuvos sovietinė pavergtis yra neteisėta — tiktai Stalino - Hitlerio slaptos sankalbos ir Sovietų Sąjungos agresijos padarinys, bet ne tarptautine sutartimi sukurta teisinė būklė. Todėl Pabaltijo valstybių išsilaisvinimo klausimas visur kur reikia kelti ne juridiškai neva galiojančių slaptųjų protokolų atšaukimo ar panaikinimo, bet Molotovo - Ribbentropo klastingos sankalbos, slapto sąmokslo ir Sovietų Sąjungos neteisėto Pabaltijo valstybių užgrobimo pagrindu.

Balio kablumas yra pasiekęs tokį laipsnį, kad prasimanomos net ir pačios priekabės. Aure, tame pat rašinyje Balys Sovietų Sąjungon "inkorporavo" visą lietuvių tautą ir sovietine demografine statistika "įrodęs" jos mažybę, padaro išvadą, kad "nėra prasmės lietuviams vaidinti "une grande nation", kaip nori B. Nemickas". Tokio noro aš niekur niekad nesu pareiškęs. Tai yra paties Balio nukaltas kablys nepagrįstai priekabiauti.

Malonus Skaitytojau,

Prašome apsimokėti, jei dar nesi to padaręs, prenumeratą. Prenumeratos mokesčiu ir auka palaikai "Į Laisvę" tolimesnį leidimą. Laiku atsiskaitydamas sumažini brangias pašto išlaidas ir administracijos darbą. Ačiū.

Baltic Freedom Day

By the President of the United States of America

A Proclamation

The independence of Lithuania, Latvia, and Estonia was extinguished in 1939 as a result of a nefarious deal struck between the Soviet Union and Nazi Germany. Hitler handed Stalin the three Baltic republics as a bonus to secure his cooperation in the destruction of Poland and to obtain a secure eastern frontier which enabled him to launch war against the western democracies. Subsequently, hundreds of thousands of Baltic nationals were deported to the Soviet Union where many of them perished in prisons and forced labor camps. The darkest day of that great human tragedy occurred on June 14, 1941, when their homes and jobs were taken by Russian settlers.

Today, some of the survivors of these mass deportations are citizens of the United States. Their aspirations for a better future for the peoples of Estonia, Latvia, and Lithuania have helped to bring new meaning to our nation's commitment to freedom for all people. The United States has never, over the intervening forty-one years, recognized the forcible incorporation of the Baltic states into the Soviet Union.

As a nation, we remain dedicated to the furtherance and preservation of the fundamental human rights and freedoms of all people and take note on this special day of our hope that the blessings of liberty will one day be part of the national life of the courageous people of Estonia, Latvia, and Lithuania.

The Congress of the United States by Senate Joint Resolution 201 has authorized and requested the President to proclaim June 14 as Baltic Freedom Day.

NOW, THEREFORE, I, RONALD REAGAN, President of the United States of America, do hereby designate June 14, 1982, as Baltic Freedom Day. I call upon the people of the United States to reaffirm their belief and hope that the citizens of Latvia, Lithuania, and Estonia and of all nations will one day achieve through peaceful means the goals of democratic freedom and self-determination.

IN WITNESS WHEREOF, I have hereunto set my hand this 14th day of June, in the year of our Lord nineteen hundred and eighty-two, and of the Independence of the United States of America the two hundred and sixth.

Ronald Reagan

PREZIDENTO PROKLAMACIJA

Baltų Laisvės Lygos ir kitų pastangomis JAV kongrese pravesta jungtinė rezoliucija (S.J. Res. 201), skelbianti Pabaltiečių Laisvės Diena 1982 birželio 14 dieną.

Ši rezoliucija JAV senate buvo priimta 1982 birželio 9, o JAV atstovų rūmuose birželio 14.

JAV prezidentas Ronald Reagan, JAV kongreso įstatymiškai įpareigotas, ryšium su Pabaltijo Laisvės Diena paskelbė šitokio turinio proklamaciją:

Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybė užgeso dėl to, kad nacistinė Vokietija su Sovietų Sąjunga suėjo į nešvankų sandėrį. Hitleris Stalinui šias tris Pabaltijo respublikas atkišo, kaip paskatą tam, kad gautų jo pritarimą Lenkijos sunaikinimui ir kad užtikrintų rytinių sienų saugumą. Tai savo ruožtu įgalino Hitlerį leistis į karą prieš Vakarų demokratijas. Dėl to vėliau šimtai tūkstančių Pabaltijo gyventojų pergyveno deportacijas į Sovietų Sąjungą, kur daugelis jų žuvo kalėjimuose ir priverčiamojo darbo stovyklose. Tamsiausioji šios didžiulės žmogiškosios tragedijos diena — 1941 m. birželio 14, kai rusų įsibrovėliai guite išgujo juos iš namų ir tarnybų.

Šiandieną kai kurie iš tų, kurie liko gyvi, yra Jungtinių Amerikos Valstijų piliečiai. Jų troškimai dėl šviesesnės Estijos, Latvijos ir Lietuvos tautų ateities iš naujo įprasmino ir mūsų valstybės užsiangažavimą visų tautų laisvei. Jungtinės Amerikos Valstijos per 41 metus niekada nėra pripažinusios prievartinio Pabaltijo valstybių inkorporavimo į Sovietų Sąjungą.

Kaip tauta, mes ir toliau liekame pasišventę visų pagrindinių žmogaus teisių ir visų tautų laisvės plėtimui bei išlaikymui, o šią ypatingą dieną kreipiame dėmesį į savąją viltį, kad laisvės palaima ir vėl lydės narsiuosius Estijos, Latvijos ir Lietuvos žmones kasdieniniame jų gyvenime.

Jungtinių Amerikos Valstijų kongresas senato jungtine rezoliucija nr. 201 davė prezidentui teisę ir jį įpareigojo birželio 14 d. skelbti Pabaltijo Laisvės Diena.

TODĖL AŠ, RONALD REAGAN, Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentas, šiuomi skelbiu 1982 m. birželio 14 d. Pabaltijo Laisvės Diena. Kviečiu Jungtinių Amerikos Valstijų žmones atsinaujinti tikėjime ir viltyje, kad Latvijos, Lietuvos ir Estijos ir visų tautų piliečiai vieną dieną taikingomis priemonėmis pasieks demokratinės laisvės ir savisprendos tikslus.

TATAI PATVIRTINDAMAS, aš štai čia pasirašau savo ranka šią keturioliktąją dieną birželio, mūsų Viešpaties tūkstantis devyni šimtai aštuoniasdešimt antraisiais metais ir Jungtinių Amerikos Valstijų nepriklausomybės du šimtai šeštaisiais.

RONALD REAGAN

PARTIZANO MIRTIS

Rugių laukai žydėjo,
Žydėjo pievų ir dirvonų dobilėliai,
O jį tyliai lydėjo
Eglinį karstą rankomis aukštai iškėlę.

Lydėjo jo jaunystę,
Jaunystė vasarą, prieš vėją pakeltą burę,
Patirtą skausmo rykštę,
Kovoje peršautą švarką, kruviną kepurę.

Lydėjo vyrai vyrą,
Kad iš kalvelės tėviškę visad matytų,
Ne ašaros jų biro —
Atodūsiai šventi išeiti į laisvės rytą.

BALYS GAIDŽIŪNAS

P. OSM.

BENDRUOMENĖ RINKIMUOSE

VYTAUTAS VAITIEKŪNAS

Gegužės 8/9 ir 15/16 dienomis JAV lietuviai rinko savo atstovus į JAV LB tarybą dešimtajai kadencijai ir į Pasaulio Lietuvių seimą šeštajai kadencijai. Tarybos kadencija — treji metai, PLB seimo — penkeri. Atstovam kandidatus galėjo raštu siūlyti ne mažiau kaip dešimt lietuvių, ne jaunesnių kaip 18 metų amžiaus. Jokių kitų apribojimų nebuvo. Nežiūrint tokių palankių kandidatam siūlyti sąlygų, apskritai ne tik nebuvo kandidatų pertekliaus, atseit, bent keleriopai daugiau, kaip kad nustatyta atstovų, bet faktiškai Pietryčių rinkiminėje apygardoje atsitiko taip, kad buvo tik keturi kandidatai, o po balsavimo paaiškėjo, kad pagal rinkimų taisykles ir apygardos balsuotojų skaičių šiai apygardai priklauso penki atstovai. Tokios nesąmonės priežastis — rinkimų taisyklės. Jų 50 str. sako:

— Apskaičiuodama LB apygardos išrinktųjų LB Tarybos narių skaičių, Vyriausioji Rinkimų Komisija sudeda visose LB apygardose visų balsavusiųjų skaičių ir gautąją sumą padalina iš renkamojo LB Tarybos narių skaičiaus, iš kurio padalinus atskirų LB apygardų balsavusiųjų skaičių, gaunamas į LB tarybą išrinktųjų atitinkamos LB apygardos atstovų skaičius.

Taigi rinkimų taisyklės nustato, kad rinkimų proceso viena dalis (kandidatų siūlymas, balsavimas) vyksta apygardomis, o kita dalis (balsavimo rezultatų išvadų nustatymas) vyksta jau ne apygardomis, o pagal JAV LB visų apygardų balsuotojų bendrą skaičių. Tuo būdu rinkimų procesas sudarytas iš dviejų iš esmės skirtingų rinkiminių sistemų mikstūros. Praktiškai iš tokios mikstūros kartais ir išeina, pasak žmonių posakio, nei velnias, nei gegutė, o tik savotiška parodija.

Renkant atstovus apygardomis, rinkiminė sistema reikalauja, kad kiekvienai apygardai tenkantis atstovų skaičius būtų iš anksto žinomas. Tik tada bus aiškumas, kiek galima vienu sąrašu siūlyti apygardai kandidatų ir už kiek kandidatų balsuotojas gali balsuoti. JAV LB tarybos rinkimų dabartinės taisyklės to nenustato. Kaip matome iš 50 str. apygardon atstovų skaičius nustatomas jau po balsavimo. O kandidatam siūlyti ir balsuotojam balsuoti taisyklės nustato tik spėjamą apygardai teksimų atstovų skaičių pagal praėjusių rinkimų duomenis. Tuo būdu taisyklės nustatė, kad Pietryčių apygardoj vienu sąrašu galima siūlyti ne daugiau kaip

keturis kandidatus (faktiškai iš viso ir tebuvo vienas sąrašas su keturiais kandidatais pasiūlytas) ir kad apygardos balsuotojas gali balsuoti ne daugiau kaip už keturis kandidatus. Tačiau po balsavimo paaiškėjo, kad apygardai tenka penki atstovai.

Tolygi nesąmonė įvyko ir Bostono, Connecticut, New Jersey ir Floridos apygardose. Kaip kad Pietryčių apygardos balsuotojai, Bostono ir New Jersey apygardų balsuotojai rinko po keturis atstovus, vienu sąrašu siūlė ne daugiau kaip po keturis kandidatus, o po balsavimo paaiškėjo, kad gauna po penkis atstovus. Connecticut apygarda rinko penkis atstovus, o gavo šešis. Floridos apygarda rinko tris atstovus, o gavo keturis. Taigi penkios apygardos po vieną atstovą ne pačios išsirinko, ne pačios jam kandidatą pasiūlė, o joms, taip sakant, po vieną atstovą išrinkdino kitų apygardų balsuotojai, ir būtent tokie, kurie nėjo balsuoti ir tuo sumažino tų kitų apygardų atstovų skaičių X-ojoje taryboje.

Faktiškai tarybos rinkimų dabartinės taisyklės kai kurių LB apygardų lietuviam leido vienu sąrašu siūlyti daugiau kandidatų ir balsuoti už daugiau kandidatų, negu apygardai teko atstovų, o kai kurių kitų apygardų lietuvius diskriminavo, ve lamos juos vienu sąrašu siūlyti mažiau kandidatų ir balsuoti už mažiau kandidatų, negu apygardai teko atstovų. Tokios "išdaigos" parodijuoja demokratinių rinkimų procesą. Kokia teisine logika tokie taisyklių pramanai pateisinami, gal žino taisyklių autoriai, bet sveiką teisinę sąmonę tatai siaubingai prievartauja.

Taisyklių autoriam matyt neatėjo į galvą demokratinių rinkimų visuotinis dėsnis, kad išrinktasis LB apygardos atstovas atstovauja ne vien tik savo balsuotojam, bet savo apygardos visiem lietuviam, taigi ir tiem, kurie nepaslinko balsuoti, ir tiem, kurie dar negali balsuoti. Todėl nesvarbu, ar vienos apygardos atstovas bus išrinktas 500 balsuotojų, o kitos — 800. Svarbu tik, kad ir vienas ir antras atstovautų apytikriai tolygiam skaičiui lietuvių. Todėl, nustatant apygardai atstovų skaičių, orientyru yra ir tegali būti apygardos lietuvių skaičius, o ne balsavusiųjų skaičius.

Per trisdešimt su viršum metų nuo JAV LB organizacijos pradžios jau galėjo ir turėjo būti sudaryta JAV lietuvių apytikrė statistika. Pagaliau, jei JAV LB apylinkės dar ir 1982 neturi savo apylinkės lietuvių apytikrio skaičiaus, tai rinkimų reikalui JAV LB organai gali pasinaudoti pačių JAV statistikos duomenimis. Antai Draugas (1982.V.14) praneša, kad, JAV gyventojus paskutinį kartą surašant, 832,000 prisipažino lietuvių kilmės. JAV LB organam belieka išsiaiškinti, kaip tas skaičius pasiskirstęs tarp JAV LB rinkiminių apygardų ir pagal

tai nustatyti apygardom atstovų skaičių. Šioj vietoj verta pastebėti, kad mūsų, Newarko New Jersey, apylinkėje balsavo ir keletas lietuviškai nekalbančių jaunesniųjų senosios kartos lietuviukų. O kasmet įvykstančius gyvenamosios vietos pasikeitimus, atrodo, LB apylinkėm nebūtų didelio sunkumo apytikriai nustatyti. Žodžiu, JAV LB tarybos rinkimų dabartinės taisyklės šaukte šaukiasi pataisomos, pašalinant JAV LB tarybos demokratinių rinkimų sistemos parodijavimą.

Beje, JAV LB organizacijos visokie opozicijonieriai ir atkritėliai, pirmiausia tie, kuriem visur mėklinasi frontininkų baubas, turėtų bent truputį pagalvoti, kaip čia išeina, kad frontininkų "Į Laisvę" žurnalas jau seniai pakartodamas šaukia (plg. 35/72 ir 76/113 nr. nr.) dėl JAV LB tarybos rinkimų taisyklių netinkamumo, o tačiau tas balsas tebėra tyruose šaukiančiojo.

Ar ir kiek JAV LB tarybos rinkimų taisyklių "išdaigos" bus veikusios dešimtosios tarybos balsuotojų skaičių — nėra apčiuopiamų duomenų spręsti. Tik jeigu tokiomis taisyklių "išdaigomis" buvo galvojama paskatinti LB rinkimines apygardas, kad tarpusavyje lenktyniautų, siekdamos kuo daugiau balsuotojų apygardos kandidatam sutelkti ir tuo būdu savo apygardai daugiau atstovų laimėti, tai tokia intencija praktiškai atgarsio nėra sulaukusi. Rinkiminės apygardos tokiam lenktyniavimui jokios iniciatyvos nėra parodžiusios.

Jei rinkiminių taisyklių "išdaigų" poveikis balsuotojam neapčiuopiamas, tai stoka paskatos balsuoti apčiuopiamai justi balsavusiųjų į X-tąją tarybą skaičiuje, palyginus jį su skaičiumi balsavusiųjų, renkant IX-ąją JAV LB tarybą. Apie tokias paskatas IX-osios tarybos rinkimų apžvalgininkas rašė:

— IX-osios tarybos rinkimuose pirmą kartą reikšmingą vaidmenį suvaidino tautinio solidarumo manifestacijos: asmenų bei organizacijų viešas pasisakymas, skatinantis dalyvauti LB tarybos rinkimuose. ("Į Laisvę" 76/113, p. 64).

Kaip atsimename, ryšium su JAV LB IX-osios tarybos rinkimais Amerikos Lietuvių Kunigų Vienybės valdyba, Lietuvių R. Katalikų Federacijos valdyba, Ateitininkų Federacijos vadas, Akademikų skautų sąjūdžio pirmininkas, Lietuvių Fondo valdybos pirmininkas, keli krikščionių demokratų ir liaudininkų lyderiai savo viešais pareiškimais įspūdingai paskatino rinkėjus balsuoti. Todėl nenuostabu, kad, nepaisant bendruomenės atkritėlių kai kuriose LB apygardose labai intensyvių "paskatų" *nebalsuoti*, faktiškai IX-osios tarybos balsuotojų skaičius, palyginti su VIII-osios tarybos balsuotojų skaičium, pašoko net 12.99%. Kažkodėl X-osios tarybos rinkimuose tos pozityvios tautinio solidarumo manifestacijos ir moralinės pas-

pirties rinkimų vykdytojam bei įspūdingos paskatos balsuotojam nebuvo.

JAV LB tarybos balsuotojų skaičiaus svyravimam pavaizduoti žemiau dedama rinkiminių apygardų balsuotojų duomenų lentelė, renkant JAV LB tarybas:

Apygardos pavadinimas	I 1955	II 1958	III 1961	IV 1964	V 1967	VI 1970	VII 1973	VIII 1976	IX 1979	X 1982
Vakarų	160	125	98	624	368	353	483	381	422	406
Vid. Vakarų	2348	1470	1798	3048	3700	3153	4445	2454	2889	2556
Michigano	453	303	214	476	751	485	872	540	607	455
Ohio	626	421	530	922	1446	784	1199	1015	871	561
Bostono	429	272	386	461	591	481	539	453	574	621
Connecticut	474	345	428	615	576	693	689	622	664	735
New Yorko	833	456	599	524	551	1239	775	697	825	711
New Jersey	524	355	367	543	531	661	803	602	633	583
Pietryčių	310	186	228	346	561	634	568	410	530	623
Floridos	--	--	--	36	50	--	67	238	369	515
Paštu	759	204	--	--	--	--	--	--	--	--
Iš viso	6916	4137	4848	7595	9125	9483	10440	7412	8335	7766*)

Į PLB seimą tuo pat metu balsavo 7828 balsuotojai.

Iš lentelės duomenų matyti, kad X-osios tarybos bendras balsuotojų skaičius rikiuojasi iš eilės penktuoju. Daugiau balsavo V-osios, VI-osios, VII-osios ir IX-osios tarybos rinkimuose. Palyginti su IX-osios tarybos balsuotojų skaičium, X-osios tarybos balsuotojų skaičius sumažėjo 7.27%. Būtent Vakarų apygardoje 3.8%, Vidurinių Vakarų — 11.5%, Michigano — 25%, Ohio — net 35.6%, New Yorko — 13.8%, New Jersey — 7.9%. Palyginti su 1979 balsuotojų skaičium X-osios tarybos balsuotojų skaičius padidėjo Bostono apygardoj 7.8%, Connecticut — 10.7%, Pietryčių apygardoj — 17.5% ir Floridos apygardoj — net 43%.

Turint galvoj, kad bendruomenės vadovybė 1982 metus yra paskelbusi tautinės, t. y. lietuviškosios parapijos metais, įdomu, ar ir kiek lietuviškoji parapija bus vienu ar kitu būdu padėjusi bendruomenei rinkimuose. Malonu pasigirti, kad mūsų, Newarko, N.J. lietuvių Šv. Trejybės parapijos klebonas msgr. Jonas Šernas (Shernus) nuoširdžiai talkino. Balsavimai vyko parapijos salėje. Abu balsavimo sekmadienius savo pranešimuose prieš kiekvienas pamaldas prelatas paskatinančiai primindavo susirinkusiem tikintiesiem balsavimo vietą ir laiką. Kiek tolygios talkos turėjo kitos LB apylinkės — neteko patirti. LB krašto valdybai vertėtų pasirūpinti per LB apylinkes surinkti konkrečius duomenis.

Savo metu msgr. Balkūnas yra skelbęs bendruomenės ir parapijos simbijozės, atseit, pastovaus

ir glaudaus sambūvio, sugyvenimo mintį. Reikia apgailestauti, kad lig šiol ta mintis nei lietuviškos parapijos, nei bendruomenės sluoksniuose nėra susilaukusi sau verto susidomėjimo. Aišku, kad bendruomenė apima įvairių ir skirtingų tikėjimų bei pasaulėžiūrų lietuvius, o parapija — tik savo religijos tikinčiuosius. Taip pat aišku, kad savo religinę praktiką lietuvis lygiai gerai galėtų atlikti ir nelietuvių parapijoje. Lietuviškoji parapija jam reikalinga ne religinei, ar bent ne vien religinei savo praktikai, o pirmiausia savo tautiniam skirtingumui nuo kitų savo religijos tikinčiųjų. Taigi lietuviškoji parapija šalia savo religinės misijos turi ir savo lietuviškąją misiją ir šiuo tautiniu atžvilgiu lietuviškosios parapijos misija sutampa su lietuvių bendruomenės misija. Abiem institucijom rūpi ar bent turi rūpėti mūsų išeivijos tautinio savitumo, tautinės sąmonės išlaikymas, atseit, rezistencija prieš išeivijos nulietuvėjimą. Todėl visai natūralu, kad šioj rezistencijoj prieš nulietuvėjimą abi institucijos — bendruomenė ir parapija — vieningai ir glaudžiai bendradarbiautų. Šioje vietoje mūsų išeivijos vadinamiem bažnytiniam ar ir antibažnytiniam sluoksniam norėčiau priminti areliginio, o gal ir antireliginio nusiteikimo gabaus intelektualo, žurnalisto ir politiko, tautininkų veikėjo Antano Valiukėno viena proga 1940 Berlyne pasisakymą, kad jis, nepaisydamas savo pasaulėžiūrinių įsitikinimų, kaip politikas stengtųsi rasti sugyvenimo ir bendradarbiavimo būdą su bažnyčia. Tą Valiukėno mastą turėtų įsisąmoninti ir mūsų išeivijos nebažnytiniai bendruomenininkai. Savo ruožtu ir lietuviškųjų parapijų dvasininkai turėtų suvokti ir pajausti, kad ir bendruomenė ir parapija yra tose pačiose pozicijose prieš išeivijos nulietuvėjimą ir kad bendruomenės ir parapijos simbiozė naudinga abiejų institucijų misijai.

Tėvynės kaip istorijos palikti negalima, kadangi negalima išeiti iš laiko. Žmogaus gi laikas visad yra istorija. Išeiti iš tėvynės kaip istorijos reikštų išeiti iš vieno buvusiojo laiko ir įeiti į naują buvusįjį laiką arba į svetimos šalies istoriją. O tai yra neįmanoma, nesunaikinus paties savęs.

Antanas Maceina
"Asmuo ir istorija"

LAIKO RĖŽIAI VALDŽIOJE IR ŽMONĖSE

Keli okupuotos Lietuvos atspindžiai beletristikoje

VYTAUTAS VOLERTAS

Svarbiau už grumstą

Okupuotos Lietuvos gyvenimas, išskyrus partinę viršūkalnę, jau ne naujiena. Kol negalėjome su žmonėmis susiliesti, mūsų politikai, ekonomistai ir sociologai sudarinėdavo vaizdus iš ten leidžiamos oficialios, griežtai prižiūrimos spaudos ir cenzūruotų laiškų. Paveikslai būdavo dėliojami spėliojant, pristigdavo detalių, atsirasdavo abejonių. Vėliau, prasivėrus vienokiems ir kitokiems langams į aną pusę, nustebome tų montažų, suklijuotų iš pripuolamų žinių, iš logikos išvadų ir iš interpretacijos, tikslumu. Šiomis dienomis net smulkmenos prieinamos. Prakiuro pylymas, už jo sienų sutvenktas turinys beveik nemaskuojamas, pasakų laikotarpis baigėsi. Anksčiau tikėję bolševizmo teorija ir todėl pakėlę net žiaurias praktikos klaidas išbudo. Užtvankos paviršiaus negalima pridengti nuo savų žmonių, jo neįmanoma paslėpti nuo svetimųjų. Šioje pusėje yra buvoję ir administracijos, ir teatro, ir miesto, ir kolūkio žmonės. Anapus ne vienas iš mūsų sutiko tėvus, brolius, gimines, kunigus vargdienius, už religijos saugojimą baudžiamus, kunigus turtuolius, už pataikavimą atlyginamus. Tik partijos centro komitetas sėdi po marškomis. Sargai, metalo vartai, tvoros ir sienos ne vien Kremlių supa. Mūsų Griškevičius (pirmasis partijos sekretorius) su būriu palydos taip pat slepiasi tamsoje.

Be periodinės spaudos, be pokalbių ir spėliojimų yra dar vienas pažinimo šaltinis. Tai grožinė literatūra. Okupuotos Lietuvos rašytojas, nors daugiausia partijos narys, instruktuojamas Rašytojų draugijos komisarų, sąlygojamas leidyklų, varžomas uždarbio, bandė ir bando prasikalti ledą ir, iš eketės kyštelėjęs galvą, sušukti tiesą. Šį neramų elgesį rodo net Vytautas Petkevičius savo romane *Grupė draugų* (Vagos leidykla, 1979) pokalbiu tarp užkietėjusio, sentikio bolševiko, Tado Karoso, ir kylančio rašytojo, Kęsto Alsio:

"— Žinai, knaisiokis po savo sąžinę, — netikėtai užsiplieskė Karosas, — tik būk toks malonus ir niekam neskelbk tų savo atradimų. Neapibendrink! Ir taip jau nėra kuo kvėpuoti.

— Todėl ir trūksta oro, kad tokie, kaip tu, bijo plačiau langus atverti". (Psl. 29).

Jonas Avyžius savo romane *Chameleono spalvos* (Vagos lei-

dykla, 1979) pasakoja, kaip partijos skirtas komisijos narys vertina rašytojo Skardžio romaną:

"Pavyzdžiui, aš asmeniškai labai abejoju, ar verta kelti tokias problemas, kurios iki šiol išskirtinai priklausė uždarų diskusijų sferai ir buvo aplenkiamos literatūroje. Mes nesame puritonai ir toli gražu ne dogmatikai, į meną šiandien žiūrime kitaip negu, sakusim, prieš penkiolika metų — prieš penkiolika metų už tokią knygą būtų pasodinę, o mes štai ją svarstome ir sakome, kad tai gera knyga, nors ne be trūkumų; matote, kaip pasikeitė požiūris į meną mūsų socialistinėje valstybėje!" (Psl. 49)

Taigi — paskutiniųjų kelerių metų laikotarpy Lietuvoje išleista stambioji beletristika (romanas), nors išsisunkusi pro cenzorius, nėra blanki. Mūsų pokalbiai su ten gyvenančiais žmonėmis ją teisina, o ji patvirtina pokalbius. Romanuose net randame čia atsilankantiems arba Lietuvoje sutiktiems nežinomų, gal jų nuslepiamų dalykų. Pvz., valdančios klasės gyvenimas. Į JAV atvykstantiems paprastuoliams jis yra neprieinamas, o kilmingieji apie jį neprasitaria. Rašytojams, Sovietijoje gerbiamiems ir vertinamiems, įvairios viršininkystės naujovių nesudaro. Tiesa, pačios viršūnės yra neliečiamos. Sustojama ties rajonų ir valdybų galvomis, aukščiau lipti nedrįstant.

Žinoma, Lietuvoje viskas yra nepastovu, ir šiandieninės padėties rytoj gali net pėdų nelikti. Šios vasaros pradžioje man aiškino iš Lietuvos atvykęs jaunas inteligentas: "Kokie įstatymai pas mus veikia, neaišku. Tuo pačiu klausimu kasdien išnešami skirtingi sprendimai".

Atrodytų, kad Lietuvos padėtis mums yra pakankamai suprantama. Bet žinojimas nepasotina smalsumo. Juk šnekučiuojamės ne apie Aliaską, ne apie Falklando salas. Lietuvos podirvy yra likusios mūsų šaknys. Mūsų pačių ir mūsų nepaklydusių vaikų. Ten grumstas nėra vien žemė. Jis turi giminės dulkių, kritusių ir sėdusių šimtmečiais. Todėl kelionės Lietuvon nepraranda ir nepraras traukos, ypač jaunam žmogui, norinčiam patirti, kur vaizduotėje yra riba tarp legendos ir tikrovės. Todėl nepabosta žinios, ir neįkyri žodžiai.

Medingalvių laikotarpis

Vyresnieji jaučia, kad po Antrojo pasaulinio karo porai dešimčių metų Lietuvą valdyti paėmė tos pačios bolševikų grupės, kurios pirmos okupacijos metu vykdė trėmimus Sibiran. Tai įvairių kilmių, įvairių veidų ir užsiėmimų mišinys. Šie žmonės, pikti iš prigimties, nepriklausomybės laikotarpy kiekvieną nepatinkančią smulkmeną laikė skriaudimu. Labai daug neturtingo jaunimo išvargo mokyklas ir priešvalstybiniu elementu netapo, bet šie dėl neturto ir dėl būdo savybių liko bemoksliais zirzliais. Tos būdo

savybės, pakliuvus valdžioje, virto beširdiškumu ir žiaurumu. Vyresniųjų nuojautą apie Lietuvos provincijų neapibrėžtos galios karalius patvirtina Vytautas Petkevičius romanu *Grupė draugų*.

Nemažą miestą, turbūt rajoninį, yra užgožęs būrelis įvykiais surištų, neigiamų tipų. Iš jų daugiausia įtakos turi Tadas Karosas, naujai statomo fabriko direktorius. Kilęs iš mažo ūkio, baigęs kelis skyrius, pirmam bolševikmety stojo milicijon, kur jį privertė mintinai išmokti įvairius statutus. Tai jo universitetas. Karo pradžioje pabėgo Rusijon, pakliuvo kariuomenėn, 1945 grįžo Lietuvon ir čia siautėjo pagal visus Sovietijos nurodymus. Pats Sibiran ištrėmė savo tėvą, gaudė partizanus, lėbavo, buvo gerai atlygintas. Tarnyboje laikėsi kietai, neatlaidžiai, net šokdino savo draugus, kurie jo nekentė. Kai priaugo mokytesnių, išvarytas pensijon. Dėl šio aukštesniųjų sprendimo ir dėl pasiekuisios žinios, kad jo sūnus su gauja sėbrų išprievartavo kito partijos šulo dukterį, susigriaužė ir mirė širdimi.

Sekantis šio miesto partijos ramstis — žydas Giršas Grudskis, taip pat buvęs sovietinėje kariuomenėje ir gaudęs partizanus. Bet, Karoso žodžiais, "kai mes kariavome, Grudskis pirtyse vanojosi". Giršas ruošiasi išvažiuoti Izraelin, slapta, bijodamas pasakyti draugams.

Partijos sekretorius, Butrimas, yra Lietuvos vokiečių kilmės. Jis "tarnyboje — vokietis; namuose — lietuvis; svečiuose — rusas; turguje — žydas".

Milicijos galva — Vincas Keturakis, vos mokąs rašyti. Jaunystėje po išgėrimo šaudęs į miestelio lempas ir nušovęs moterį. Romane yra dar pora panašių valdžios reprezentantų, bet vietoje jų paminėsiu kairų mokytoją Rekštį, Karosą ir kitus komunizman pastūmėjusį. Pirmos okupacijos metu jis atpažino bolševizmo veidą ir atšalo. Todėl po karo buvę mokiniai bolševikėliai norėjo jį likviduoti, — kaip atsitiko, kad Rusijon neišbėgai, ir vokiečiai tavęs nesušaudė?

Šie valdovai, išskyrus persenusį Rekštį, jų kvaileliu laikomą, vadinasi draugais, bet vienas kito neapkenčia. Priežastys įvairios: pagulinėjimai su tariamų bičiulių žmonomis, apgaudinėjimai praeityje, pavydas šiandien. Kai miršta Karosas, visi nusigąsta, nes jų susiraizgiusiai pynei, laiduojančiai patogų gyvenimą, gręsia suirimas.

Taip mes pokarinius valdovus supratome, tokie jie buvo, taip rašė Petkevičius.

Trys grupės

Noriu pastebėti, kad beletristikoje, peržvelgiant jos veikėjus jaučiamas visuomenės skirstymas į tris grupes.

Pirmoji: karo pradžioje jau subrendę, ar bebaigią bręsti žmonės. Jų tarpe yra minėti Petke-

vičiaus pagrindiniai tipai, siekią ar peržengę šešias dešimtis metų. Šios grupės bolševikai, pakenčiami tik dėl neribotos ištikimybės partijai, yra medingalviai. Ir ne tik Petkevičius taip piešia. Medingalvis yra to pačio amžiaus i to pačio kelio Kaziukėnas Mykolo Sluckio romane *Saulė vakarop* (Vagos leidykla, 1976), medingalvis yra Modestas Telkša Jono Avyčiaus romane *Chameleono spalvos*. Ir visi galingi administraciniai. Apie kitus vyresniuosius, kurie okupacijai netalkino, prasitariama tik prabėgomis.

Antroji: pirmųjų vaikai, šiandien studentai, ar studijas vos baigę. Visi turėję prabangią jaunystę, pasimetę, neturį tikslo, daugumoje linkę chuliganizman, komunizmu nesidomį. Jau minėjau, kad Karoso sūnus Remigijus dalyvavo grupiniame mergaitės išprievartavime. Romane *Saulė vakarop* vienas pagrindinių veikėjų, Rigas, neieško darbo, bando rašyti, bando tapyti, lėbauja su merginomis, tėvų negerbia, beveik vagiliauja. *Akiračiai* tvirtina (1982, Nr. 5), kad autorius dėl šio charakterio yra gavęs pylos. Tada Sluckį reikia barti ir dėl kai kurių jo veikėjų vėlesniame romane, *Adomo obuolys* (Vagos leidykla, 1979).

Trečioji: čia įeina pirmosios okupacijos arba karo laikotarpių vaikai, šiandien apie penkių dešimčių metų amžiaus. Išprusę, sąmoningi, galvoją, toli lenkią medingalvius. Net partijos nariai nešiojasi širdį ir nurodymų aklai nevykdo. Išeivijai jie yra labai mažai pažįstami.

Miestas ir kaimas

Galima spėti, kad Jonas Avyžius ryžosi pavaizduoti visos okupuotos Lietuvos šiuolaikinį gyvenimą. Spėliojimo pagrindas — jo du paskutiniai romanai: *Chameleono spalvos* ir *Degimai*. Pirmasis kalba apie miestą, aiškiai Vilnių, antrasis, oficialiai dar neišleistas, bet jau skelbtas *Pergalėje* (1981, Nr. 9, 10, 11 ir 12), pašvęstas provincijai, ypač kaimui. Abiejuose romanuose pagrindinis dėmesys sutelktas prie trečiosios grupės, pajėgiausios išsilavinimu, patirtimi, laimėjimais, stipriausios fizine sveikata. Pasimaišo ir ankstyvesnių periodų atliekos (Telkša, Girinis, Pirštdegis, Marma), bet jos yra mažareikšmės, fik fonui sudaryti.

Chameleono spalvų, miesto romane, pirmą suolą užima kūrėjų šeimos: skulptoriaus, tapytojo, rašytojo, aktorėlio. Už jų tūno kritikai, paprasti vaizbūnai ir administratorius iš medingalvių laikotarpio, Telkša, nes autorius neprileidžia, kad pareigoms, reikalaujančioms ne proto, bet paklusnumo, būtų galima rasti žmogų iš jo kartos. Tačiau su tais užsilikusiais kerėplomis privalu skaitytis: "Vis dėlto, Liudai, reikėtų rimčiau pasvarstyti. Telkša — galingas žmogus". "Tegu. Aš nerenku kariuomenės traukti prieš

jį į karo žygį". "Tačiau, prisimink, aną kartą iš t e n pasakė: 'Šiaip ar taip, labai pageidautume, kad šitą portretą iškaltų draugas Skirmonis' ". (Psl. 25) O pageidavimų iš 'ten' pamiršti negalima, jei galingųjų malonė yra kiek vertinga.

Liudas Skirmonis, išgarsėjęs skulptorius, su žmona Une, ramia, jam pasišventusia moterimi, gyvena pakenčiamam bute, skirtame tik po nuopelnų: "Vienu pasispyrimu nuo aukėtelės iki aikštelės: ordinas jubiliejaus proga, vėl premija, šį kartą sąjunginiu mąstu. Dabartinis butas tau jau per ankštas (taip nusprendė vienas atsakingas draugas), gausi dvigubai didesnį, nes, žinote, nepatogu prieš svečius, ypač iš užsienio, kurie užsigeis žvilgelti į tavo privatų gyvenimą, kai išgarsėjai". (psl. 31). Skirmonis turi ir studiją, kurioje prasideda meilė iki dugno su kolegos tapytojo, Suopio, žmona. Veronika yra agresyvi moteris, kaip liūtė. Visos romanų moterys panašios, išskyrus Skirmonienę. Atrodo, kad, atėjus tam tikrai nuotaikai, jos trauks pirmą sutiktą, pakenčiamai atrodantį, vyrą, ir atsisakyti bus pavojinga, kad per žandą negautumei. Šeima laikoma vien patogumu, būtina etikete visuomenės akyse, kaip kaklaraištis, į gimtadienio pobūvį einant.

Vis dėlto, Skirmonis skiriasi nuo medingalvio Karoso iš Petkevičiaus romano, nes jis nėra pirmykštės, žiauriosios, komunistų kartos žmogus. Anam moteris buvo lyg pakely nukritusi kriaušė — gali praeiti, gali pakelti. Skulptorius jaučia sąžinės graužimą: " . . . bet aš save pažeminau. Pirmiausia save. Tokiose aplinkybėse, galima sakyti, vyro pašonėje . . . Purvinas! Ir Veronika purvina. O nuo mudviejų susitepė ir Unė su Suopiu. Susitepė . . . Ne, ne visai tas žodis. Mudu juos niekšiškai apgavome dėl trumpalaikio malonumo, kurio nepajėgtume išsižadėti, būdami nežaboti egoistai". (Psl. 116).

Romano siužetas — Skirmonio meilė Veronikai Suopienei ir tos meilės išdavos; kitų šeimų kryžiavimasis; netalentingo tapytojo, Suopio, iškilimas per žmonos atsidavimą — ir tik dėl vyro karjeros — jai atstumiančiu atrodančiam meno kritikui; rašytojo Skardžio tragika, prie kurios privedė netvarkingas gyvenimas; gana ryški prekių stoka, pozicijos svarba prasigyvenimui, mainikavimas, aistra automobiliams ir geresniems butams. Politika liečiama tik tiek, kiek ji įtaigoja buitį. Vis dėlto, gyvenimas atrodo pakenčiamai, varžtai apylaisvi.

Chameleono spalvose išrengęs Vilniaus inteligentiją, rašytojas Avyžius išvyko į Degimų kaimą, kurio sodybų jau mažai stovi pirmykštėse vietose. Savo dėmesiu autorius apsupa buvusio ūkininko, ramaus, tvarkingo, Jono Girinio šeimą.

Jau suvargęs Jonas Girinis.

Našlys, tik apie namus pasikrapštąs. Tie namai — dar senieji. Čia jis laikosi prie sūnaus Untės šeimos ir prie neištekėjusios dukters.

Rašydamas apie Girinį, sunkiai linkstantį naujon tvarkon, Asyžius jį rodo teigiamu, maloniu žmogumi. Tuo tarpu Girinio amžininkas Pirštdegis, senas bolševikas, yra girtuoklis, sukčius, melagis, tinginys. Labai neigiamas (jau miręs) komunistas Žgutas-Žentulis, Sibiran nekaltai išgrūdęs Girinio brolį, rimtą žmogų. Nors kolūkyje jam pastatytas paminklas, simpatijų nėra. Štai vaizdas: "Kaimyno su jo draugais už kampo nebematyt. Tuščia jų! 'Arklius pažiūrėti' galima ir neišgeriant degtinės grukščio. Paėjus va už ano netoliese boluojančio bokštelio . . . (. . .) Ir staiga susigriebia, kad jo užsiglausta už paminklo Žgutui-Žentuliui. Tai nesusipratimas, bičiuli, nepyk. Pasiguosk tuo, kad geroje vietoje stovi, nors ir nevertas esi: (. . .) (Psl. 101, Nr. 12)

Jono Girinio sūnus Danielius yra vienintelis iš didelės šeimos, tapęs partiečiu, einąs rajkomo sekretoriaus pareigas. Vidutinio amžiaus, logiškas, išsimokslinęs, tačiau nėra švarus. Žinodamas, kad meluoja, ar iš baimės ar dėl karjeros viešai, neteisingai apkaltino Sibiran išvežtą savo dėdę, ir tėvas jam iki dabar neatleidžia. Mus apima nuostaba, — lyg susitarę, žymesni okupuotos Lietuvos romanistai komunizmo visiems didiems pareigūnams priskiria artimo giminaičio sunaikinimą. Matyt, taip buvo. Be to, Danielius vedė rusę (pirmoji jo žmona), ir galima jausti, kad šis faktas jo karjerai taip pat padėjo.

O ta rusė — tikra rusė. Pirmiausia, Danielių apgavo. Įsipiršusi jo lovon, pradėjo skųstis, kad laukiasi kūdikio. Melavo, bet sužvejojo vyrą. Antra, apie lietuvius išsireiškia paniekinančiai:

"—Jeigu ir pasuks, tai tik ne čia, ne toje provincijoje, — atžariai atkirto Fima. — Mano sūnui reikia erdvės. Ne, jūsų narvelyje uždariusi jo nelaikysiu!

— Mūsų?

— Taip, jūsų!

— Tai ko tu pati lindai į tą narvelį?

— Ar aš viena? Štai ir Vadimas Fomičius . . . Be mūsų seniai visi čia būtumėt nusigalavę . . .

(. . .)

Ji nesuprato, kad, drabstydama purvu tai, kas man šventa — mano tėvų papročius, kultūrą, istoriją, smūgis po smūgio kerta šaką, ant kurios pati sėdi". (psl. 83, Nr. 10).

Trečia, jos kalbėjimo stilius yra baisus. *Degimų* romane, *Pergalėje* atspaustam, žodžiai pilnai atmušti, kaip juos tarė iš Rusijos atsivežta Danieliaus pirmoji žmona. Citatose bus reikalinga ir daugtaškius naudoti:

"— Manai, būtum pametęs mane, jei ne ta k . . .? Bet ji tau kažko uždavė, ta ragana, ir nulėkei iš paskos".

"— Bet niekuomet tikru vyru ir nebuvai. Vis 'atleiskit', 'atsiprašau', 'nenoriu trukdyti' . . . Aš, boba, turėjau už tave rėkti įsispendusi, kumščiu stalus trankyti. Su žmonėm reikia žmoniškai kalbėti, o ne seilėtis, juk ne kokioj ligoninėj gyvenam . . ." (Psl. 61, Nr. 10).

" . . . Tačiau jeigu tau su ja, ta k . . . geriau . . ."

"Juk ji tave apgaudinėja, ta čirva!" (Psl. 62, Nr. 10).

Degimai — turtingas romanas dabartinės Lietuvos provincijos gyvenimo vaizdais. Jame randame valdančiųjų pirmumą, gėrybėmis rūpinantis; jų neapibrėžtą valdžią žemesniesiems; alkoholio pamėgimą; gyventojų abejingumą santvarkai ir gal net manymą, kad ji ilgai neužsitęs; šeimų nepastovumą, ypač išsimokslinusiųjų tarpe. Su išvedžiojimais negaišuodamas ir sistemos neieškodamas, pacituosiu eilę sakinių.

Untė pasakoja broliui Denieliui, komunistui, apie stribų siautimą:

— "Niekada nepamiršiu tos nakties, — tęsė Untė, nesupratęs Danieliaus ironijos. — Įgriuvo Žgutas-Žentulis su sėbrais ir pašėlo viską versti aukštyn kojom. "Kur banditai?" Išnaršė lovas, mamos kraičio skrynią, numėtė nuo sienų šventųjų paveikslus. Po kratos troboje viskas buvo taip sujaukta, sumaitota, kad neatskyrei, kur langai, kur durys. Tėvas pasišaipė: girdi, apžiūrėkit ir mano piniginę, gal ten rasit įlindusį banditą. Žguitas-Žentulis vožė jam automato buože per galvą, apspardė išsitiesusį ant grindų. To paties susilaukė ir motina, nes įniršusi puolė ginti tėvą. O paskui didvyrio rūstybė užgriuvo ir mus, "buožių išperas", kaip tada buvome pavadinti. Šaukė po vieną į seklyčią, tardė, kamantinėjo, kaip dažnai užeidinėja banditai, kokius iš jų pažįstame. Sesuo Justina grįžo po tokio tardymo suplėšyta suknele, skundėsi, smaugiama ašarų, kad kažkuris norėjęs nusitempti į kamarą, bet Žgutas-Žentulis užstojęs. Taip, tavo teisybė — iki galo jis nebuvo niekšas. Tačiau kaip nežmoniškai stengėsi išgauti iš mūsų tai, kuo be jokio pagrindo įtarė. Kai jie galų gale išsinešdino, apdalinę mus guzais ir mėlynėmis, ir mes ėmėm tvarkyti sujauktą trobą, pasirodė, kad ne vieną vertingą daiktą pasiglemžė Žguto-Žentulio draugučiai. Tai toks, broli, šitas žmogus, kurį nori užkelti ant pjedestalo". (Psl. 23M, Nr. 9).

Apie iš Rusijos atvažiuojančius darbininkus:

"— Aš tesėjau savo pažadą: padariau viską, kas nuo manęs priklauso, kad įmonę statytų kitur.

— Taigi ir sakau: nedaug gali, broli.

— Nuo savęs nustumti, kitam ant sprando užkarti? Tai egoistų stilius. Iš tiesų kažkokia manija apsėdo žmones: baidosi statybų kaip kokių pabaisų, tartum kas

norėtų sugrūsti juos devyngalviui slibinui į nasrus. O juk kaip dirbot, taip ir dirbsit kolūky savo darbą, fabrikas darbininkų susiras ir be jūsų.

— Taigi kad susiras. Privažiuos, primarmės visokių, kaip iš diendaržio srutų, griovelį prakrapščius. Jau dabar užtenka, tuščio kibiro nepaliksi nakčiai ant kiemo — nujos. Prisiveisė". (Psl. 24, Nr. 9).

Kaip atrodo kolūkio pirmininkas iškilmėse:

"Visi išsipustę kaip į vestuves. Andrius Stropus nauja, madingai pasiūta eilute, importiniais batais, ant galvos brangi ūdros kailio kepurė, o pro atsagstytus jugoslaviškus avikailius šviečia visi apdovanojimai — Lenino, Garbės ženklo, Darbo raudonosios vėliavos ordinai. Pailgas vyriškas veidas šviežiai nuskustas, todėl panosėje labiau išryškėjęs juodų trumpai kirptų ūsų šepetėlis ir vešlūs tamsūs antakiai su ilgomis blakstienomis, iš po kurių kiek pašaipiai, su begaliniu pasitikėjimu žvelgia pilkos akys". (Psl. 67, Nr. 10).

Buitinis vaizdas:

"Maisto parduotuves buvo iš ryto apėjęs. Nupirko keletą maišelių saldainių, chalvos dėžutę, porą šokolado plytelių. Taigi lyg ir viskas, galima eiti į restoraną pietauti, piniginės iki dugno vis vien neišsemsi — nūnai ne prekė, o pinigas viršų ima. Popierius! Šikrublis!

Pasuko prie artimiausios troleibusų stotelės, — pavažiuos keletą tarpustočių, kojas pailsins, — bet pamatė priešais atvirtuojant moterį, nešiną tinkleliu, kuriame tarp kitų pirkinių gundančiai geltonavo citrinos. Čia tai bent! Epušote nematytas vaisius — Višininkų žmonos pro užpakalines duris išnešioja. Untei net seilė ištįso. Ak, nebeprisimena, kada begėrė arbatėlės su citrina. Ir ta rėksnė Saliutė, ir vaikučiai — visi išsiilgę kvapniojo šiltųjų kraštų vitamino.

Ir, nieko nelaukdamas, smuko čia pat stovinčion parduotuvėn. Atsimušė į eilę, išsiraičiusią per visą patalpą iki durų, nors citrinų seniai nebuvo, likę nė kvapo. Moterys (vienas kitas nukaršęs seniokas) stovėjo susispaudusios, kaip avių kaimenė, lietui žliaugiant — niūriais, kantraus laukimo iškankintais veidais, ir Untė vėl prisiminė (kelintą kartą šiandien!) rudens purvu patulžusias molėtas Degimų lygumas — tokias despotiškas, alinančias per darbymetį, bet erdvias ir laisvas". (Psl. 30, Nr. 11).

Komunistas lygina savo padėtį su nepartinių gyvenimu:

"Danielius dėkingai šypsosi, mylinčio vyro nuojauta suvokęs, ką ji galvoja. Ir keliasi nuo stalo. Ir ji keliasi. Ir abu vėl išvažiuoja, palikę neplautų indų krūvą, nenukraustytą stalą, primintą virtuvę, savo mylimą kūdikį, kuriam tėveliai namuose tik svečiai. Viską paliks Aliutei. O ką daro tos, kurios neturi jokios

Aliutės, neturi vyro su personaliniu automobiliu, nuvežančiu kas rytą į darbą ir parvežančiu pietų? Ir po du, po tris vaikus... O kur dar stovėjimas eilėse: maisto produktų, pramoninių prekių parduotuvėse, buitinio aptarnavimo įstaigose... Tose šeimose jau nuo šešių septynių ryto prasideda pašėlęs lenktyniavimas su laiku. Bėgimas nuo savo kūdikių, šeimos šilumos, buto, kurį sutvarkyti atidėliojama diena iš dienos, kol ateina šeštadienis. O šeštadienį, žiūrėk, užgriūva kiti reikalai, kažkaip nepastebėtas prabėga sekmadienis, ir vėl visą savaitę kaip voverė rate.

Taip, gera turėti Aliutę. Ir automobilį, kuris nuveža ir parveža. Ir rūpestingai prižiūrimą butą". (Psl. 78, Nr. 11).

Bendras vaizdas

Užuominos ir citatos lai nesudaro įspūdžio, kad viskas nekomunistiška yra laikoma geru, o su partija siejami įvykiai ir žmonės smerkiami. Tačiau norėjau paryškinti literatūroje augantį objektyvumą ir mūsų teisingą nuovoką apie padėtį Lietuvoje.

Pasikliaudami šia aukščiausiai iškilusių autorių vėliausia beletristika, kovos prieš religiją ir kovos už religiją nejausime. Pasitaiką išsireiškimai apie Dievą yra atsitiktinio pobūdžio, ir nuo jų negalima eiti prie išvadų. Tik antraklasiai rašytojai, kaip Jonas Dovydaitis ir Vytautas Sirijos Gira, gal pripažinimo ieškodami, savo smulkiuose pasakojimuose išsitaria prieš Bažnyčią. O romanai šiuo klausimu nėra žinių šaltinis.

Pokariniam žiaurių, padugninių bolševikų laikotarpiui rodoma panieka. Dabartiniai administratoriai esą žmoniškesni, logiškesni, daugiau dėmesio kreipia į gyventojų gerbūvį. Tačiau ir jų valdžia neribota. Jie mielai naudojasi privilegijomis, nesistengdami likti doro kelio rodyklėmis.

Inteligentija tarnybose ir kūryboje priekin veržiasi ne dėl komunizmo ateities. Apie ją neužsimenama, kaip neužsimenama apie religiją. Svarbiausias inteligentijos variklis — asmeninis gerbūvis.

Kolūkiai sutvirtėję, vadovaujami pasiruošusių rankų. Jų pirmininkai savo galia vos nelenkia partijos pareigūnų. Kolūkiečiai dirba, nes reikia gyventi. Kolūkiečiai geria, nes reikia linksmintis. Moterys suvyriškėjusios, beveik subernėjusios. Vyrai, išskyrus pozicijose pirmaujančius, yra rezignavę.

Apie okupantą tylima, išskyrus per jį atklydusią Danieliaus žmoną, jau minėtą nepraustaburnę, ir prie statybų plaukiančius, netvarką keliančius darbininkus.

Nuo nelaimės susigūžusiai Lietuvai šilumos neatskleidžiama. Ji yra ir jos nėra, lyg artimųjų užmiršta, vienumai palikta, nepasiturinti giminaitė. Susigrupuoja

draugai, tačiau vien tarnybos ar gyvenamosios vietos suvesti. Egzistuoja individai, bet jų neriša tauta.

Lietuva stovi už gyvenimo durų.

IŠTRAUKOS IŠ MŪSŲ SĄŽINĖS KANKINIŲ LAIŠKŲ

LKB Kronika Nr. 53, 1982 m. gegužės 31 d.

Iš VYTAUTO SKUODŽIO laiško, rašyto 1982 m. vasario mėn.

... Jau greitai metai, kaip esu čia. Nereikia norėti, kad laikas greičiau lėktų. Jis ir taip perdaug greitai bėga. Jeigu gyvenimas prasmingas ir turiningas, nors savo dvasioje jį reikia gyventi kiek galima ilgiau .... Nuoširdžiai dėkoju visiems man rašantiems ...'' (Doc. V. Skuodis nuteistas 7 m. griežto režimo lagerio ir 5 m. tremties).

Iš JULIAUS SASNAUSKO laiško, rašyto 1981 m. gruodžio 11 d.

''... Šiandien du metai, kai Jūs mane išleidote į tolimą ir ilgą kelionę ... Benamiui klajūnui ilgesys nutiesia kelią į namus, ir jam šilta, gera prie savo svajonių laužo ... Todėl netiesa, kad mums viską atėmė, — iš ten mes išsinešėme kažką daugiau, negu tilpo rankose ir ko neįmanoma atimti kartu su laisve .... Lyg nematomas požeminis šaltinis sugrįžimo viltis maitino netgi tada, kai viskas rodės neatšaukiamai prarasta. O dar daugiau ji užpildo dabartinį gyvenimą. Tik jos dėka šis kraštas nė vienai dienai, nė vienai valandai netaps savas. Ji ir šį vėjuotą vakarą pražysta sniego sukūriuose pačiais skaisčiausiais žiedais. Ir mes tikrai sugrįšime! Dievas surinks po pasaulį išklydusius savo vaikus ir parves į pažadėtą žemę, į Lietuvą, kad vėl būtume kartu su savaisiais. Ta viltis kiekvienam tepalengvina laukimą ...''

(Sargas Julius Sasnauskas nuteistas 1.5 griežto režimo lagerio ir 5 metus tremties).

Iš ANASTAZO JANULIO laiško, rašyto 1982 m. sausio 17 d.

''... Pradėjau antrą pusę bausmės. Iš to sekančios lengvatos — sąlyginės. Vienintelė teisėta lengvata — 5 kg. siuntinys per metus. Gandas, kad, atlikus pusę bausmės, leidžia rašyti per mėnesį ne du, o daugiau laiškų — neteisingas ...''

(Vargonininkas A. Janulis nuteistas 3.5 m. griežto režimo lagerio).

INFORMACIJA ANGLIŠKAI KALBANTIEMS

Baltic Bulletin

THE VOICE OF THE BALTIC-AMERICAN FREEDOM LEAGUE

Volume I, Number 2 April/May 1982

Baltų biuletenis, išeinąs kas du mėnesiai, užsisakomas: Post Office Box 29657, Los Angeles, CA. 90029. Prenumerata — $25.00 metams.
Baltų Lyga turi didelių ir svarbių užsimojimų. Jiems įvykdyti reikia skubios finansinės paramos. Kovai už Baltijos valstybių laisvę jokia auka neturėtų būti per didelė!

Bridges

LITHUANIAN - AMERICAN NEWSLETTER

341 HIGHLAND BLVD., BROOKLYN, N.Y. 11207

Vol. 6 No. 5 May - June, 1982

Išeina 10 kartų per metus. Leidžia JAV L.B. Biuletenio tikslas — atnaujinti ir sustiprinti ryšius tarp lietuvių kilmės amerikiečių, juos informuoti apie lietuvių kultūrą, apie padėtį okupuotoje Lietuvoje, iškelti lietuvių kilmės asmenis, akcentuoti Lietuvos troškimą vėl gyventi laisvoje valstybėje kaip laisva tauta.
Redaktorius dr. Stasys Goštautas. Prenumerata — 5 dol. metams. Adresas: Bridges, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207.

DU LIETUVIAI — DU DRAUGAI, O TĖVYNEI TIK VARGAI

LIETUVIŲ — LENKŲ SANTYKIŲ ISTORIJOS IŠTRAUKA

VILNIAUS UŽGROBIMĄ PRISIMENANT

BRONIUS ZUMERIS

Taip jau mūsų tautos istorijoje susiklostė, kad nuo neturinčio kur pasidėti Jogailos pasipiršimo padykusiai lenkų sosto įpėdinei Jadvygai (kurią lenkai stengiasi pravesti į šventąsias) — daugelis ėmė ir pasiklydo, tarsi džiunglėse, tarp gente lituanus ir natione polonus. Tarp dviejų stulpų, paprastai, išsitiesia kartuvės. Tarp gente lituanus ir natione polonus, mūsų nelaimei, pasikorė daug talentingų lietuvių. Ir šiandien dar kai kas pasitempia,[1] ar tai dėl neturėjimo ko benusitverti, ar tai dėl švilpaujančių vėjų tuščioje galvoje.[1a] Maža dalis pastebėjo klaidą ir sugrįžo prie savo tautos, arba kaip buv. Seinų kunigų seminarijos rekt. Blazevičius, anot Krupavičiaus — lenkiška kepurė, lietuviška galva, skundėsi, nusidėjęs tėvynei Lietuvai: sąžinė ėdusi už sulenkėjimą. Didelė dalis tačiau nesurado kelio atgal ir nudrožė lenkų tarnybon: poetas Mickevičius, lenkiškai padainavęs: "Tėvyne Lietuva, mieliesnė už sveikatą! Kaip reik tave brangint, vien tik tas pamato, kas jau tavęs neteko . . ."[1b]. Sūduvių kilmės Kosciuška, kurio vardu styro aukščiausias kalnas Australijoj; didysis lenkų skulpt. Wielonski, tikras lietuvio Velioniškio (Žaliosios vls., Vilkaviškio aps.) brolis; botanikas Aleksandravičius, sūduvių ūkininko Aleksos brolis; meno kritikas Vitkevičius, žemaitis; Kondratavičius, atsiskaičiusios Lenkijos 1919 m. vasario mėn. sušaukto Steigiamojo seimo pirmininkas buvo Lietuvos kunigaikštis Ferdinantas Radvila ir daugelis kitų.

Jei kai kurie rašytojai su poetu Mickevičium ir nepagailėjo gražių žodžių paliktai tėvynei Lietuvai, tai daugelis politikų bei karių padarė nepataisomos žalos savo kilmės šaliai. Pav., Paderevskis, pasaulinio mąsto pianistas, Versalio taikos konferencijoj visu aitrumu gynė Vilniaus užgrobimo aferą, nors jo tėvas Poderys tikras lietuvis (motina lenkė). Liet. rašyt. Mykolaičio Putino pusbrolis, irgi Mykolaitis, buvo aršus lietuvių tautos priešas, Čenstachavos gimn. mokytojas. Gen. Janušaitis, sumušęs lietuvių kariuomenę ir užgrobęs Seinus, buvo lietuvio mokytojo, vedusio lenkę, sūnus. Lenkų seimo atstovas Čepinskis, lenkų valdžios ekspertas, duodavo pačias klai-

klausias išvadas apie lietuvių tautą. Vilniaus vaivada Kirtiklis, persekiojęs lietuvius, buvo lietuvio ir lenkės sūnus. Vienas Narutavičius pasirašė Lietuvos laisvės aktą, o kitas buvo Lenkijos prezidentas. Lenkų korpusui sąjung. armijoje vadovavęs gen. Anders, liet. pulk. Andriaus brolis. Lenkijos gen. štabo pulk. Brazuliewicz Lietuvos pulk. Braziulio brolis. Kom. Lenkijos karo sugriautą ūkį aptvarkė žem. ūkio min. Kejstut Žemaitis, Lenkijos konsulas Brazilijai Miaczislaw Klimas. Tai tik keletas mūsų laikais. O jų visa virtinė buvo praeityje. Galime drąsiai sakyti, jog kas antras Lenkijos istorijos puslapis parašytas lietuvių. Lenkija iškilo, kai ją valdė lietuviai ir susmuko, kai vadovavo patys lenkai. Iliustracija aniems gera, bet mums skaudi. Argi ne ir šiandien panašiai darosi? Žiūrėkite: pasimaišys mūsų vyrams svetimas sijonas, tai bematant ir įsikabina tarsi piktdagio sėkla į šuns uodegą. Ir vaikai nukeliauja svetimų autų skalbti.[2] Na, bet mūsų tikslas yra Pilsudskis ir Želigovskis — tikrieji mūsų sostinės Vilniaus ir trečdalio Lietuvos teritorijos[3] klastingieji grobikai. "Pilsudskis ir Želigovskis supynė melą įamžinti didybės manijai".[4] Kas jie tokie? O svarbiausia — žvilgterėkim, ką jie patys apie save sako.

Juozapas Pilsudskis

Tai tikrasis Lietuvos sostinės grobikas, sukto sąmokslo ir biaurios klastos sumanytojas. Dėl savo lietuviškos kilmės Pilsudskis visą gyvenimą jautęs "pęknięce serca znac" - jautė plyštančią širdį. Vieni lenkai jį dievino už Lenkijos įkūrimą — didesnės, negu privalėjo būti, o kiti jį niekino, kad neužgrobė visos Lietuvos. Iš tikrųjų "Pilsudskis svajojo surinkti Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos žemes: Minską, Kijevą, Mogiliavą, Kauną, Vilnių. Privalome turėti jūrą, ir tik įsigiję lietuviškąjį Baltijos pajūrį, galėsime tikrai valdyti Baltijos krantus. Mūsų programa: užimti Lietuvą ginkluota jėga".[5]

Pilsudskis būtinai kas metai važiuodavo į Druskininkus (lenkų užgrobtą Lietuvos kurortą) ir čia, atsisėdęs ant Nemuno kranto, dūsaudavo žiūrėdamas į Lietuvos pusę "nežinia ar jos ilgėdamasis, ar svajodamas kokiu būdu ją prijungti prie Lenkijos".[6] Būdamas neribotas Lenkijos diktatorius viešai niekino tikruosius lenkus ir stengėsi apsistatyti lietuviškos kilmės žmonėmis. Net Pilsudskio asmeniška sekretorė buvo žemaitė Kazimiera Ylakytė — lenkiškai Ylakovič. Nebereikalo 1926 m. Nesvyžiuje surengtame baliuje dvarininkas Sapiega (lenkiškai vad. pakraščių) lietuviškų žemių dvarininkų vardu, sveikino: "Kūnu ir krauju tu esi mūsiškis, iš mūsų tarpo išaugai ir nešioji . . . pakraščių dvarininko ženklą".[7]

Pilsudskio nemėgstančių lenkų nuomonę išreiškė lenkų ambasadorius Lukasiewicz (pasirašęs Suvalkų sutartį). Pastarasis 1939 m. spalio 12 d. vienam prancūzų žurnalistui aiškino: "Pilsudskio politika buvusi panaši į Konrado Valenrodo išdavimą ir kad nei Anglija, nei Prancūzija nekaraus už senas sienas."[8]

Pilsudskiai yra gilią senovę siekianti gryna lietuviška giminė. Tik ankščiau jų tikra pavardė buvo ne Pilsudskiai, bet Giniotai (dar kai kieno vadinami Giniečiais). Giniotų giminė nuo neatmenamų laikų Skaudvilės valsčiuje, Tauragės apskrityje, turėjo dvarelį, kuris vadinosi Pil-

sudai. Maždaug nuo 16 amžiaus Giniotai imta vadinti Pilsudskiais nuo to dvaro — Pilsuda pavadinimo. Juozo Pilsudskio tėvas buvo vedęs kitos garsios lietuviškos giminės Bilevičių dukterį Mariją. Su tom vedybom Pulsudskio tėvas paveldėjo keletą dvarų, jų tarpe ir Zulavų dvarą Pabradės valsčiuje, Vilnijoje. Kai dėl 1863 m. sukilimo aktyvų rėmimą rusai Pilsudskio dvarus konfiskavo, Pilsudskis su visa šeima persikėlė į Zulavų dvarą. Šiame dvare gimė ir Juozapas Pilsudskis, ketvirtas vaikas iš eilės dvylikos vaikų šeimoje. Taigi, pagal kilmę, Pilsudskis yra tikras lietuvis ir dar senos lietuviškos giminės palikuonis, be jokios lenkiškos priemaišos, tik jo paties nelaimei, dėl jam pačiam žinomų priežasčių, pasidarė savos tautos Judu. Zulavos dvarui sudegus, Pilsudskiai apsigyveno Vilniuje, kur susidūrė su lenkišku elementu ir su tuometine socialistų partija, kurios vadu jis pats vėliau tapo.[9]

Pilsudskių praeitį apibudijantis yra išlikęs vienas pasakojimas. Lietuvos šaulių įkūrėjo Pūtvio senelis Dionyzas Putvinskis, tarp kitų dvarų, turėjo dvarą Tauragės apskrityje. Tokiu būdu Pūtvio senelis buvo su Pilsudskiais tolimesni kaimynai, dvarininkai. Kartą tas Dionyzas paskolino Pilsudskiams nemažą sumą pinigų. Draugiškai, kaip lietuvis su lietuviu, susitarė dėl grąžinimo termino. Tačiau nustatytu laiku Pilsudskis nesirodė. Tuomet Dionyzas pats nujojo pas Pilsudskį ir priminė skolą. Pilsudskis ne tik pinigų negrąžino, bet dar Putvinskį išjuokė ir įžeidė. Putvinskis, žinoma, užsigavo ir galvojo, kaip tokį niekšelį pamokyti. "Putvinskis grįžęs namo ir po kurio laiko su ginkluotais dvylikos vyrų svita ir su nemažu tarnų būriu staiga įsiveržęs į Pilsudskio dvarą. Pilsudskį uždaręs rūsyje ir tol su savo palydovais Pilsudskio dvare gyvenęs ir puotavęs, kol, jo manymu, buvusi praūžta paskolinta pinigų suma.[10]

Taigi, jau iš tėvų pusės Juozas Pilsudskis gal įgavo tam tikros klastos ir apgavystės prigimtį.

Pilsudskio veikla

Juozapas Pilsudskis Vilniuje lankė rusų gimnaziją. Kaip nekenčiančiam rusų, tos gimnazijos lankymas jam buvo tikra kančia. Vėliau studijavo mediciną. Nuo pat jaunystės susidomėjo socialistais. Vėliau įkūrė bendrą lietuviams ir lenkams Polska Partija Socyjalistyczna — Lenkų socialistų partija. Nuo šios partijos lietuviai socialistai gana greit atsiskyrė. Ambicingas Domaševičius negalėjo kartu dirbti su valdingu Pilsudskiu. Už socialistinę veiklą ir priklausymą teroristų grupei Pilsudskis ir jo brolis buvo caro valdžios persekiojamas, ištremtas ir laikytas kalėjime.

Juozapas Pilsudskis ir jo brolis Bronius, priklausydami teroristinei grupei, tykojo nudėti carą Aleksandrą III. "Abudu broliai buvo nuteisti mirti. Tik kaip nepilnamečiams mirties bausmė pakeista: Broniui 18 m. katorgos, o Juozui areštantų rotų irgi pusėtinas metų skaičius, nepamenu kiek. Juozas rašydavo lyg ir didžiuodamasis, lyg girdamasis ta bausme, o gal tik tokiu būdu savo mylimą tetą (Lipmanaitę, tikrą lietuvę) auklėtoją ramindamas. Nei mažiausi pasiskundimo to vaikino raštuose, nei gilesnės minties pėdsakų".[11]

Juozas buvo ištremtas į Irkutską, o Bronius į Sachalino salą. Tremtyje Bronius atsidėjo ainių genties tyrinėjimams. Pasidarė žymus mokslo vy-

ras. Vladivostoke įkūrė muziejų. Juozas, atlikęs bausmę, vėl organizavo ir veikė su socialistais. Caro žandarai vėl jį vaikėsi. Jų saugodamasis Pilsudskis bastėsi po visą Lietuvą. "Ties Naumiesčiu ir jo apylinkėmis (Slibinų, Šūklelių, Lauckaimio pasieniu), du kartu dr. I. Bagdono padedamas, perėjo sieną P.P.S. vadovas Juozas Pilsudskis. V. Palukaitis kartą sulaukė J. Pilsudskį iš Vilkaviškio geležž. stoties ir vos jį išgelbėjo nuo vietos žandarų vachmistro. Tik Pilsudskis žandarą apgavo, išlipęs iš traukinio ne į stoties pusę, bet į lauko, o iš čia, apeidamas užuolanka stotį, nuniogęs tiesiog pas mokytoją Palukaitį. Vos spėjo svečias kiek apšilti, pas Palukaitį iš stoties užsuko ir žandarų vachmistras. Palukaitis savo kambary Pilsudskiui padavęs užkandžio, žandarą gi priėmė virtuvėj. Degtine įkaitintas vachmistras pasiskundęs savo šuniška tarnyba. Papasakojo, kad iš Vilniaus gavęs žinią, jog svarbus politinis nusikaltėlis Juozas Pilsudskis, eina per sieną. Įsakyta žiūrėti, ar tasai tipas neišlips Vilkaviškio stoty iš traukinio. Vachmistras tyčia ir buvo atvykęs pėsčias į stotį žiūrėti Pilsudskio. Bet, girdi, nesulaukęs jo, nors apėjęs visus vagonus ir fotografiją Pilsudskio turėjęs. Palukaičiui vachmistras parodęs Pilsudskio atvaizdą. Pagaliau apšildytas žandaras išėjo. Palukaitis visa, ką iš vachmistro girdėjęs, atpasakojo Pilsudskiui, kuris gal pats per uždarytas virtuvės duris girdėjo žandarą pasakojant. "Aš dažnai sakydavau, jog turiu benkarto (mergos vaiko) laimę", nusišypsojęs pasakė Pilsudskis, bet paprašė kuo greičiausia pervesti jį per sieną".[12]

Dažnai gyvenime iš pirmo žvilgsnio nedideli įvykiai slepia savyje ne tik atskirų žmonių, bet ir ištisų tautų likimą. Kažin kaip būtų nusitarškėjęs Lenkijos likimas, kurią Pilsudskis prikėlė iš rusų vergijos; mes lietuviai, tikriausiai, nebūtume turėję Vilniaus klausimo ir mūsų krašto ribos be abejo būtų žymiai platesnės, jeigu tada Palukaitis būtų pravėręs virtuvės duris ir parodęs žandarui, kas už tų durų tūno.

Buk tai norėdamas socialistinei veiklai parūpinti pinigų, Pilsudskis su savo sėbrais 1908 m. suorganizavo garsųjį caro pašto traukinio apiplėšimą Bezdonių stotyje, apie 10 km. nuo Vilniaus (Vilniaus — Turmanto geležinkelio linijoje). Užpuolimo metu jiems pavyko pagrobti apie 100,000 rublių. Tais laikais tai buvo milžiniška suma pinigų. Sakoma, kad tiktai trupiniai iš tos sumos teko socialistinei veiklai, o visi kiti pinigai sutirpo užpuolusiųjų kišenėse.

Skilus socialistų partijai, Pilsudskis iš Vilniaus išsidangino į Lenkiją. Lenkijos nepriklausomybės išvakarėse veikė dvi pagrindinės partijos: endekų (tautininkų), kurie kovojo už Lenkijos atstatymą su Lietuva kaip Lenkijos provincija. Endekų partijai vadovavęs Dmovskis aiškino: "Lietuva yra ta pati Lenkija. Teks sušaudyti 100 litvomanų Lietuvą užėmus ir viskas pasibaigs".[13] Kiek vėliau Dmovskis įrodinėjo, kad prijungiant Lietuvą prie Lenkijos teks sušaudyti 500 litvomanų — Lietuvos nepriklausomybės šalininkų. Antroji partija buvo Pilsudskio vadovaujami socialistai. Jie siekė Lenkijos su autonomine Lietuva ir, gerai sekantis, Gudija bei Ukraina. Tai vadinami federalistai. Jiems priklausė ir Pilsudskis.

Kaip jau matėme, Pilsudskis savo gimimu buvo tikras lietuvis — gente

lituanus. Mokėjo lietuvių kalbą, bet to neišsidavęs. Jaunystėje jis draugavo su lietuviais. Vienas iš jų buvo Subačiaus klebonas Kazlauskas. "Klebonas P. Kazlauskas buvo žemaičių dvarininkų sūnus. Su geriausiu savo draugu Juozapu Pilsudskiu (vėliau tapusiu Lenkijos valdytoju) studijavo carinėje karo akademijoje".[14] Tautiniu apsisprendimu buvo lenkas — natione polonus. Nors ir krikštytas ir užaugęs katalikiškoje aplinkumoje, su Katalikų bažnyčia neturėjo ryšio, išskyrus, kai būdamas valstybės galva, proginiais atvejais, dalyvaudavo pamaldose. Pasaulėžiūriniu atžvilgiu buvo socialistas. Šeimyniniu atžvilgiu — pasimetęs su žmona. Nors save laikė lenku, bet buvo apsėstas Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos atstatymo manija, nes tik per pastarosios atstatymą jis matė didelės ir galingos Lenkijos išugdymo idealą. Vien tik etnografinėse ribose ir dar nepriklausomos Lietuvos atstatymą Pilsudskis laikė didele nelaime — suprantama, Lenkijos nelaime. Šitoje vietoje lenkų endekai (tautininkai), nepavykus realizuoti Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos atstatymo svajones, Pilsudskyje įžiūrėjo Konrado Valenrodo išdavystę.[15] Šiuo atžvilgiu labai būdingas Želigovskio pokalbis su anuometiniu Vilniaus vyskupu Matulaičiu. Želigovskis — kuris buvo tik Pilsudskio ruporas — paprašė vyskupą tarpininkauti lietuvių - lenkų derybose. Matulaitis nurodė, kad prieš derybas reikėtų bent apytikriai numatyti Lenkijos ir Lietuvos ribas. Želigovskis nurodinėjo sunkumus. Tada Matulaitis juokdamas pasiūlė Gardiną ir Lydą lenkams, o visas žemes nuo tų miestų į šiaurų — lietuviams. "Ne, taip dalinti negalima — prieštaravo Želigovskis. Reikia, kad būtų Didžioji Lietuva, kad būtų atstatyta istorinė Lietuva. Visa nelaimė, kad kauniškiai nori tik etnografinės Lietuvos".[16]

Vilniaus afera

Dėl mūsų kariuomenės atkaklaus pasipriešinimo ir dėl lietuviškos diplomatijos veiklos, nei lenkų endekams nepavyko padaryti Lietuvos Lenkijos provincija, nei pilsudskiniams federalistams atstatyti Didžiąją Lietuvos Kunigakštiją Lenkijos ribose. Reikėjo rasti išeitį. Pirmiausia — kai lenkai, rusų vejami, atsidūrė prie Varšuvos, jie visiškai sutiko su visais vakarinių sąjungininkų reikalavimais, kad sienų klausimą spręstų sąjungininkai. Lenkai Vilnių, Gardiną, Augustavą, Suvalkus pripažino Lietuvai. Tačiau kai lenkai, prancūzų remiami ir prancūzų karininkams vadovaujant, supylė rusus prie Varšuvos,[17] vėl atgijo Lietuvos, o blogiausiu atveju, bent Vilniaus srities pagrobimo klausimas. Bet tai buvo sunku padaryti dėl duotų sąjungininkams pažadų. Ypač didelė kliūtis buvo Anglija, kurios palankumas Lenkijai buvo gana šaltas. Prancūzija irgi turėjo skaitytis su Anglija, nes ji buvo įsipainiojusi Ruhro krašte. Lenkai surado antį. Jie prancūzų maršalo Fošo štabe įrodinėjo, kad lietuviai bendradarbiauja su bolševikais. Mat, tuo laiku kaip tik vyko rusų - lietuvių taikos derybos Maskvoje. Gi Varšuvoje sėdinčiam prancūzui gen. Veiganui lenkai įrodinėjo, kad Vilniaus neužėmimas gręsia lenkų armijos sparnui. Veiganas su tuo sutiko, tiktai prašė lenkus skaitytis su viešąja opinija, ypatingai Anglija. Prancūzai tačiau su visa kuo sutiko, ką tik lenkai šnabždėjo. Lietuvos užsienių reik. min. J. Purickis įrodi-

nėjo prancūzams lenkų ketinimus, bet prancūzai aiškino, kad jokio Vilniaus pagrobimo nebūsią, nes ne tik Anglija, bet ir Prancūzija esanti už Vilniaus priklausomumą Lietuvai. Anglai net įteikė lenkams notą, kurioje lenkai visom keturiom įrodinėjo, esą, jie net galvote negalvoja pažeisti Lietuvos nepriklausomybę ir užimti Vilnių.

Tuo tarpu, kai lenkų diplomatija išsijuosusi melavo sąjungininkams, Pilsudskis jau ruošė Vilniaus klastą. Prancūzai tai žinojo, bet jie nieko nedarė sudrausti lenkus. Nors tuo tarpu Suvalkuose vyko derybos, pripažįstančios Vilnių Lietuvai, tačiau Pilsudskis jau numatė gen. Jantkovskį Vilniaus užgrobimui. Spalio pirmom dienom Pilsudskis Gardine priėmė pulk. Koco užgrobimo planą. Tam tikslui buvo sudarinėjama neva iš Vilnijos krašto kilusių karių divizijos. Iš tikrųjų, tokių nesant, buvo telkiami lenkų kariai iš "Lomžos, iš Piotrovo, iš Varšuvos ir kitų Lenkijos miestų, labai retai teaptikdamas "rytų kresų" ir dar rečiau Vilniaus krašto gyventoją".[18] Kadangi daugumą Lietuvos kariuomenės buvo Suvalkų - Seinų linijoje, tai lenkai spalio 4 d. užėmė Varėnos geležinkelio stotį, kad lietuviai negalėtų skubiai permesti savo kariuomenės Vilniui ginti. Tačiau pačios Vilniui užgrobti brigados organizavimas vyko labai nesklandžiai. Lenkų karininkai pajutę, kad čia ruošiama kažkas nešvaraus, tokiam žygiui nepritarė, nes, girdi, tai nesiderina su lenko karininko garbe. Pav., Balstogėje stovinčio lenkų pulko karininkai griežtai pasipriešino dalyvauti neaiškioj aferoj ir iš kareivinių nesijudino tol, kol bus reikalas viešai ir aiškiai nurodytas. Dar sunkiau buvo surasti vadovaujantį generolą. Vienas po kito kviečiami lenkų generolai atsisakė. Tada Pilsudskis, netekęs kantrybės, pasišaukė pas save į vagoną netoli Balstogės gen. Želigovskį, kilusį iš Vilniaus krašto. Jis buvo gan riboto išsilavinimo, eilinis caro armijos karininkas ir todėl Pilsudskio siūlomas "sukilimas" jam iš viso galvoj nesutilpo. "Želigovskis nebuvo pirmas, į kurį Pilsudskis kreipėsi, pasiūlydamas prieš jį "sukilti" . . . Želigovskis iš viso nesusivokė, kas čia darosi, kam ir prieš ką jis turi "sukilti", jei su lietuviais jau susitarta, ir be Pilsudskio įsakymo nesutiko prieš lietuvius žygiuoti. Tuomet Pilsudskis, kaip vyriausias vadas, pareiškė jam tai įsakąs atlikti ir šis (Želigovskis) tepasakė: "Razkaz" (klausau) ir išėjo jau kitų parengtam žygiui vadovauti. Jam išėjus, Pilsudskis ciniškai apie Želigovskį draugams pastebėjo: — Maniau, jog turiu reikalą su žmogum (myšlalem, že to czlewiek), o čia d . . . volova (jautinė".[19]

1920 m. spalio 1 d. Gardine, dalyvaujant vyriausiam klastos sumanytojui Pilsudskiui, Rydz-Smigliui, Kocui, Berkeliui ir Žondkovskiui buvo priimtas slaptas Vilniaus užgrobimo planas. Iš 41 Suvalkų pulko ir 19-tos divizijos buvo sulipdyta pirmoji lietuvių - gudų divizija, tarsi vėliava, pridengianti klastai paruoštus lenkų kariuomenės grupuotes. Lenkų trečiajai armijai, veikusiai nuo Rytprūsių sienos ligi Varėnos, buvo įsakyta neleisti pajudėti didesniems lietuvių daliniams, jeigu jie eitų Vilniaus gelbėti. Spalio 6 d. Lydoje tai "pakrikštytai" lietuvių-gudų divizijai ir kitiems daliniams Želigovskis davė nurodymus, kad jokių raštiškų įsakymų nebus, kad reikės veikti

net prieš Lenkijos valdžią. Čia vėl kai kurie karininkai pakėlė balsą, bet Želigovskis paskelbė, kad jis pasitraukia iš lenkų armijos ir eina gelbėti savo tėviškės iš lietuvių vergijos. Spalio 8 Želigovskis pradėjo žygį į Vilnių su 15,300 gerai ginkluotų karių. Tuo tarpu visa tuometinė Lietuvos kariuomenė turėjo apie 16,500 pėstininkų, kurių didžioji dalis buvo prirakinta Suvalkijoje, nes čia grumojo III lenkų armija. Vilniuje lietuvių įgulą sudarė pusketvirto bataliono pėstininkų, du eskadronai gusarų ir dvi baterijos. Nežymūs daliniai buvo kai kuriose kitose krašto vietose. Skubiai permesti dalinius nebuvo galima, nes lenkai užgrobė Varėnos geležinkelio stotį.

Generolas Želigovskis "lietuvis"

Želigovskis yra kilęs iš Ašmenos apylinkės. Ligi Pilsudskio sugalvoto smurto prieš Lietuvą, Želigovskis buvo garbingas karys, nedidelių gabumų, Vilniaus grafo Tiškevičiaus tarnaitės brolis. Ligi 1917 m. tarnavo rusų armijoje pulkininko leitenanto laipsniu. Buvo vedęs rusę. Pats gerokai surusėjęs, lenkiškai labai silpnai kalbėjo. Vartojo rusų kalbą. Užgrobus Vilniaus kraštą, lenkų valdžia jam dovanojo Turgelių dvarą ir čia per dienų dienas apylinkės miškuose iškilmingai medžiodavo. Ateinant rusams, pasitraukė į vakarus ir priklausė lenkų tautinei tarybai Londone.

Želigovskis niekada nesigyrė esąs lenkas. Priešingai, jis save laikė gryniausiu lietuviu. Lenkijai jis turėjęs tiktai sentimentų. Želigovskis yra palikęs savo atsiminimus, kuriuose štai ką porina: 1920 m. spalio 9 d. su kariuomene, sudaryta iš Lietuvos ir Gudijos sūnų,[20] užėmė Vilnių ne kaip lenkų generolas Želigovskis, bet lietuvis Želigovskis, tas, kuris būdamas vaikiščiu ateidavo iš Župronių mokyklos egzaminams ir nakvodavo ant miesto parko suolų. Ir dar tas pats Želigovskis didžiuojasi tuo, kad Lietuvos Metrikoj XIV amžiuje apie mobilizaciją Ašmenos apskrityje parašyta: Jokūbas Želigovskis — arklys, ginklas, kirvis ir t.t. Rusijos ulonų pulko istorijoje 1863 m. įrašyta, kad Rūdininkų apylinkėse po atkaklaus gynimosi buvo paimtas į nelaisvę J. Želigovskis, prie kurio rasta motinos laiškų, kuriuose ji drąsina sūnų kovoti. Tad nebuvau atsitiktinis atsiplakėlis Lietuvoje, bet mano giminė turi ilgas tradicijas ir tarnavo tėvynės gynyboj. Mano svajonė buvo gyventi su tautiečiais Vilniaus žemėj. Neskirsčiau jų į lenkus, gudus ir žemaičius. Būdamas lietuviu, niekada nebuvau nustojęs būti lenku.[21] Šios dvi sąvokos yra tarpusavyje susipyniusios. Jos viena kitą papildo. Visa tai kalbu dėl to, kad įrodyčiau, jog visa tai buvo kažkas daugiau, negu lenkų generolo Vilniaus užėmimo akcija".[22]

Tik vėliau savo atsiminimuose gen. Želigovskis, tarsi iš miego pabudęs, sušunka: "Šiandien, žinome, kad visa tai apvylė. Anuo metu galvojome lietuviško romantizmo kategorijomis".[23] Gi apie savo susitikimą su Pilsudskiu ir apie pasiūlytą Vilniaus užgrobimo komediją, Želigovskis štai ką rašo: "Bolševikai atidavė Vilnių valdžiai. Lenkija čia nieko negali padaryti, nes neleis koalicijos valstybės, ir, antra, Spa mieste lenkų valdžia atidavė Vilnių Lietuvai. Jei dabar Vilniaus neišgelbėsime, istorija mums nedovanos. Turime atstatyti Lietuvą. Tai gali padaryti tik jos gyventojai — jos vaikai iš lietuviškosios - gudiškosios divizijos. Reikalinga, kad kas nors visą reikalą pasiimtų savo žl-

nion. Maršalas (Pilsudskis) manė, kad tik aš tai galiu padaryti. Tik turime žinoti, kad visus turime prieš mus, net lenkų visuomenę, kuri nesupranta lietuvių klausimo. Gali ateiti valanda — kalbėjo maršalas — kada turėsi prieš save ne tik pasaulio opiniją, bet ir Lenkijos. Gali ateiti valanda, kad net aš būsiu priverstas stoti prieš Tamstą. Reikia visa tai pasiimti ant savęs. To įsakyti negaliu. Tokie dalykai neįsakomi. Trumpai pagalvojęs, pasakiau, visą tą bylą imu ant savęs".[24] Želigovskis pasigiria, kad jis tos pasiimtos atsakomybės visą laiką bijojęs.

Ar santarvininkai protestavo?

Želigovskiui žygiuojant į Vilnių, santarvininkų atstovai nesnūduriavo, kaip jiems paprastai buvo įprasta. Vos tik išgirdęs apie lenkų žygį į Vilnių, Varšuvon bematant prisistatė Anglijos atstovas Vardas. Čia jis tuojau paprašė pasimatymo su lenkų užsienio reik. ministeriu Sapiega. Vardas užklausė, kokius slaptus planus turinti Lenkija. Sapiega išsigynė, kad jokių slaptų planų ar siekimų visiškai nesą. Kiti anglų ir prancūzų karinių misijų atstovai nuskubėjo į Želigovskio štabą. Jie nutarė patys Vilnių globoti. Vilniaus gubernatoriumi paskirtas prancūzas Rubulis. Tačiau misijų pasiuntiniai niekur negalėjo Želigovskio "rasti". Vos įžengusį į Vilnių, Želigovskį tuojau pasikvietė Rubulis ir aštriai su juo kalbėjo. Želigovskis pareikalavo sąjungininkų misijas, lietuvių valdininkus ir patį Rubulį tuojau kraustytis iš Vilniaus, nes jis atėjęs į Vilnių savų gyventojų gelbėti. Sąjungininkų ir Tautų Sąjungos atstovai pagrąsino, kad lenkai brangiai užmokės už Tautų Sąjungos apgaudinėjimą.

Tačiau šitoks nusistatymas truko neilgai. Tarsi lyg kokiai burtininkei lazdele mostelėjus, jau po kelių dienų, tie patys misijų atstovai pradėję šnekėti, kad Vilniaus klausimas neaiškus. Esą nemaža karių yra kilę iš Lietuvos, mat, kur tiktai tų komisijų nariai važiavo, pirma jų važiavo lenkų karininkas, kuris kareiviams įsakydavo sakyti, kad jie yra kilę iš Lietuvos ir yra lietuviai. Prancūzų kariuomenės vadas gen. Veiganas išsijuosęs aiškino, kad Lenkijos vyriausybė tikrai Vilniaus aferoje nedalyvavo. Anglai tačiau nepatikėjo ir pareikalavo lenkus Vilnių evakuoti. Pilsudskis anglams pareiškė, kad tokiu atveju jis pasitraukia iš pareigų. Anglai sušvelnėjo, nes jie laikė Pilsudskį daug pasitarnavusį prieš bolševikus. Anglai tyliai sutiko su įvykusiu faktu, t.y. Vilniaus okupacija. Ir pats Rubulis aiškino, kad Vilniaus nereikėjo imti, jeigu neįstengiama užimti visos Lietuvos. O jos neįstengė užimti dėl labai svarbių priežasčių. Želigovskio kariuomenė buvo labai blogai paruošta — pasakytume, tikrai lenkiškai. Spalio mėnesis Lietuvoje, paprastai, yra gan šaltas, lietingas ir labai nesveikas. Dėl nuolatinio lietaus, darganų ir šalčio. Želigovskio kariuomenės didesnis trečdalis jau po poros dienų žygio susirgo gripu ir slogomis. Kariuomenėje trūko gydytojų. Pervargę ir peršlapę kariai neturėjo net padorių antklodžių užsikloti. Didesnė pusė artilerijos šovinių buvo pasenę, nuo lietaus permirkę ir nesprogo. Arkliams greit pritrūko pašarų. Jie ėmė sirgti ir dvėsti. Lenkų kavalerijos brigada, gan giliai įsiveržusi į Lietuvą, sugrįžo atgal su pusgyviais arkliais, nuolat lietuvių šaulių ar partizanų užpuldinėjama. O planą lenkai

turėjo: "Vėliau, kai Tautų Sąjungoje buvo keliamas Želigovskio nuginklavimo klausimas, išaiškėjo, kad lenkai buvo numatę dar tokį planą. Tam, kad išvengtų nuginklavimo, Želigovskis turėjo žygiuoti į Kauną. Dvi lenkų divizijos būtų pasiųstos iš abiejų šonų tariamai jį nuginkluoti. Pasiekęs Kauną, Želigovskis turėjęs nuversti Lietuvos vyriausybę, o jį malšinti pasiųstos divizijos prisidėtų prie jo, ir tokiu būdu būtų užgrobta visa Lietuva ir likviduota mūsų nepriklausomybė".[25]

Pagrindinė priežastis, kodėl Želigovskiui nepasisekė šis slaptas Pilsudskio planas yra šita:

Širvintų-Giedraičių "stebuklas"

"Lietuvio" Pilsudskio sugalvota, "lietuvio" Želigovskio vadovaujama "Lietuvos ir Gudijos sūnų" kariuomenė, sulaužiusi dar rašalui nenudžiūvus Suvalkų sutartį, trimis voromis, su visu įmanomu paslaptingumu, pasileido į Vilnių atlikti ligi tol savo klastingumu negirdėtą karo komediją. Iš Vilniaus Želigovskio "išvaduotojai" veržėsi gilyn į Lietuvą. Ties Širvintais ir Giedraičiais buvo numatyta suruošti vokiečių karo stratego Mackenzeno kumštį. Čia turėjo būti vienu smūgiu priblokšta mūsų kariuomenė ir padarytas laisvas kelias gilyn į Lietuvą. Bet čia jau ir Lietuvos kariuomenė suspėjo tvirčiau susikoncentruoti. Jeigu prie Varšuvos įvyko stebuklas, išgelbėjęs Lenkiją nuo rusų okupacijos, tai ties Širvintais - Giedraičiais įvyko stebuklas, išgelbėjęs Lietuvą nuo lenkiškos vergijos. Tas mūsų tautos likimą pasukantis momentas buvo šis: lietuvių kariai, tamsią ir lietingą rudens naktį spėjo lenkus iš užpakalio ir, net patys nežinodami, pataikė ant paties Želigovskio štabo. Teigiama, kad jeigu lietuviai būtų žinoję, kad jie atsidūrė prie pat Želigovskio štabo, būtų galėję ir patį štabą paimti į nelaisvę. Deja, jie manė, jog susidūrė tiktai su eiline lenkų grupe, kas tamsią lietuviško spalio naktį lengvai gali atsitikti. K. Žukas, tuometinis krašto apsaugos ministeris, savo atsiminimuose rašo: "7 pulko bataliono vadas, vyresnybis leit. Balnas, gavęs mano įsakymą ir kryptį, tuojau pradėjo žygiuoti. Naktis tamsi, lyja rudeninis šaltas lietus, keliai pabiurę. Batalionas turėjo žygiuoti greit, bet atsargiai, kad nesusitiktų su didesnėmis lenkų jėgomis. Besiartindamas prie Širvintų, į šiaurę nuo jų, batalionas užklupo Želigovskio štabą ir patį Želigovskį. Kilo didelė lenkų panika. Jie metėsi bristi per upę, kad nepakliūtų lietuviams į nelaisvę. Paspruko ir Želigovskis, ir jo štabas, bet savo kariuomenei davė įsakymą tuojau trauktis".[26]

Generolas Želigovskis šio apsupimo metu visam gyvenimui įsivarė sau nepagydomą slogą. Nenorėdamas pakliūti lietuviams į nelaisvę: "Želigovskis pats išsigelbėjo tik šokdamas į Širvintą. Pasinėręs ligi kaklo vandenyje ir galvą pakišęs po lieptu, mirko jis visą naktį, kol mūšio aidai kiek aprimo. Taip išsimaudęs, jis krunkščiojo visus metus, o nuolatinio užkimimo taip ir neatsikratė".[27]

Iš kautynių lauko į Vilnių atbėgę lenkų karininkai visai atvirai pasakojo, kad lenkai, turėdami 10 kartų gausesnę kariuomenę už lietuvius, jaučiasi silpnesni. Jie privalą, girdi, turėti bent 12 kareivių prieš vieną lietuvį, tada jau galima su lietuviais stoti į mūšį. Želigovskio vadovybėje buvęs generolas Mokrzecki, atsidūręs Vilniuje, pasakojo savo pasitrau-

kimo vargus nuo Širvintų. Esą jis: "taip smarkiai "traukėsi" iš Širvintų, kad pamiršo savo viršutinius rūbus, nenorėdamas, matyt, kad jie kliudytų tuoj organizuoti kontrpuolimą prieš mūsiškius. Taip vienmarškinis brido per upę, pametęs savo automobilį kaip nereikalingą tokiu laiku susisiekimo priemonę. Tokiais atvejais lenkų generolai primena, kad geriausia susisiekimo priemonė — Dievo žmogui skirta — yra savos kojos. Jos taip greitai nesuges, kaip gali sugesti automobilis".[28] Štai šioj vietoj, turbūt, galėtume pasakyti, kad išsipildė kadaise Vaižganto mestas šūkis: "Ponai lenkai! Grąžinkite lietuviams nors kelnes!"[29] Buvo grąžintos ne bet kokios, o generoliškos.

Taip baigėsi gėdinga komedija. Kelias į Vilnię atviras. Bet čia tuojau įsikišo sąjungininkų karinė komisija su lenkų pataikūnu prancūzų pulk. Reboul (lietuviai vadino Riebuliu) ir pareikalavo lietuvių kariuomenę karo veiksmus sustabdyti. Lietuviai paklausė, tikėdami sąjungininkų gera valia. Dar kartą buvo skaudžiai apvilti ir apgauti, kaip kad buvo ne kartą vakariečių apgauti praeityje ir šio antrojo pasaulinio karo metu. Vilnius pasiliko Lenkijos okupacijoje ligi pačios Lenkijos žlugimo 1939 m., kai Hitlerio armijos per dvi savaites parklupdė išsiplėtusią Lenkiją.

Pasitikėdami sąjungininkų gera valia, lietuviai prie Širvintų ir Giedraičių sustojo prie atviro kelio į ateitį: prarado ne tik sostinę, bet ir trečdalį lietuviškų žemių, kurių likimas šiandien, be abejo, būtų daug geresnis — gudai baigia išnaikinti paskutines salas. Ano meto sąjungininkai, ypatingai prancūzai ir jų karo vadas Fošas, buvo besąlyginiai lenkų pataikūnai ir nieko kito nesugebėjo matyti, išskyrus, lenkus ir lenkų reikalus. Jie buvo tarsi apakę. Ne tik Vilniaus, bet ir bendrai visame atsikuriančios Lietuvos gyvenime per daug žiūrėta ir pasitikėta sąjungininkais, kaip lygiai ir po šio paskutinio karo pasitikėjom Atlanto chartoms, burbulais virtusiais Roosevelto, Churchilio, Trumano ar "išvaduotojo" Eisenhowerio pareiškimais. Nebereikalo J. Purickis, aprašydamas Lietuvos padėtį po pirmo pasaulinio karo, nurodo: "Mūsų politinės sferos labai bijojo "susitrefninti" santarvės akyse ir dėl to vengė santykių su Vokietija. Tada buvo galima daug kuo pasinaudoti iš Vokietijos, bet pas mus per daug žiūrėta į tai, ką pasakys santarvė. Tokia baimė tik erzino vokiečius, o duoti nieko nedavė. Lietuva vis tiek, dėl lenkų propagandos, buvo įtarta germanofilizmu ir savo reputaciją šiuo atžvilgiu jai pataisyti buvo sunku. Be to, ir taip santarvė nieko nedavė ir duoti nenorėjo, nežiūrint, kokia būtų Lietuvos reputacija".[30]

Šioje vietoje tenka paminėti dabartinėje rusų okupuotoje Lietuvoje R. Žepkaitės paruoštą knygą: "Diplomatija Imperializmo Tarnyboje", 1980, Vilnius. Jau ne kartą patyrėme, kaip Maskva įpratusi falsifikuoti Lietuvos istoriją bei iškraipyti faktus rusams naudingu atžvilgiu. Nuo tikrovės akių tie iškraipymai pridengti vadinamo marksizmo - leninizmo skarmalais. Be abejo, partijos "nurodymu", minėtoje knygoje pakartota lenkų sukombinuota pasaka, kad Želigovskis nesulaužęs Suvalkų sutarties, nes ta sutartis, esą, turėjusi įsigalioti tiktai spalio 10 d. (Vilnius pagrobtas spalio 9 d.), tarsi, tuo norima paneigti patį pagrobimo bei

klastos faktą. Toliau nurodinėjama, kad demarkacijos linija toje sutartyje tik ligi Bastūnų (atseit, už Bastūnų gali daryti ir klastas ir apgavystes). Toliau aiškinama, kad, girdi, lietuviai patys prašę Tautų Sąjungos komisiją sustabdyti mūšius ir po Širvintų - Giedraičių pergalės visai neketino žygiuoti į Vilnių, nes lietuvių kariuomenė buvusi pavargusi. Visos šitos pasakos yra tiek vertos, kiek pati lenkų pasaka, kad Želigovskis buvęs "sukilėlis" prieš lenkų valdžią ir pats savarankiškai, pasigriebęs kariuomenės divizijas, žygiavo "išvaduoti" savo tėviškės iš lietuvių vergijos. Iš šios pasakos šaipėsi net lenkų draugai sąjungininkai, žinoma, užmerkę akis dėl visai kitų motyvų.

Papirkimai ar tiesiog nesusigaudymas

Vos Želifovskis pradėjo žygį į Vilnių, iš Suvalkų per Vilkaviškį į Vilnių nuskubėjo Tautų Sąjungos karinė misija. Jos vadovas Sardinj pareiškė: Lenkija brangiai užmokės už savo pažadų Tautų Sąjungai sulaužymą — nepulti Lietuvos. Tačiau Želigovskį sumušus ties Širvintais - Giedraičiais ir tam pačiam Sardinj dedant pastangas sustabdyti mūšius, jis staiga pradėjo giedoti visai kitą giesmę. Lietuvių pareiškimą, kad Želigovskio kariuomenė yra reguliarios lenkų armijos dalis, Sardinj priėmė kaip lietuvių nenorą sustabdyti kautynes. Jis pareiškė, kad Želigovskio užimtos sritys ir jų ateitis turi būti nuspręsta prie derybų stalo. Ligi to laiko kariuomenės stovi dabartinėse pozicijose. Peršasi mintis, kad Sadinj ir jo padėjėjai jau buvo lenkų papirkti, nes jie patys juk tikrąją padėtį puikiai žinojo.

Kyla klausimas, o ar Lietuvos vyriausybė žinojo apie Želigovski užsimojimus. Taip. Dar rugsėjo mėnesį telegramose Lietuvos atstovams užsieniuose buvo pranešta, kad lenkai ruošiasi pulti Vilnių ir todėl atstovai buvo paraginti imtis diplomatinės akcijos. Atstovai savo pareigas atliko, tačiau Lietuvos vyriausybė ir kariniai vadai nepasistengė sustiprinti Vilniaus gynybos. Jie manė Vilnių išlaikyti sąjungininkų užtarymu ir parama. Kaip jau minėjome, tada Lietuvos valdančiuose sluoksniuose buvo įsitikinimas kažkokia vakariečių magija. Lietuva daug ko nustojo, besąlyginiai pasitikėdama sąjungininkais vakaruose. Želigovskio smurtas sutrukdė Lietuvai sukurti nemažą valstybę su sostine Vilniumi centre.

Iš kitos pusės, tuometiniai karo vadovai paliko Vilnių beveik be jokios apsaugos. Girdi, nebuvo kariuomenės. Lietuva iš visų trijų Pabaltijo valstybių turėjo daugiausia gyventojų, daugiausia priešų, bet mažiausią skaičiumi kariuomenę. K. Žukas atsiminimuose aiškina, kad Želigovskio puolimo metu, Lietuvos kariuomenės vadas gen. Žukauskas Radviliškyje pas grafą Pšezdzieckį tris dienas medžiojo. "Ar ta medžioklė pas grafą Pšezdieckį nebuvo tik lenkų tyčia surežisuota, kad lemiamu momentu mūsų kariuomenė liktų be vado".[31] Įtarimą padidina jau vėliau, POW sukilimą aiškinant. Matote, to sukilimo numatytą dieną Žukauskas, tarsi visai pripuolamai, buvo Vilniuje. Išaiškinta, kad tos organizacijos planuose gen. Žukauskas buvo numatytas Lietuvos diktatoriumi. Žukauskas niekada neslėpė savo palankumo lenkams.

Bet didžiausią lepsusą Lietuvos kūrimo pradžioje yra padariusi Valstybės Taryba su A. Smetona prieša-

kyje, paskirdama Voldemarą pirmojo Lietuvos ministerių kabineto pirmininku, krašto apsaugos ir užsienio reikalų ministeriu. Net ir genijui tiek postų aprėpti būtų per daug. Tiesa, Voldemaras buvo gabus vyras, puikus profesorius, kultūrininkas, bet joks organizatorius. Priedo dar buvo įsikalęs sau į galvą nepraktiškas idėjas, kurios vos nepražudė Lietuvos. "Voldemaras dar prieš pirmos vyriausybės sudarymą ir, tą vyriausybę sudaręs, buvo Lietuvos kariuomenės kūrimo priešininkas. Jo išmanymu, pakanka paskelbti Lietuvą neutralia valstybe, ir tuo pačiu ji bus išgelbėta nuo visokių pavojų iš kaimynų pusės. Neutralitetas, Voldemaro teigimu, turėsiąs atstoti Lietuvos kariuomenę. Prie Lietuvos gynimo nuo priešų, šalia neutraliteto, girdi, prisidės dar tos spygliuotos vielų tvoros, kurios iš visų pusių supo Vilnių. Voldemaro teorijos nesugriovė ir tas faktas, kada pirmasis Lietuvos finansų ministeris Martynas Yčas tas vielų tvoras perdavė kažkokiam Vilniaus pirkliui ir tą pinigų sumą, kuri buvo gauta už tas parduotas vielas, užregistravo valstybės iždė kaip pirmą lietuviško iždo pajamą. Voldemaro teigimu, pakako turėti tik kariuomenės vadovybę. Atsiradus reikalui, kareivius nesunku mobilizuoti į reikiamą frontą. Tapęs pirmuoju min. pirmininku, Lietuvos kariuomenės organizavimą pavedė rusui gen. Kondratavičiui, kuris suorganizavo štabo skyrius . . . Kartais į Vilnių susirinkdavo didelis lietuvių karininkų skaičius. Reikėjo matyti tą nusivylimą ir pyktį, kai tas idealiai lietuviškas karininkų kadras minėtam štabe buvo iš anksto traktuojamas to paties ruso, kuris lietuvius niekino caro žudikais . . . Nemaža jų tada glaudės prie lenkų legionų, organizuojamų Davbor Mosnickio. Kiti sugrįždavo atgal sugelta širdimi į tėviškes, o Vilniaus gatvėse vaikšto lenkų partizanai, pašiepdami Valstybės Tarybą".[32]

Ne kitaip šis naivus vyras Voldemaras nurodė ir pirmosios Lietuvos vyriausybės programinėj kalboj kaip ministeris pirmininkas 1918 m. lapkričio mėn. 15 d.: "Karo mes su niekuo nevedam ir nė vienas iš mūsų kaimynų — vokiečių, lenkų, ukrainų, rusų, latvių — neturi pamato ant mūsų užsipuldinėti. Taigi didelių spėkų rubežiams saugoti mums ir nereikės".[33]

Šitokio, tiesiog vaikiško naivumo iš vadovaujančio asmens išvadoje, Lietuvos karinių pajėgų organizavimas buvo neatitaisomai suvėluotas. Jeigu iš pat pradžių būtų griebtasi organizuoti ginkluotas pajėgas — karininkų ir vyrų buvo , — o ne vien tik apsiriboti popieriniu štabu ruso vadovaujamu, tai be abejo nei Vilniaus, nei Suvalkų, nei Palangos klausimai nebūtų iškilę ir mūsų valstybės ribos kitaip atrodytų. Deja, vyrų prie darbo neprileista, nes vadovavo nepraktiškas naivus profesorius. To išvadoje, kada Vilniuje jau maišėsi, tegul nudriskę ir alkani, bet ginkluoti lenkai, mūsų lietuviškas popierinis štabas neturėjo net poros vyrų iždui pasaugoti: "Kilo baimė, kad kas neišplėštų mūsų valstybės iždo. Todėl kreipiausi prie krašto apsaugos vice-ministerio Kondratavičiaus, prašydamas paskirti apsaugą iždui. Jis man tada pažadėjo, bet praėjo kelios dienos, o kareivių neatsiuntė. Aš vėl pasitikęs gen. Kondratavičių Taryboje sakau: "Ponas generole, kada atsiųsi kareivius?", o jis atsako: "znaete, g. ministr, kakaja dosada, ja dal

prikaz komandiru I polka i komandiru II polka, a oni mne otvetili, cto ni odnogo nižnego čina net". Nebuvo kas daryti . . . Nutariau pats suorganizuoti sargybą".[34]

Dar aiškiau ir beveik piktai pasisako savanoris kūrėjas savo atsiminimuose apie 1918-19 metus. Juozas Švaistas "Dangus debesyse" apie tuometinę Lietuvos Tarybą Vilniuje atsiliepia: "Taryba nerodo ypatingo veiklumo nei galios. Dalis jos svyruoja ir ieško Lietuvai karaliaus. Jokių ginkluotų pajėgų neorganizuoja. Tuo tarpu apie Vilnių spiečiasi bolševikai ir lenkų partizanai" (p. 171). Gi toliau dar prideda tragišką vaizdą: "Sausio ž d. bolševikai užėmė Vilnių. Mūsų vyriausybė, pasitikėdama gerų žmonių valia ir gal Viešpaties Dievo apvaizda, jokios kariuomenės neturėjo ir niekur pasipriešinti negalėjo. Skubiai su visomis įstaigomis ir bylomis turėjo nešdintis į Kauną" (p. 188).

Kai sąžinė pabunda

Kaip jau minėjome, Pilsudskis, tapęs Lenkijos diktatoriumi, dažnai gana grubiai atsiliepdavo apie lenkus. Jis neslėpdavo norįs, kad vietoj lenkų, apie jį būtų lietuviai. "Net Vilnių nuo Lietuvos atplėšęs, pats iš jos bajorų giminės kilęs, Varšuvos maršalas Juozapas (Gioniota) Gineta Pilsudskis, ne tik viešai pagerbė Vilniuje garsių didžiųjų Lietuvos kunigaikščių atminimą, bet dažnuose pokalbiuose su lenkais neslėpė už juos statąs tuos pačius politinius priešus lietuvius".[35]

Kiekvienas žmogus, jeigu jis nėra visiškai užkietėjęs, jaučia tam tikrą vidinį nerimą už padarytą neteisingą veiksmą ar nuoskaudą. Tam nerimui nuraminti žmogui reikia atvirai išsikalbėti, kitais žodžiais tariant — reikia atlikti išpažintį. Pilsudskis irgi, matyt, jautė, kad lietuvių tautai ir savo gimtąjam kraštui yra padaręs kruviną nuostaudą, apipintą su klasta ir apgaule. Jautė norą pasakyti tikrą tiesą. Todėl pasitraukdamas iš valdžios 1922 m. gruodžio 6 d., Pilsudskis suruošė iškilmingą atsisveikinimo balių. Baliaus metu, Anglijos, Prancūzijos, Amerikos, Italijos ir kt. diplomatų akivaizdoje, Pilsudskis tą savo vidaus nerimą išreiškė šiais žodžiais: "Ponai, kadaise turėjau pasakyti, kad generolas Želigovskis nepaklausė mano įsakymo ir užėmė Vilnių. Šiandien, kai aš esu paprastas pilietis, jaučiu savo pareigą atitaisyti tą savo teigimą (mūsų akyse ne teigimas, bet biaurus melas, padaręs neatitaisomą nuoskaudą tautai) ir atpalaiduoti Želigovskį nuo bet kokios atsakomybės. Jisai veikė mano įsakymu ir savo lojalinėje kario sąžinėje nesutiko imtis formalių maišto aktų. Turėjau imtis net sankcijų, kad įtikinčiau jį nereikalauti instrukcijų raštu maištui sukelti".[36]

Pilsudskis išpažintį atliko. Jis viešai atpalaidavo Želigovskį nuo padarytos klastos, išreiškė savo vidinį knietėjusį nerimą už nešvarų darbą, bet lietuvių tautai už nuoskaudą savo atgailos neišdrįso viešai pareikšti. Laikydamas save lietuviu, Pilsudskis savo darbais tapo savos tautos išgama, nuėjęs svetimiesiems tarnauti. Kasmet Pilsudskis dūsaudavo prie Druskininkų ant Nemuno kranto. Tų savo dūsavimų tikrosios priežasties jis niekam nepasakė. Visa tai jis nusinešė su savim į kapus. Tiesa, Vilniui Pilsudskis atidavė savo širdį, bet už padarytas kruvinas nuoskaudas, lietuvių tauta tai širdžiai jokių sentimentų nejaučia. Kūną Pilsudskis

padovanojo Varšuvai.

Pilsudskio nusistatymą Vilniaus klausimu ir bendrai lietuvių - lenkų problemų reikalu, yra palikęs Prancūzijos ambasadorius Varšuvoje Laroche: "Pilsudskis daug kartų jam sakėsi esąs ne lenkas, o lietuvis, bet į Lietuvą žiūrėjo be jokių sentimentų, o vadovavosi išimtinai lenkiškais apskaičiavimais. Vilniaus jis nenorėjęs Lietuvai duoti dėl strateginių sumetimų ir jokie sentimentai čia negalėjo paveikti".[37] Praėjusis pasaulinis karas betgi įrodė, kad visa Pilsudskio strategija buvo nieko verta. Ji supliuško nelyginant muilo burbulas, palikdama tiktai žiaurią nuoskaudą lietuvių tautai, patirtą iš lenkų rankos. Pagrobtos lietuvių bei ukrainiečių žemės pačiai Lenkijai atnešė pagreitintas nelaimes. Stipri nepriklausoma Lietuvos valstybė Lenkijos pašonėje, su gerais kaimyniniais santykiais, Lenkijai būtų buvęs daug naudingesnis partneris, negu nenatūraliai išpūsta Lenkija su koridoriniais apendicitais svetimose žemėse.

Iš abiejų lietuvių tautai nešusiems apgrobimo nelaimes vyrų tiktai vienas Želigovskis viešai atidengė savo sąžinę. Jis nedrovėjo prisipažinti padaręs nuoskaudą — bent ją jautė ir žinojo: "Kai rusai ėjo į Vilnių, čia buvo ir Želigovskis. Jis norėjęs bėgti į Lietuvą, bet sąžinė neleidusi, nors buvęs tikras, kad lietuviai nebūtų jam nieko pikto darę. Galvojęs pasiduoti rusams, bet paskui išbėgo į Rumuniją, o iš ten į Paryžių".[38]

Susumuojant želikovskiadą

Želigovskiados komedijai pavaizduoti labai vykusį vaizdelį atpasakoja M. Krupavičius. Jis 1935 m. lankėsi Čenstakavoj, Lenkijoje, amatininkų parodoje. Ta proga suruoštose vaišėse jis sutiko Vilniaus krašto lietuvį: "Jaunas išvyko į Lenkiją ir ten įklimpo amžinai. Vedė lenkę. Šeima lenkiška. Pats jau nekalba lietuviškai . . . Ant stalų gėrimų ir valgymų daug. Dalyviai tomis Dievo dovanomis naudojasi visa burna. Įkaito ir pasipylė kalbos. Paėmė žodį ir mano tautietis. Po trumpos įžangos jis pasisako esąs kiaulė, latras, savos tėvynės išdavikas, už degtinės stiklelį pardavęs Lietuvos sostinę lenkams ir t.t. Pagal jo pasakojimą buvo taip: vidurio Lietuvos — Litwa Srodkowa — seimo rinkimus prievarta, net su policijos pagalba, gabeno iš Lenkijos visus, kas tik buvo kilęs iš istorinės Lietuvos su jų visom šeimom. Nemaža tuo vardu pridengtų buvo nuvežta ir tikrų lenkų, kurie niekada nebuvo Lietuvos matę. Visus vežė ten ir atgal nemokamai. Nemokamai taip pat buvo maitinami ir net girdomi. Atvežtuosius laikė apsvaigintom galvom . . . Baigdamas savo kalbą mano "tautietis" jau pro ašaras pasakė: kad jis esąs Judas, nes pardavęs savo tėvynę Lietuvą. Jam už tai Dievas nedovanosiąs, bet ir Lenkiją prakeiks už tokius darbus . . . Tai buvo nuoširdus pabudusios sąžinės balsas, kuris jam nuo seniai ramybės ir naktimis neduodavo. Visi kiti pietų dalyviai sėdėjo kaip perkūno pritrenkti. Kitą dieną nuėjau pas savo "tautietį' atsisveikinti. Šeima nesirodė. Jis man pats pasisakė, kad už vakarykščią kalbą jam teks nukentėti, bet jis nesigailįs ją pasakęs, nes nuo želigovskiados seimo rinkimų jis neturėjęs ramybės. Dabar jis ramus, kaip po išpažinties".[39]

Kaip jau anksčiau pastebėjome, nei Pilsudskis, nei Želigovskis padarytą gilią lietuvių tautai žaizdą taip skau-

džiai nepergyveno, kaip tik minėtas tautietis. Per 19 valdymo metų Vilnijoje lenkai brutaliomis priemonėmis išnaikino didžiules lietuvybės sritis. Lenkų atsiektais rezultatais pasinaudojo rusai, priskirdami dideles aplenkintas sritis prie Gudijos. Lenkai ligi šiol tebevaldo Pilsudskio - Želigovskio pagrobtą kiaurai lietuvišką Suvalkų - Seinų kraštą. Nors dabar jau yra tiek Lietuva, tiek Lenkija abidvi komunistinės "brolišios respublikos", tačiau apie tikrą brolybę jokios kalbos nėra. Lenkai net negalvoja atitaisyti "buržuazinės" Lenkijos dvarponių padarytą skriaudą Lietuvai. Priešingai. Katalikas Lomžos vyskupas nuėjo tiek toli į pagonybės laikus ir nuslydo tiek toli nuo jo paties skelbiamos Evangelijos, kad neleidžia lietuviškų pamaldų tuščioje Seinų katedroje. Remdamasis lenkomanu Višinskiu ir kažkokiu sustabarėjusiu šovinistu katedros klebonu Lomžos vyskupas sviedžia į šalį Evangeliją, o pirmoje vietoje pastato lenkišką šovinizmą. Neteko girdėti kitose katalikiškose tautose panašių barbariškų atsitikimų dvidešimtojo amžiaus gale po Kristaus gimimo, dargi operuojant su tokiu naiviu, nesubrendusio vaikučio argumentu: esą, lietuviškų pamaldų leidimas katedroje suskaldys Lenkijos tikinčiuosius. Pilsudski - Želigovski, kelkis iš karsto naujai klastai ir apgaulei!

Kažin, ar kitose tautose buvo panašūs atsitikimai, išskyrus išdavikus, kad vienos tautos sūnus, tarnaudamas ir skriausdamas savo kilmės tautą svetimosios naudai, būtų įsitikinęs darąs savo kilmės tautai gerą darbą. Gente lituanus, natione polonus, atrodo, yra vienintelis atsitikimas moderniųjų tautų gyvenime. Norėtume tikėti ir prašyti tautų Valdovą, kad panašių bandymų mūsų tautai neatsiųs ir, su laiku, leis atitaisyti tą didžiąją skriaudą. Lietuvos šlėktai Liublino unijoje primestas šūkis: sum gente[40] lituanus, natione polonus — Pilsudskyje ir Želigovskyje atsiekė nelaimingo atminimo Žečpospolitos atbaigimą. Šis istorinis nesusipratimas, kaip ir pačios Jadvygos stumte stūmimas į Jogailos glėbį — kainavo tiek ašarų, kraujo. Žuvo geriausias ano meto lietuviškas elitas kartu su pačia Lenkija. Mūsų dienose, tarsi karčios atrūgos anos niūrios prabėgusios praeities — Pilsudskio - Želigovskio aferos dėka — prarasta labai brangių etnografinių lietuviškų žemių su dalimi tautos. Tautinės gėdos vietoje, Lietuvos laisvės dienose, pražydo nauja gėlė: sum gente et natione lituanus. Ši gėlė tolydžio vis aiškiau žydi ir, Dievuliui laiminant, ją pastebės nutautusių brolių ir sesių akys pietuose, rytuose ir šiaurėje. "Pilsudskis, Želigovskis buvo tos nunokusios aristokratijos vaisiai, kurie save laikė lenkais ir lietuviais, kurî paliko sustingusi lyg staigaus šalčio užgriebta ežero banga ir savo sustingime vėliau buvo nušluota tautinio lietuvių atgimimo sąjūdžio bangos ir prie to sąjūdžio nepritapę išėjo tarnauti svetimiesiems prieš savo tautą ir tėvynę, padarydami tiek žalos, kančių ir kraujo aukų. Lietuvių tautai daug gero padaręs Baranauskas irgi nesuprato atgimimo sąjūdžio. Tiktai tarp anų dviejų pirmųjų ir Baranausko yra didelis skirtumas. Baranauskas "tautai padėjo išsilaikyti lietuvybę, o pats tai lietuvybei pražuvo . . . Naujai susiprantančios Lietuvos tūlas inteligentas vadino jį išgama, o vienas karštesnysis paniekai at-

siuntęs jam net pastipusį šunį".[41] Tikėkime, kad Pilsudskis ir Želigovskis yra paskutiniai mohikanai, gimę lietuvių tautoje ir, nukeliavę pas lenkus, nešė lietuvių tautai ir valstybei nelaimes, kančias ir ašaras. Tikėkime, jog Dievas duos, kad ateities lietuviškos kilmės vaikai atneš tautai ne tiktai tą, ką pastarieji prarado, bet ir daug daugiau, neišskiriant džiaugsmo ir laimės.

Prie bendros Želigovskiados charakteristikos tenka pridėti ir virvutes. Jų buvo politinių ir paprastų. Dėl Vilniaus sąjungininkai, ypatingai anglai, lenkams patampė gerokai politinių virvučių. Tačiau tai buvo žodiniai nervų bandymai, o ne veiksmai. Pačiame Vilniuje gi atsirado dvi virvutės, kurios veiksmais lenkams nervus gadino. Viena iš jų buvo Aušros Vartuose prie stebuklingojo Marijos paveikslo. 1920 m. sausio 25 d. Pilsudskis su iškilminga svita ir popiežiaus nuncijumi Lenkijai arkivyskupu Ratti (vėliau popiežius Pijus XI), atvyko į Vilnių. Nors Pilsudskis, anaiptol, nebuvo iš pamaldžiųjų, bet šiuo atveju neišvengiamai reikėjo aplankyti ir Aušros Vartus. "Nuncijui ir Pilsudskiui suklaupus prieš Marijos altorių, turėjo būti atidengtas stebuklingasis paveikslas . . . Zakristijonas Gylys ėmė traukti virvutes, kuriomis atidengiamos užuolaidos, bet jam nepavyko. Susijaudinęs pribėgo Aušros Vartų klebonas. Traukinėjo virvutes, bet ir jam nepavyko atidengti paveikslo. Pilsudskis atsikėlė ir išėjo iš koplyčios. Nuncijus palaimino žmones iš koplyčios balkono ir tuo visos iškilmės baigėsi. Svečiams išsiskirsčius, klebonas susirūpino, kas ten galėjo atsitikti. Patraukė virvutes ir užuolaidos atsiskleidė.[42]

Kita nesėkmė lenkus ištiko Gedimino kalne. Čia irgi virvutės atkakliai priešinosi okupantui. Kun. J. Krikščiukaitis tuo metu lankėsi pas anuometinį Vilniaus vyskupą J. Matulaitį. "Abu su vyskupu žiūrėjome pro langą iš trečiojo aukšto, kaip didžiąja gatve atsišaudydami lietuviai traukėsi, o lenkai, taip pat šaudydami, juos sekė. Paskui pro langą stebėjau, ką lenkai darys su lietuvių vėliava, kuri plevėsavo Gedimino kalne. Matėme, kaip ilgai trukčiojo virvę vėliavai nuleisti, bet toji nesidavė. Paskui kažkoks drąsuolis civilis įsluogė vėliavos kartin ir vėliavą nukabino. Vėliau buvo iškelta lenkų vėliava, kurią per porą dienų vėjas nudraskė".[43]

Nuomonės

Kadangi Anglija Lietuvos nepriklausomybės atstatymo metais buvo pasaulinė galybė, diktavo savo valią ne tik mažoms, bet ir didelėms tautoms, tai vertėtų dirstelėti į jų nuomonę apie Pilsudskį ir tuometinę Lenkiją. Prancūzai tuo metu be jokių išimčių rėmė didelės ir galingos Lenkijos (buferinės valstybės tarp Vokietijos ir Rusijos) idėją. Tam tikslui prancūzai aukojo lenkams ne tik Lietuvą, bet ir gudus bei ukrainus. Tuometiniai prancūzų politikai, neišskiriant ir jų kariuomenės vadą Fošą, buvo labai siauro akiračio. Tarsi akli kačiukai, kniaukdami visose Europos pakampėse, pūtė lenkišką burbulą lyg norėdami — juo didesnį išpūsi, tuo greičiau susprogs. Anot JAV prezidento Rossevelto: "Lenkija buvo įvairių bėdų šaltinis per paskutinius penkis šimtus metų".[44] Prancūzai tą bėdų šaltinį dirbtinai ugdė. Galime drąsiai tvirtinti, jei ne prancūzai, Lietuvos valstybės žemėlapis būtų

visai kitoks (žiūrėk, kad ir prezidento Wilsono Lietuvos atstatymo planą) ir mūsų padėtis, kad ir dabartinėje situacijoje, be abejo būtų visai kita.

Tuo tarpu Anglija lošė daugiau vidurio vaidmenį ir ne visada sutiko su prancūzais, "galingos Lenkijos" atstatymo klausimais. Kaip ir visi imperialistai, taip ir anglai, mažųjų tautų klausimu buvo abejingi. Abejingi jie buvo ir atsistatomos Lietuvos atžvilgiu, tačiau nors nepūtė besąlyginiai nenatūralų Lenkijos burbulą. Pirmasis Lenkijai anglų pasiuntinys H. Rumbold, 1920 m. birželio mėnesyje rašė į Londoną: "Aš niekad neslėpėau savo nuomonės, kad dirbtinai sudarytos buferinės valstybės bus vien tik nesusipratimų šaltinis ateityje".[45] Mes iš savo pusės galime pridėti, kad dirbtinai išpūsta anglų imperija buvo pasaulio bėdų šaltinis paskutinių kelių šimtmečių bėgyje. Tas pats anglų pasiuntinys abejingai žiūrėjo ir į pačius lenkus. "Lenkai išgyveno jau keletą rimtų pamokų, tačiau, teks pažiūrėti, ar jie iš jų nors išmoko. Aš bijau, kad dar praeis daug metų, kol ši nerami tauta nusiramins ir taps Europos sandaroje pastovumo elementu".[46]

Prancūzų gen. Veiganas, gynęs Varšuvą nuo bolševikų, buvojęs Lenkijoje neilgą laiką, be abejo, kaip paprastai generolams atsitinka — neturėdamas mažiausio supratimo apie Pilsudskio kilmę — pastebėjo Pilsudskio visiškai skirtingą būdą negu patys lenkai, kurie, anot Veigano, yra pilni neišlyginto optimizmo. Pilsudskis į reikalus žiūrįs daug realiau ir praktiškiau, nors jaučiasi labai vienišas, nepasitiki aplink jį susispietusiais žmonėmis, karštas Rusijos priešas, žymi asmenybė, bet nedidelio intelekto: "Mano tvirta nuomonė, kad kol Pilsudskis bus valstybės galva, Lenkija vis bus įsivėlusi į neramų ir kreivą politikos kelią".[47]

Rumboldui išvykus į Angliją, jo vietą užėmė P. Loraine. Apie Pilsudskį jis susidarė šitokią nuomonę: "Pilsudskio pagrindinė silpnybė yra jo įsitikinimas, kad jis yra pirmos rūšies karinis genijus . . . Mažiausia kritika jo karinių žygių ir reikalų būna karčiai atmetama ir tokiam kritikui maršalas pasidaro amžinu priešu".[48] Ypatingai būdavę sunku su Pilsudskiu spręsti finansinius bei ekonominius klausimus, nes jis niekada tokiais klausimais nesidomėjęs. Jam terūpėję kariniai reikalai. Apie tuometinę bolševikinę valdžią Maskvoje Pilsudskis išsireiškęs, kad ten yra daugiausia žydai ir kitokios pasaulio padugnės.

1926 m. Anglijos pasiuntiniu Varšuvoje buvo M. Muller. Jis Pilsudskį štai kaip apibūdino: "Pilnas tuštybės ir įsivaizdavimo. Tai ryški šio asmens būdo žymė . . . Pilsudskis nėra normalus žmogus . . . Jis net nėra tvirtas savo paties įsitikinimuose . . . Jis nepajėgia užbaigti savo paties pradėtą projektą. Pav., jis turėjo pakankamai drąsos įsakyti gen. Želigovskiui pagrobti Vilnių — tuo užtraukdamas Aliantų vyriausybių pyktį — tačiau, nužygiavęs iki Vilniaus, jis atsisakė tęsti žygį į Kauną, nežiūrint fakto, kad būtų galėjęs lengvai tą padaryti ir, paėmęs Kauną, jis būtų sutaupęs savo kraštui daugybę sunkumų".[49] Čia, kaip matome, anglas visiškai nuvažiavo nuo bėgių ir pasimetęs, padarė tik anglui būdingas išvadas. Kaip visi šiandien

(tęsinys 65 psl.)

THE WHITE HOUSE
WASHINGTON

1982 m. gegužės 21

Man malonu perduoti šilčiausius sveikinimus Amerikos Baltų Laisvės Lygai ir visiems dalyvaujantiems Žmogaus teisių pietuose.

Dėkoju Lygai už jos ištikimybę laisvės principams ir laisvės siekimą visai žmonijai, o ypač jos rūpimiems Baltijos kraštams: Lietuvai, Latviai ir Estijai.

Baltijos kraštų amerikiečiai ypač gerai supranta neįkainuojamą laisvės vertę. Leiskite man užtikrinti, kad visi mūsų piliečiai gyvena jūsų viltimi, kad vieną dieną jūsų kilmės kraštai prie Baltijos jūros atgaus laisvę.

Jungtinės Amerikos valstybės ir toliau pripažįsta laisvas Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybes ir niekada nepripažins tų valstybių jėga inkorporavimo į Sovietų Sąjungą.

Mes pasiliekame tvirtai įsipareigoję už laisvo apsisprendimo principą ir visų žmonių teisę pasirinkti valdžios formą, kokioje jie norėtų gyventi.

Su geriausiais linkėjimais jūsų labai maloniam vakarui ir sėkmingai konferencijai.

Nuoširdžiai

RONALD REAGAN

Mylimai Motinai

A. A.
ANELEI ARDIENEI

Lietuvoje mirus, jos sūnų JUOZĄ ARDĮ, LFB Tarybos narį ir Clevelando LFB sambūrio pirmininką ir jo šeimą bičiuliškai užjaučiame ir kartu liūdime.

LFB TARYBA, CENTRO VALDYBA ir
CLEVELANDO SAMBŪRIS

(tęsinys iš 63 psl.)

puikiai žinome, Želigovskis žygiavo į Kauną. Tam tikslui jis atsidūrė ir prie Širvintų - Giedraičių. Lenkų kavalerijos brigada ne zuikių šaudyti atjojo net prie Kėdainių. Tai vis Kauno apsupimo manevrai. Tačiau ta brigada buvo gerokai lietuvių šaulių ir partizanų apdaužyta, kad vos pusgyvė sugrįžo atgal. Anglas visiškai nežino Širvintų - Giedraičių kautynių ir, greičiausia, žinoti nenorėjo, kaip paprastai, tokiais atvejais buvo praktikuojama lietuvių atžvilgiu tuometinių sąjungininkų. Raporte kaip peilio ašmenys kyšo apgailestavimas, kodėl lenkai nepaėmė Kauno. Daug sunkumų, girdi, Lenkijai būtų buvę sutaupyta. Kad tuo atveju pavergiama tauta, Mulleriui dėl to tik nusispjaut. Tai būdingas kolonijų pavergėjo šalies atstovo protavimas. Iš čia ar iš kito šaltinio nebereikalo kilo rusų įtarimas apie kurstymus. Mulleris rašo: "Pagaliau sovietų fantazijos galutinė pastanga buvo priskirti Britų paskatai tariamą marš. Pilsudskio planą pulti Lietuvą. Rusų laikraščiai tiesiog nurodinėjo, kad D. Britanija skatino Lenkiją pulti Lietuvą, kad tuo kompensuotų Lenkiją už Sileziją ir Dancigo koridorių".[50] Kas šiais laikais sugaudys, kieno pusėje buvo tada tiesa, bet raporto užuominos visai nedviprasmiškai pakiša Lietuvos užgrobimo pasiūlymą.

Želigovskiados istorijai vertėtų paminėti dar ir kitokį reiškinį. Kai rusai 1939 m. perdavė Lietuvai Vilnių su vos įžiūrimu ruoželiu teritorijos, visas kitas lietuviškas sritis nesigėdydami prijungti prie Gudijos, jau sugriuvusios Lenkijos tuometinis pasiuntinys Lietuvai Pr. Charvatas spalio 13 d. įteikė Lietuvai protesto notą. Esą Lietuva, perimdama Vilnių, pažeidė švenčiausius lenkų jausmus, nusikalto tarptautinei teisei ir pažeidė žmonijos moralės dėsnius.

Kaip matote, lenkai iš Želigovskiados aferos nieko nepasimokė ir negalvoja pasimokyti. Jie ir išeivijoje tebegieda, kad Vilnius ir Lvovas — tai lenkų žemės, kaip lygiai Punsko, Seinų, Suvalkų žemės. Kad Lietuva išleido apie 40,000,000 frankų pabėgėliams šelpti bei išlaikyti, tai dėl to nė ačiū nesusiprasta pasakyti iš valdiškų lenkų sluoksnių. Šiuo atžvilgiu lietuviškas priežodis sako: darai gera, gauni špygą. Neginčijama tiesa, suprantama, sąlygyje su lenkais ir jų pagrobtomis lietuviškomis žemėmis.

Kai mūsų pasiuntinys Prancūzijai P. Klimas užėjo į prancūzų užsienio reikalų ministeriją pasiteirauti nuomonės apie Vilniaus grąžinimą Lietuvai, tai tenai jokių priekaištų neišgirdo. "Priešingai, Hopenott pats aiškino, kad Lenkija vedė netikusią politiką su savo kaimynais ir kad teritorijos, kurias dabar užėmė sovietai, nebuvo lenkiškos ir kad tokia Lenkija daugiau nebūsianti niekieno interesuose".[51]

Išnašos

1 Pav., atsirado keli Vakaruose gyvenantieji kunigai, kurie ne padeda, bet trukdo Seinų lietuviams gauti pamaldas Seinų katedroje. Lenkai paleido mintį, kad liet. pamaldų įvedimas katedroje suskaldys tikinčiuosius, tarsi, lenkiškos pamaldos yra v i s ų tikinčiųjų vienytojos: polska wiara į polska jezika Dievui suprantama. Lietuviškai tai nei Dievas supranta, ir tikinčiuosius skaldo. Šovinistų lenkų kunigų burbulas įpūstas mūsiškiams, tarnaujantiems Kristaus

Evangelijai iš atbulo galo — trugdyti gimtąja kalba melstis katedroje.

1a JAV bendr. vald. paskelbė maldas už Lenkiją, o už išžudytus partizanus, už Sibire, kalėjimuose nukankintus ir tebekankinamus, už Gudijoje barbariškai nutautinamus, už Karaliaučiuje rusinamus, už kovojančius Lietuvos pogrindyje, tai tie gente lituanus, natione polonus nūdieninės liekanos maldų neskelbia ir nesimeldžia.

1b A. Mickevičius, rinktinė, Vilnius, 1955, Ponas Tadas, p. 252.

2 Dėl mišrių vedybų prel. M. Krupavičius pasakoja: "Kartą Itomlenskis (rusas), paėmęs už žieduoto piršto, paklausė: "Ar jau susižiedavai?". Žinoma, išsigyniau. "Girdėjau tavo apsilankymą pas mokytoją. Nedaryk kvailystės. Nevesk svetimos tautos žmonos. Jūs turite dauginti lietuvių inteligentų skaičių" (M. Krupavičius, atsiminimai, Chicago, 1972, p. 92).

3. Visas lenkų okupuoto Vilniaus krašto plotas buvo 32,440 kv. kilometrų, (vienas trečdalis Nepriklausomos Lietuvos). Rusai su Vilniumi "grąžino" tiktai 6,880 kv. kilometrų, o visas kitas lietuviškas žemes, jų pačių 1920 m. liepos mėn. 12 d. pasirašyta sutartimi, ją sulaužydami, priskyrė prie Gudijos, kur lietuviai naikinami barbariškomis priemonėmis.

4 J. Šalna, Rytų Lietuva, studia Lituanica IV, Chicago, 1980, p. 8.

5. J. Karosas, Kalba Vilniaus akmenys, Vilnius, 1963, p. 95.

6. A. Venclova, Jaunystės atradimas, Vilnius, p. 209.

7. J. Karosas, Kalba Vilniaus akmenys, Vilnius, 1963, p. 26.

8. A. Gerulaitis, Petras Klimas, Cleveland, 1978, p. 174.

9. J. Pilsudskio motina Bilevičiūtė, grafo Zubovo žmonos ir Lietuvos nepriklausomybės akto signataro S. Narutavičiaus žmonos sesuo.

10 A. Marcinkevičius-Mantautas, Pūtvis — gyvenimas ir raštai, Chicaga, 1973, p. 42.

11. G. Petkevičaitė-Bitė, Krislai, 1966, Vilnius, -. 573.

12 K. Grinius, Atsiminimai ir mintys, t. I, Tiubingene, Vokietija, 1947, p. 246-247.

13 Petras Klimas, Iš mano atsiminimų, Boston, 1979, p. 102.

14 A. Lukšytė, Pluoštas biogr. žinių apie prof. P. Skardžių, Dešimtoji pradalgė, London, 1980, p. 388.

15. Konradas Valenrodas, Mickevičiaus kūrinys, kur pagrobtas lietuvis jaunuolis pasidaro ordino magistru ir sąmoningai išduoda lietuviams kryžiuočių kariuomenę, tuo atkeršydamas už Lietuvos teriojimą.

16 St. Yla, Jurgis Matulaitis, Putnam, 1977, p. 205.

17. Lenkų pergalė prie Varšuvos, esą, įvykusi dar ir todėl, kad Stalinas, pavydėdamas Tuchaševskiui garbės, kritišku momentu sulaikė rezervus ir rusai turėjo bėgti nesulaukę pagalbos.

18 Mykolas Biržiška, Dėl mūsų sostinės, atsiminimai nuo 1919 liepos 1 d. ligi 1920 spalio 9 d., Londonas, Nida, p. 244.

19. Pilsudskis Želigovskiui nurodė, kad jokio raštiško įsakymo "sukilti" negausiąs. Užtenka žodinio įsakymo. Nepasisekimo atveju visas "sukilimo" pasėkas Želigovskis turįs sau prisiimti. Bet kokį karininkų nepaklusnumą "sukilti" Želigovskis turi numalšinti savo autoritetu, prisiimant sau bet kokias iš to išplaukiančias pasėkas, net ir tuo atveju, kai ir pats Pilsudskis išeis prieš jį. Didžiai susirūpinęs, jis išėjo iš Pilsudskio štabo, galvodamas, kokion balon įpuolė.

20 Tie Želigovskio minimi Lietuvos - Gudijos sūnūs buvo iš Varšuvos, Lomžo, Posnanės ir kt. Lenkijos vietų. Prie Širvintų - Giedraičių paimti belaisviai tai paliudijo ir savo kilmės dokumentais, kuriuos "nesuspėta" pakeisti".

21 Želigovskis — ryški gente lituanus ir natione polonus auka, tiek kančių ir nelaimių atnešusi lietuvių tautai kartu su "lietuviu" Pilsudskiu.

22. M. Krupavičius, Iš Želigovskio atsiminimų, Tėvynės Sargas, JAV, Nr. 2(12), 1955, t. V, p. 70.
23 M. Krupavičius, Iš Želigovskio atsiminimų, Tėvynės Sargas, JAV, Nr. 2 (12), 1955, t. V, p. 70.
24 Ten pat, p. 69.
25. K. Graužinis, Rytų Lietuva, stud. Lit. IV, Chicago, 1980, p. 455.
26 K. Žukas, Žvilgsnis į praeitį, atsim. Chicago, 1959, p. 325-326.
27 I. Šeinius, Raudonasis tvanas, New York, 1953, p. 10.
28 Viktoras Biržiška, Dėl mūsų sostinės, II laida, London, 1967, p. 101.
29. Vaižgantas, raštai t. II, Vilnius, 1957, p. 285.
30. J. Purickis, Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis, Londonas, Nidos leidinys, 1955, p. 145.
31 K. Žukas, Žvilgsnis į praeitį, 1959, p. 325.
32 M. Krupavičius, Atsiminimai, Chicago, 1972, p. 249-350.
33 m. Yčas, Lietuvos vyr. sudarymas, Pirmasis dešimtmetis, Londonas Nidos leid. 1955, p. 93.
34. M. Yčas, Lietuvos vyriausybės sudarymas, pirmasis dešimtmetis Londonas. Nidos leid. 1955, p. 111.
35 m. Biržiška, Lietuvių tautos kelias, t. I, Los Angeles, 1952, p. 3.
36 A. Gerutis, Petras Klimas, Cleveland, 1978, p. 108.
37. A. Gerutis, Petras Klimas, Cleveland, 1978, p. 146.
38. Ten pat, p. 183.
39. M. Krupavičius, Iš Želigovskio prisiminimų, Tėvynės Sargas, JAV, Nr. 2 (12, 1955, t. V, p. 71-72.
40 Dėl to lotyniško gente, gens, tentis... Esu pastebėjęs popiežių dokumentų (bulėse) rinkinyje, kad kreipinyje vokiečiams, prancūzams ir kitoms didesnėms tautoms naudojamas lotyniškas žodis natione, natio. Popiežiaus bulėje dėl Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo naudojamas gente — Gente Lituanorus. Kodėl kreipinyje į lietuvių tautą naudojama tas lotyniškas gente, o kitoms tautoms — natio, natione? Tuo klausimu parašiau pasiteiravimą Vatikano informacijų skyriuje. Atsakymas atėjo sekančiai: "Secretariat of State, from the Vatican, 1 March 1979. Dear Mr. Zumeris. Your inquiry about the use of the terms "natio" and "gens" in papal documents has been passed to this office. There is no practice of applying one of these near synonyms, rather than the other, to any particular country. With every good wish, I remain, Yours sincerely, Msgr. G. Coppa, Assessor". Nesu joks lotynistas, bet ir po šio atsakymo man nieko nepaaiškėjo. Lotyniškas gens, gente, gentis — man skamba lietuviškai giminė, gentis, kiltis, o tuo tarpu natione, natio — tauta. Tarp genties ir tautos, lietuviškoje terminologijoje, yra didelis skirtumas. Genčių tautoje gali būti, bet gentyje tautų ne. Gente lituanus, natione polonus yra tarpusavyje dideli skirtumai. Pirmosios reikšmė yra visiškai kita, negu antrosios. Negi ir lotynų kalba padėjo mūsų bajorams sumaišyti galvas ir suliedinti lituanus bei polonus į kažkokį kratinį, kuriame pasiklydo pilsudskiai, želigovskiai ir daug lietuviškos senosios bajorijos — tuometinio tautos žiedo — inteligentijos.
41 J. Brazaitis, Raštai, t. I, Chicago, 1980, p. 453 ir 454.
42 A. Kučas, Arkiv. J. Matulaitis Matulevičius, Chicago, p. 317-318.
43 Ten pat, p. 329.
44 N. N. Bethell, The Last Secret, Forcible repatriation to Russia.
45 Z. R. Karys, Nr. 7 (1494), 1973, Brooklyn, p. 237.
46 Cituota iš ten pat, p. 237.
47 Cituota iš ten pat, p. 237.
48 Cituota iš ten pat, p. 237.
49 Z. R. Karys, Nr. 7 (1494), 1973, Brooklyn, p. 238.
50. Cituota iš ten pat, p. 238.
51 A. Gerutis, Petras Klimas, Cleveland, 1978, p. 175.

NAUJI LEIDINIAI

Juozas Brazaitis. RAŠTAI. III tomas. Literatūros baruose. Knygų vertinimai. Tautosaka. 1982 m. Redakcinė komisija: Alina Skrupskelienė ir Česlovas Grincevičius. Aplankas ir viršelis Ados Sutkuvienės. 568 psl. kietais viršeliais "Į Laisvę Fondo lietuviškai kultūrai ugdyti" 13-sis leidinys. Kaina 15 dol. Gaunama pas leidėją: 5620 S. Claremont Ave., Chicago, ILL. 60636 ir pas platintojus.

Redaktorių pastabose apie tretįjį Juozo Brazaičio raštų tomą sakoma: "Pirmąją dalį sudaro studijiniai straipsniai, kuriuose įžvalgiai ir taikliai, su autoriui įprastu gilumu ir dėmesiu tiek kūriniui, tiek kūrėjui nagrinėjamas kuris nors mūsų literatūrinės kūrybos laikotarpis arba svarstoma estetinė, istorinė ar idėjinė jos problema, dėl vienos ar kitos priežasties pasidariusi itin aktuali ano meto skaitančiai lietuvių visuomenei . . .

Antrojoje tomo dalyje skaitytojas ras išeivijoje ir nepriklausomoje Lietuvoje išleistų veikalų vertinimus. Tai įvairios žurnaluose bei laikraščiuose paskelbtos recenzijos.

Trečioje daly sudėta tautosaka — Brazaičio ypač mėgstama ir atsidėjus tirta sritis. Tai tautosakos temomis parašyti straipsniai ar jai artimų sričių veikalų recenzijos".

Dr. Jonas Grinius. GROŽIS IR MENAS. Estetikos pagrindai. Su 37 iliustracijomis. Antrasis papildytas leidimas, Roma, 1982, 400 psl. Didelio formato. Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos leidinys, Piazza della Pilotta 4, Roma, Italija.

Šio veikalo 327 puslapiai perspausdinti fotostatiniu būdu tokie, kokie jie buvo pirmoje knygoje, kurią išleido V. D. Universiteto Teologijos - Filosofijos Fakultetas Kaune 1938 metais. Likusis knygos tekstas yra visiškai naujas. Lietuvių Fondas prisidėjo prie knygos išleidimo.

L. K. M. Akademija išeivijoje yra išleidusi 46 kapitalinius veikalus, jų tarpe ir du šio autoriaus — "Veidai ir problemos lietuvių literatūroje", I tomą — 1973 m. ir II — 1977 m. Romoje.

JAV LB TRYS DEŠIMTMEČIAI. Redagavo Balys Raugas. Viršelis Jono Stelmoko, 374 psl. Išleido JAV Lietuvių Bendruomenės Krašto valdyba 1982 m.

Tai plačios apimties leidinys, nušviečiąs LB praeitį ir dabartį. Be JAV LB Krašto valdybos pirm. Vytauto Kutkaus įžanginio žodžio, be LB garbės pirm. prel. Jono Balkūno žodžio ir Algirdo Budreckio 30-čio apžvalgos, leidinys pateikia 10 apygardų ir jose veikiančiųjų apylinkių darbus kultūrinėje, švietimo, socialinėje ir visuomeninėje srityje.

Atskiruose straipsniuose apibūdinamos švietimo, Socialinių reikalų, Visuomeninių reikalų ir Kultūros tarybos darbai, Jaunimo sąjunga ir LB lėšos. Įspūdinga Lietuvių Fondo istorija.

Leidiny gausu nuotraukų ir statistinių duomenų.

Gaunama pas spaudos platintojus.

Spausdino Franciscan Press, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207.

Česlovas Butkys, TEISĖJO ATSIMINIMAI. Aplankas ir viršelis Jonės Karūžaitės. 318 psl. 1982. Spaudė "Draugo" spaustuvė. Lietuviškos knygos klubo leidinys, 4545 W. 63rd St., Chicago, ILL. 60629. Kaina 10 dol.

Kauno miesto teisėjo, Kauno apygardos teisėjo, Žemės tvarkymo komisijos nario, Vyriausio tribunolo teisėjo, Dotnuvos, Vilniaus ir Pabaltijo universitetų profesoriaus, Braunschweigo lietuvių gimnazijos direktoriaus, spaudos bendradarbio, teisinių studijų, sceninių veikalų, komedijų, operečių libretų autorius šioje. atsiminimų knygoje vaizdžiai pasakoja savo gyvenimo istoriją. Č. Butkys, gimęs 1894 m. Rygoje, per savo atsiminimų puslapius nuveda skaitytoją trumpais epizodais į lietuvių išgyvenimus bolševikų revoliucijos pradžioje, į atsikūrusios Lietuvos teisinį ir kultūrinį gyvenimą ir

emigraciją Vokietijoje. Knyga suskirstyta į keturias dalis: Vaikystė ir mokslo metai, Penkeri metai Pietų Rusijoje, Jis gyveno greta mūsų ir Gyvenimas Vokietijoje. Žody skaitytojams poetė Vladė Butkienė-Čekonytė pastebi: "Česlovo Butkio atsiminimai įdomūs ne tik teisininkams, bet ir kiekvienam lietuviškos knygos mėgėjui ir rėmėjui, neišskiriant nei jaunosios kartos, kuri domisi nuotykingu lietuvio gyvenimu".

Aurelija Balašaitienė. SUSITIKIMAS PAMARY. Novelės. Viršelis Jūratės Balašaitytės-Salerno. Išleido Vilties leidykla, 6116 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio 44103. Kietais viršeliais, 215 psl. Kaina 8 dol.

Mūsų periodikos uoli bendradarbė ir beletriste, dažnai pasisakanti mūsų lietuviškojo gyvenimo kasdienybės klausimais, jau ir anksčiau yra spausdinusi novelių, kelionių įspūdžių, sukūrusi "Vilniaus pilies legendos" libretą, kuriam muziką parašė komp. Aloyzas Jurgutis, dabar debiutuoja su pirmuoju novelių rinkiniu.

Rinkiny aštuonios novelės: Ponios Varputienės puslapis, Ir tokių reikia, Pėdos sniege, Laimė nelaimėje, Raudonas automobilis, Abejonių valanda, Kelionė į niekur ir Susitikimas pamary.

Rašytojos sklandus ir gyvas pasakojimo stilius, intriga, įvairi, pradedant nepriklausomos Lietuvos ir baigiant dabarties metų gyvenimo, tematika, bei įdomūs personažai skaitytojui suteikia malonių skaitybos momentų.

A. P. Bagduons. GYVENIMAS NAJUKAA. Žemaitiški apsakymaa. Viršelis dail. Petro Aleksos. 190 psl. Knygą išleido Kražiškių sambūris, 2440 West 69th St. Chicago, IL 60629. Kaina 6 dol.

Tai trečioji rašytojo knyga, parašyta žemaičių kalba. Anksčiau išleistos "Pruo gintarą lungą" (1978) ir "Medviegale pasaka" (1979). Turbūt Apolinaras Bagdonas yra vienintelis rašytojas savo apsakymams ir novelėms naudojąs žemaičių tarmę ir rašybą. Lietuvių kalba yra išleidęs "Sutemų ugnys" (1956). Jei skaitytojas gali "įkasti" žemaičių kalbą ir rašybą, tai ir naujojoje knygoje ras lengvo žanro ir giedrios nuotaikos pasiskaitymų.

DAINAVA — 25. Redaktorius Vacys Rociūnas. Išdėstymas Pauliaus Jurkaus. Viršelis dail. Nijolės Palubinskienės. Išleido Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Federacijos Jaunimo stovykla. Leidinio mecenatai — Leonas ir Danutė Petroniai. Detroit, Mich. Spaudė Pranciškonų spaustuvė, Brooklyn, N.Y. Leidinys gaunamas Dainavoje, 5100 Austin Rd., Manchester, Mich. 48158 ir pas platintojus.

Tai didelio formato (8" x 11") leidinys, minint šios populiarios stovyklavietės sidabrinę sukaktį. Dviejų spalvų viršelis, 84 nuotraukos ir 80 psl. leidinys kalba apie žmones, nebijojusius darbo, aukos ir rizikos, apie stovyklos istoriją, ankstyvesnius leidinius, mecenatus, globos komitetus, Tarybos pirmininkų ir administratorių bei talkininkų rūpesčius. Aprašymai ir iliustracinė medžiaga pristato pagrindinius stovyklautojus. Dr. A. Damušio, faktino stovyklos įkūrėjo ir tarybos pirmininko (1957-72) ir stovyklos administratorės Jadvygos Damušienės (1972-1981) žodžiai įneša daug šviesos į stovyklos reikšmę mūsų išeivijos gyvenime.

Leidiny pateikiami aukotojų, rėmėjų sąrašai, apyskaitos ir t.t. "Dainava dainuoja ir gieda" skyriuje įdėta mūsų muzikų kūrybos, dedikuotos Dainavai.

DABARTINĖ LIETUVIŲ KALBOS RAŠYBA. Redagavo Juozas Vaišnys, S.J. Išleido JAV LB Kultūros taryba 1982 m. Mecenatas — Lietuvių Fondas. 56 psl. Kaina 3 dol.

Medžiagą apie rašybą ir skyrybą paruošė Juozas Vaišnys, S.J., apie svetimųjų tikrinių vardų rašymą — prof. dr. Antanas Klimas. Spaudė N. Pr. Šv. Marijos Seserų spaustuvė, Putnam, CT. Gaunama ir pas platintojus.

Redaktoriaus pratarmėje pabrėžiama, kad šis leidinys "visiškai nepretenduoja į išsamų rašybos vadovėlį. Pagrindinis jo tikslas — supažindinti mūsų visuomenę su kai kuriomis rašybos ir skyry-

bos reformomis, jau prieš keletą metų įvestomis Lietuvoje. Taip pat paminėjome ir paaiškinome vieną kitą rašybos bei skyrybos klausimą, nors ir ne naują, bet, kaip iš praktikos žinome, kai kuriems keliantį neaiškumų".

Lietuviškai kalbantieji ir rašantieji tikrai turi būti dėkingi Kultūros tarybai už šį, nors ir mažos apimties, parankų leidinį.

Anatolijus Kairys. LOTOFAGŲ ŠALY. Eilėraščiai. 1982 m. Iliustravo Ada Sutkuvienė, išleido Lietuvių Literatūros Bičiuliai, P.O. Box 29060, Chicago, Ill. 60629. Kaina 8 dol. Eilėraščiai suskirstyti į keturias grupes: Baladės, Tėvas ir Motina, Dievui ir Tėvynei ir Strėlės į tamsą.

Tai ketvirtoji mūsų vieno produktyviausių kūrėjų išeivijoje poezijos knyga. Prieš tai yra išleista: "Blaškomi lapai", "Auksinė sėja" ir "Laisvės sonata". Be eilėraščių rinkinių Anatolijus Kairys yra sukūręs 10 dramų, iš kurių "Šviesa, kuri užsidarė" ir "Eldorado" — premijuotos"; 7 komedijos, iš kurių "Viščiukų ūkis" ir "Ku-ku" premijuotos; du premijuotus romanus: "Ištikimoji žolė" ir "Po Damoklo kardu" — I dalis (romanas pataisytas, papildytas ir išverstas į anglų kalbą); penkius libretus, kuriems muziką sukūrė komp. Br. Budriūnas, J. Gaidelis ir A. Jurgutis, ir du vaidinimus vaikams.

Autorius rankrašty turi paruošęs romaną "Pažadų dvarą" ir vaikams vaidinimą "Gintarinis telefonas".

Autorius už savo novelę "Vaidilutė" laimėjo 1982 m. Dirvos novelės konkursą.

A. Kairys plačiai reiškiasi visuomeniniame ir kultūriniame gyvenime.

Vincentas Liulevičius. IŠEIVIJOS VAIDMUO NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS ATKŪRIMO DARBE. 398 psl. veikalas, išleistas Pasaulio Lietuvių Bendruomenės valdybos [illegible] Lietuvių Fondo, mecenatų ir garbės prenumeratorių parama. Kaina $12.50. Knyga gaunama PLB būstinėje, 5620 S. Claremont Ave., Chicago, ILL. 60636 ir pas platintojus.

Istoriko V. Liulevičiaus veikalas skirtas paminėti penkiasdešimt metų nuo Draugijos Užsienio Lietuviams Remti įsteigimo. Jis suskirstytas į keturias dalis: Išeivija Lietuvos garsinimo darbe, Išeivijos politinė veikla Lietuvos labui, Išeivijos kultūrinė parama Lietuvai ir Išeivijos ekonominė parama Lietuvai.

Kruopščiai surinkta medžiaga su daugybe istorinių nuotraukų, dokumentų, memorandumų, atsišaukimų ir proklamacijų tekstais apžvelgia mūsų išeivijos darbus ir aukas atstatant Lietuvos nepriklausomybę.

Leidėjo žody sakoma: "Tikime, kad jaunoji karta išeivijoje šiame leidinyje giliau įžvelgs savo paskirtį lietuvių tautos kelyje". Iš tikrųjų dabartiniai išeivijos darbuotojai veikale ras įkvėpimo, padrąsinimo ir paskatos būti anų darbų tęsėjais, kuriems rūpi ateities Lietuvos nepriklausomybė ir lietuvybės išlikimas išeivijoje.

Istorikas V. Liulevičius savo veikalu papildė negausią mūsų išeivijos istoriją. Ar naujoji, po Antrojo pasaulinio karo išeivijos istorijos puslapiuose bus tokių gražių darbų ir aukos pavyzdžių, kokių randame šio istoriko veikale?

Norintiems daugiau gilintis į to meto lietuvių istorijos istoriją, padės ir knygos plati, net 11 psl. bibliografija.

Vincentas Liulevičius išeivijoje parašė 10 knygų ar leidinių rankraščio teisėmis, yra suredagavęs 9 leidinius ir yra koautorius dviejų knygų.

Sofija Ambrazevičienė. LEMTIES SŪKURY. Autobiografinė apysaka. Aplankas ir viršelis — Petro Aleksos. Spausdino Draugo spaustuvė, 4545 W. 63 St. Chicago, IL. 60629. 132 psl. Kaina 4 dol. Autorė jau anksčiau yra išleidusi Tėvynės pakluonėse (1978) ir Gyvenimo nuotrupos (1980).

INICIATYVOS PALAIMA

Iniciatyva — svarbi bet kokios pažangos sąlyga. Ji vertinga visose gyvenimo apraiškose. Ir lietuviškoji išeivija džiaugiasi ir didžiuojasi naujomis parapijomis, jaunimo stovyklomis, įvairiomis lietuviškomis įmonėmis, Lietuvių Fondu, Lietuvių enciklopedija, spauda, Rezoliucijoms remti komitetu ir kitokia veikla, kurios atsiradimo pradmenų reikia ieškoti privačioje asmenų ar grupių iniciatyvoje. O kai graži idėja virsta realybe, su džiaugsmu kalbame apie iniciatyvos palaimą.

Pastaruoju metu naujos iniciatyvos parodė Amerikos Baltų Laisvės Lyga ir, 1982 birželio mėnesį Amerikos Kongrese pravesdama Baltų laisvės dieną, pasiekė rezultatų, kuriais tikrai džiaugiasi pavergtos lietuvių, latvių ir estų tautos, o taip pat turėtų džiaugtis visa tų tautų laisvoji išeivija. Ši rezoliucija, kurią Amerikos prezidentas pasirašė kaip Public Law 97196, į Baltijos valstybių žmones prakalba viltinga nuotaika: nesate amžiams pavergti ir jūsų laisvės troškimas taps tikrove; jūsų laisvės aspiracijas supranta ir jums savo talką pažada Jungtinės Amerikos Valstybės!

Baltų Laisvės Lyga, kaip anksčiau ir Rezoliucijoms remti komitetas, gimė ir išaugo Amerikos vakaruose. Kaip ir kiekviena kita nauja idėja pradžią gavo negausiame kolektyve. Paskui, susilaukusi visuomenės pritarimo, išsiplėtė visame krašte.

Koks naujas elementas Baltų Laisvės Lygos strategijoje lėmė, kad per trumpą laiką pasiektas laimėjimas, neturįs precedento mūsų politinės veiklos istorijoje: jungtinei rezoliucijai rėmėjais gauta daugiau negu pusė Kongreso narių, abiejuose rūmuose rezoliucija priimta vienbalsiai, įstatymas pasirašytas prezidento ir sustiprintas specialia prezidento proklamacija?

Yra žinoma, kad čia buvo daug rūpestingo planavimo, iniciatorių įdėto darbo, aukos ir rizikos. Bet ir to laimėjimui pasiekti nebūtų pakakę. Galutinai šitą laimėjimą lėmė Baltų Laisvės Lygos angažuota amerikiečių "viešųjų santykių" bendrovė. Tokia ekspertų talka savo idėjoms realizuoti naudojasi ne viena tautinė grupė, visuomeninė ir politinė organizacija ir net finansinė institucija. Tokia talka sėk-

mingai po I-jo Pasaulinio karo naudojosi ir Amerikos lietuviai, siekdami iš Amerikos vyriausybės išgauti Lietuvos pripažinimą de jure.

Jei pozityvi iniciatyva yra palaima, tai tokios iniciatyvos stabdymą tenka laikyti dvasiniu aklumu. Su apgailestavimu tenka registruoti faktą, kad dvasinį aklumą šiuo atveju pademonstravo į lietuvių politinio darbo monopolį pretenduojančios dvi organizacijos — Vlikas ir Altas. Jos abi savo viešais pareiškimais Baltų Laisvės Lygos iniciatyvą bandė užgniaužti pačioje pradžioje. Gi Vliko seime Clevelande 1981 Laisvės Lyga iki tiek buvo niekinama, kad vien apie ją kalbėjimas, kad ir neigiamas, galįs pažeisti Vliko autoritetą. Tautos Fondas, į kurį Baltų Laisvės Lyga kraipėsi prašydama finansinės paramos Baltų Laisvės dienos rezoliucijai pravesti, ne tik finansinės talkos nedavė, bet net į laišką neatsakė, nors Tautos Fondo pirmininkas "Tėviškės Žiburiuose" skelbė, jog tas fondas remiąs ne tik Vliko, bet ir kitų pozityvius darbus. Matyt ir Tautos Fondas nenorėjo pažeist savo "orumo", nors jo finansuojama ELTA vėliau pirmajame puslapyje paskelbė Baltų laisvės dienos proklamacijos tekstą. Įdomi logika: vaisius geras, tik medį su šaknimis reikia išrauti.

Visi altininkų - vlikininkų padaryti priekaištai nepasitvirtino: Laisvės Lyga nei vienybės ardė, nei į "veiksnius" veržėsi, nei laisvės kovai kenkė, ir visuomenės suaukotus pinigus taupiau naudojo negu jie patys. Metų bėgyje ji išleido gal tik ketvirtadalį bendro Vliko - Alto biudžeto, ir drįstama manyti, kad ji padarė žymiai daugiau negu ją stabdžiusios organizacijos, kartu sudėjus.

Žvelgiant į spaudą, į logišką koaliciją prieš Baltų Laisvės Lygą suėjo "Naujienos", kurios Vlikui - Altui nesubordinuotos iniciatyvos nepripažįsta, su "Akiračiais", kurie Lietuvos laisvinimo darbų nevertina. Lyga savo uždavinius vykdė su atsakomingos, nesektantinės spaudos parama, nedrąsiu JAV Lietuvių Bendruomenės vadovybės pritarimu ir dosnia sąmoningų lietuvių individualia auka. LFB sąjūdis gali didžiuotis, kad aukotojų tarpe bičiuliai buvo vieni iš pirmųjų.

Privati pozityvi iniciatyva yra palaima. Ar Amerikos Baltų Laisvės Lygos laimėjimai nepagydys dvasinių neregių akių, kad įžvelgtų prasmingą privačios iniciatyvos potencialą?

Į LAISVĘ FONDAS
LIETUVIŠKAI KULTŪRAI UGDYTI
5620 S. Claremont Ave., Chicago, Ill. 60636

FONDO LEIDINIAI:

Vytautas Mačernis POEZIJA. Redagavo K. Bradūnas. Iliustravo P. Augius. Įvadą parašė A. Nyka-Niliūnas. Išleista dr. A. Šmulkščio lėšomis. 1961.

Juozas Girnius TAUTA IR TAUTINĖ IŠTIKIMYBĖ. Veikalas, skirtas gyvosios lietuvybės problemoms išeivijoje. Dailininkas S. Ramanauskas. 1961.

Juozas Daumantas PARTIZANAI. II laida. Iliustruota P. Lapės. 1962.

N. E. Sūduvis VIENŲ VIENI. Lietuvių tautos dvidešimt penkerių metų rezistencija. Iliustracijos P. Jurkaus. 1964.

Juozas Girnius ŽMOGUS BE DIEVO. Dailininkas A. Kurauskas. Knyga, skiriama ateizmo filosofinei analizei. 1964.

LITHUANIA UNDER THE SOVIETS. Portrait of a Nation, 1940-65. Edited by V. Stanley Vardys. Frederic A. Prager, Publishers (mecenatas Į LAISVĘ FONDAS LIETUVIŠKAI KULTŪRAI UGDYTI. 1965.

Mykolas Viltis NEPARAŠYTI LAIŠKAI. Eilėraščiai, skirti tiems, kurių atminimas ir kapai išniekinti. Iliustracijos P. Jurkaus. 1966.

LIETUVIŲ KULTŪRA SVETUR 1945-1967. Redagavo K. Bradūnas. Dailininkas V. O. Virkau. Rašo: A. Vaičiulaitis, K. Keblys, R. Šilbajoris, S. Santvaras, V. Kulbokas, J. Girnius ir Č. Grincevičius. 1968.

Vladas Ramojus KRITUSIEJI UŽ LAISVĘ, II tomas. 1969.

Juozas Brazaitis RAŠTAI I. 1980.

Juozas Brazaitis Raštai II. 1981.

Juozas Brazaitis, RAŠTAI III, 1982

Aloyzas Baronas MIRTI VISADA SUSPĖSI. Paskutinis rašytojo romanas iš tragiškiausio Lietuvos istorijoje laikotarpio — partizanų kovų. 1981.